

Ardahan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**KAZAKİSTAN’DA ÇİMKENT BÖLGESİNDE SÜRGÜNDE YAŞAYAN
AHİSKA TÜRKLERİNİN KÜLTÜR ÇATISI: DOĞUM, DÜĞÜN, ÖLÜM
ADETLERİ**

Cemile GÜZELOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan - 2017

Ardahan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

KAZAKİSTAN’DA ÇİMKENT BÖLGESİNDE SÜRGÜNDE YAŞAYAN AHİSKA TÜRKLERİNİN KÜLTÜR ÇATISI: DOĞUM, DÜĞÜN, ÖLÜM ADETLERİ

Cemile GÜZELOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Ardahan - 2017

KABUL VE ONAY

Cemile GÜZELOVA, tarafından hazırlanan “**Kazakistan’da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı; Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri**” başlıklı bu çalışma, 30.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Ceval KAYA

Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Doç. Dr. Mitat DURMUŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. 07./07/2017

Yrd. Doç. Dr. Zafer AYKANAT

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Ardahan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Cemile GÜZELOVA

ÖNSÖZ

Günümüzde hala vatansız olan Ahıska Türkleri vatandan uzak 73 yıldır vatan hasreti çeken bir Türk topluluğu olarak sürgün hayatını yaşamaktadırlar.

1944 yılında kendi vatanından sürgün olana kadar Ahıska Türkleri Güney Gürcistan'ın Türkiye sınırındaki merkezi Ahıska olan Adıgön, Aspinza, Ahılkelek, Bogdanovka bölgelerinde yaşıyorlardı.

1944 14 Kasım gecesi 200'den fazla köyün halkı, sırf Türk oldukları için Stalin'in emriyle 2 saat içerisinde evlerinden çıkartılarak hayvan ve yük vagonlarına doldurulup Orta Asya steplerine sürgün edildi.

O zamandan beri 73 yıldır vatandan uzak, dağınık olarak bugün dünyada 10 ayrı ülkede yaşamını sürdüren Ahıskalılar, gittikleri yerde de kültürlerine, dillerine ve örf-adetlerine sınıksız bağlı olarak yaşamını sürdürmektedir.

Yüksek lisans tezi çerçevesinde yapılan bu çalışmamızda vatandan uzak bir şekilde vatan hasreti çeken Ahıska Türklerini tanıtmaya, onların tarihlerini, doğum, düğün ve ölüm gibi önemli adetleri hakkında bilgiler vererek kültürlerini tanıtmaya çalıştık.

Tez çalışmamızın birinci bölümünde Ahıska Türklerinin kısaca tarihini ve Ahıska'nın coğrafi konumunu, Rusların işgaliyle başlayan esaret yıllarını ele aldık. Devamında esaret yıllarından sonra gelen sürgün, sürgün sonrası yeni yerlerinde yaşam ve vatana dönüş mücadelesi gibi konular irdelendi.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Ahıska Türklerinin Orta Asya'ya sürgünden beri yoğun olarak yaşadıkları Kazakistan'ın Güney bölgesindeki Çimkent vilayetindeki yaşattıkları düğün adetleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Ahıska Türklerinin düğün adetlerini gelenek ve göreneklerini her aşamasına önem vererek anlatmaya çalıştık. Burada aktarılan bilgiler, bizzat izlenerek veya derleme sırasında kültür taşıyıcıları olan tanıkların anlattıklarını kaydederek elde edilen bilgilerdir. Özellikle, çalışmada yer alan mani, türkü, masal, hikâye, atasözü vb. sözlü ürün örnekleri, Ahıska doğumlu, sürgünü yaşamış tanıklar ve onların birinci kuşak çocuklarından derlenerek buraya aktarılmıştır. Hepsi Ahıska kültür hazinesinin önemli birer parçasıdır.

Ahıskalı biri olarak Ahıska Türklerini ve kültürlerini tanıtmaya çalıştığım bu çalışmamın insanlara faydalı olmasını diliyorum. Eskiden beri günümüze taşınan bu Ahıska adetleri, derlenmeye ve üzerinde araştırma yapmaya ihtiyaç duyulan bir konudur.

Bu tez çalışması sürecinde daima desteğini sağlayan, bana yol gösteren tez danışmanım değerli hocam Sayın Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN'A şükranlarımı sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca kendilerinden ders aldığım Sayın Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ, Sayın Prof. Dr. Gürkan DOĞAN, Sayın Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ'E şahsıma kazandırdıkları değerli bilgiler için teşekkürü borç bilirim. Yanımda olan aileme ve desteğini esirgemeyen Güney Kazakistan vilayeti Ahıska Türkleri Merkezinin Başkanı Sayın Latifşah ASANOV'A teşekkür ederim.

Cemile GÜZELOVA

Ardahan, 2017

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	X
ABSTRACT	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: AHISKA TÜRKLERİNİN TARİHİ	3
1. Ahıska'nın Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihi	3
1.1. Sürgün	6
1.2. Sürgün Kelimesinin Etimolojik Anlamı	7
2. Kazakistan'da Ahıska Türkleri	7
II. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA AHISKA TÜRKLERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI	11
3. Kültür Nedir?.....	11
3.1. Ahıska Türklerinin Kültürü.....	12
4. Doğum Adetleri.....	15
4.1. Gebelik Öncesi.....	15
4.2. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Belirlenmesi İçin Yapılan Adetler.....	16
4.3. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Anlaşılması.....	16
4.4. Gebe Kadının Kaçınması Gereken Durumlar.....	17
4.5. Doğum Hazırlığı.....	17
4.6. Doğum Sonrası.....	18
4.7. Ad Verme.....	19
4.8. Çocuğun İlk Banyosu.....	21
4.9. Kırkını Çıkarma.....	21
4.10. Çocuğa Nazar Değmemesi İçin Yapılan Uygulamalar.....	22
4.11. Çocuk ile İlgili Diğer İnanış ve Uygulamalar.....	23

4.12. Beşik Toy.....	24
4.13. Çocukta İlkler.....	24
4.14. Sünnet Vaktinin Belirlenmesi.....	24
4.15. Kirvelik.....	25
4.16. Küçük Toy.....	25
4.17. Külden Çıkarma.....	26
5. Düğün Adetleri.....	26
5.1. Adet Yoluyla Evlilik.....	27
5.2. Kız Görme.....	27
5.3. Kız İstemeye Gitmek/ Elçilik.....	28
5.4. Söz Kesme/ Bek Koymak.....	28
5.5. Nişan.....	29
5.6. Urba.....	29
5.7. Kesim Kesme.....	29
5.8. Kına Gecesi.....	30
5.9. Nikâh.....	30
5.10. Gelin Getirme.....	30
5.11. Büyük Toy.....	31
5.12. Düğün Sonrası.....	33
5.13. Kaçırma Yoluyla Evlilik.....	33
5.14. Barışmah.....	34
5.15. Düğün.....	34
5.16. Ayak Döndü/ Ayah Dönümü.....	35
5.17. Gelin Davranışları.....	35
6. Ölüm Adetleri.....	37
6.1. Ölüme İşaret Sayılan Rüyâlar.....	37
6.2. Ölüme İşaret Sayılan Hayvanlar.....	37
6.3. Ölümün Habercisi Sayılan Psikolojik ve Fiziksel Belirtiler.....	38
6.4. Ölmek Üzere Olan Hasta İçin Alınan Tedbirler.....	38
6.5. Ölüm.....	38
6.6. Ölüyü Yıkama.....	39
6.7. Kefenleme.....	39
6.8. Cenaze Töreni.....	39
6.9. Cenaze Namazının Kılınması ve Cenazenin Defnedilmesi.....	40

6.10. Cenaze Evinde Diğer Hazırlıklar.....	40
6.11. Yas Vakitleri ve Gelenekleri.....	41
6.12. Ölen Kişinin Eşyaları.....	42
6.13. Miras Geleneği.....	42
7. Ahıska Türklerinin Diğer Gelenekleri ve İnançları.....	43
7.1. ‘‘Duzdu Gılık’’.....	43
7.2. ‘‘Eski Teze Yıl’’ (Eski Yeni Yıl) Kutlaması.....	44
7.3. Ramazan ve Kurban Bayramları.....	45
8. Ahıska Yemekleri.....	45
8.1. Çorbalar.....	48
8.1.1. Ayran Çorbası.....	48
8.1.2. Loby Çorbası.....	49
8.1.3. Süt Çorbası.....	49
8.1.4. Tutmaç Çorbası.....	49
8.1.5. Etmek Aşı.....	49
8.2. Kapuska.....	50
8.3. Hamurdan Yapılan Yemekler.....	50
8.3.1. Feseli.....	50
8.3.2. Kete.....	50
8.3.3. Haçapur.....	50
8.3.4. Bazlama.....	51
8.3.5. Bişi.....	51
8.3.6. Hıngel.....	51
8.3.7. Mantı.....	51
8.3.8. Kabaklı Mantı.....	53
8.3.9. Beşparmak.....	53
8.3.10. Lagman.....	53
8.3.11. Narın.....	53
8.4. Çeçil (Peynir Eritmesi).....	53
8.5. Kayganah.....	54
8.6. Kebaplar.....	54
8.6.1. Pilek Kebabı.....	54
8.6.2. Tandur Kebabı.....	54
8.6.3. Kuş Kebabı.....	54

8.6.4. Buğlama Kebap.....	54
8.6.5. Leğen Kebabı.....	54
8.6.6. Kazan Kebap.....	55
8.7. Özbek Pilavı.....	55
8.8. Tatlılar.....	55
8.8.1. Lokum.....	55
8.8.2. Halva (Helva).....	55
8.8.3. Medoviy Tort.....	56
9. Dualar.....	57
9.1. Sofra Duası.....	57
9.2. Nazar Duası.....	58
9.3. Uyumadan Önce Okunan Dua.....	59
10. Karğış (Beddualar).....	59
11. Ahıska Atasözleri ve Deyimler.....	60
12. Ahıska Eketleri (Masalları ve Hikayeleri).....	62
12.1. Bir Eket (Masal).....	63
12.2. Keçi ve Üç Kızı.....	64
12.3. Horoz.....	65
12.4. Yalan.....	67
12.5. Tilki ile Değirmenci.....	69
12.6. Yüz Altun.....	73
12.7. Mahmut ile Mahpup.....	78
12.8. Beçera Şavki.....	78
12.9. Aşık Mahmudun Hikayesi.....	79
13. Maniler.....	80
13.1. Vatan Sevgisi Hakkındaki Mani.....	81
13.2. Hasretlik Hakkında Mani.....	81
13.3. Aileye Olan Sevgi Hakkında Mani.....	82
13.4. Yaralı Sevgi Hakkında Mani.....	82
13.5. Vefasızlık ve Zulüm Hakkında Mani.....	84
13.6. Bir Mahnı.....	85
13.7. Ahıska Yöresiyle Benzeşen Maniler.....	86
14. Bilmeceler.....	87
15. Âşık Edebiyatı.....	88

15.1. Âşık İrfani.....	89
15.2. Âşık Gülalı.....	90
15.3. Âşık Hasta Hasan.....	90
15.4. Âşık Zülali.....	91
15.5. Âşık Mürteze.....	91
15.6. Âşık Gülalı.....	92
16. “Aspinza’m” Şiiri.....	93
SONUÇ.....	95
Metinde Geçen Ahıska Ağzı Kelimelerin Lügatçesi.....	97
KAYNAKLAR.....	103
KAYNAK KİŞİLER.....	106
EKLER.....	107
FOTOĞRAFLAR.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	130

ÖZET

GÜZELOVA, Cemile, *Kazakistan’da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2017.

Gürcistan sınırları içinde yer alan Ahıska bölgesi Türkiye’nin kuzeydoğusunda, Ardahan sınırında çok eski bir Türk yurdudur. Abastuban, Adigön, Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hirtız gibi önemli yerleşim birimleri ile iki yüzden fazla köyün merkezi olan Ahıska şehri, Türkiye sınırına 15 km mesafede bulunmaktadır. Bölgenin Türk ahalisi Ahıska Türkleri, 1944 büyük sürgün sonrası, bugün dünyanın on farklı ülkesinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Farklı coğrafyalarda yaşamak zorunda olmalarına rağmen kendi benliklerine, yani gelenek ve göreneklerine sahip çıkmaları sayesinde soy ve kültür kimliklerini koruyarak gelmişlerdir. 73 yıldır anavatanlarından binlerce kilometre uzakta sürgünde yaşayan Ahıska Türkleri, geleneklerini unutmayıp bunları hâlâ yaşatmaktadırlar. Çalışmamızın konusu, anayurtları olan Ahıska’dan sürgünle giden ve günümüzde Güney Kazakistan’ın Çimkent bölgesinde sürgünde yaşayan Ahıska Türklerinin kısa tarihi, kültürü, doğum, düğün ve ölüm adetleri, millî mutfağı ve halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Çalışmamızın asıl konusu olan “Ahıska kültürünün geçiş dönemleri”ne geçmeden Ahıska Türkleri hakkında genel bilgi verildikten sonra, Ahıska Türklerinin halk kültürünü oluşturan geçiş dönemleri (doğum, düğün ve ölüm adetleri), bayramlar ve kutlamalar, halk inanışları, Ahıska mutfağı, halk edebiyatı ürünleri incelenerek aktarılmıştır. Ahıska Türklerinin kültürüne ait bu detaylarının gelecek nesillere aktarılması açısından son derece önemlidir. Bu nedenle çalışmamızda kaynak kişilerin anlattıkları doğrultusunda Ahıska Türklerinin örf ve adetleri hakkında bilgi verilmeye çalışıldı.

Anahtar Sözcükler: Ahıska, Ahıska Tarihi, Ahıska Türkleri, Sürgün, Ahıska Kültürü

ABSTRACT

GUZELOVA, CEMİLE, *Birth, Wedding and Death Ceremonies of Meskhetian Turks Living in Exile in Shymkent Region of Kazakhstan*, Postgraduate Thesis, Ardahan, 2017.

The Ahiska region is a very old Turkish native land in Georgia, near the Ardahan in Northeast of Turkey. Abastuban, Adigon, Aspinza, Ahilkelek, Azgur and Hirtiz are important villages in Ahiska, that is the center of 200 more villages and 15 km to the border of Turkey. That is the region of Meskhetian Turks and after the Exile in 1944 they are living in different ten country in the world. They are living in exile in different geographies although with protective their own selves, traditions and their cultural identities. 73 years Meskhetian Turks are living far from homeland and did not forget their traditions still. Our thesis topic is about Meskhetian Turks short history, culture, birth, wedding and death ceremonies, national cuisine and folk literature products of nowadays living in exile in Shymkent region of South Kazakhstan. Our thesis is about Meskhetian Turks periods of culture (birth,wedding and death), which is the main topic of our thesis study, following this section about Meskhetian Turks, we analyzed and tried to give information about the celebretions, folk faiths, folk cuisine, folk literature products. This is extremely important in terms of the details of culture to transferring to the future generations of the Meskhetian Turks. In our thesis studying according source contacts we tried to give information about tradition and customs of Meskhetian Turks.

Key Words: Ahiska, Ahiska History, Meskhetian Turks, Exile, Culture of Meskhetian Turks

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geen eser

bkz. : bakınız

ev. : eviren

Km. : kilometre

M. . : Milattan nce

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Yay. : Yayınları

yy. : yüzyıl

s. : sayfa

S. : Sayı

vs. : vesaire

GİRİŞ

Günümüzde “vatansız halk”, “sürgündeki halk” olarak adlandırılan Ahıska Türklerinin yüzyıllarca anavatanları olan Ahıska, 1828 yılında, maalesef, Osmanlıdan kopararak Rus işgali altına girmiştir. Stalin rejimi döneminde bölge halkı, sırf Türk oldukları için iki saat içerisinde anavatanlarından kopararak Orta Asya’ya sürgüne gönderilmiştir. Stalin zulmüne uğramış halklar arasında günümüzde sadece Ahıska Türkleri vatanına geri dönememiştir. Ahıskalılar, bugün hâlâ vatansız olan tek Türk toplumu olarak bilinmektedir. 1944’den beri 73 yıldır vatandan uzak sürgün hayatı yaşamaktadır.

Bilindiği gibi, Ahıska Türklerinin uzun süren sürgün yolculuğu sonucunda bazı aileler Kazakistan’a, bazıları Özbekistan’a ve bazıları da Kırgızistan’a yerleştirilmiştir. Vatanlarından koparılıp sürüldükleri bu coğrafyaya yabancıydılar. İklim farklı, doğa farklı, insanlar farklı, konuştukları dil ve kültürleri farklıydı. Bu yeni yurtlarında Ahıska Türklerini yeni ve amansız acılar bekliyordu. Aileler parçalanmış, ana bir yere, evlatları başka yere, ailenin diğer fertleri başka yere yerleştirilmiştir. Stalin’in bu acımasızlığına ağır doğa şartları da katlanınca çok sayıda ölüm olmuştur. Kış vaktiydi Ahıska Türklerinin Kazakistan’a geldiğinde. Akrabalarından ailesinden ayrı olanlar bulundukları yerden başka yere çıkmaları yasaktı.

Ahıska Türkleri yeni yurtlarında yaklaşık 12 sene sıkı polis rejimi altında zorunlu iskâna tâbi tutuldular. Onlar için bulundukları köyden başka yere çıkmak yasaktı. 1956 yılına kadar hiçbir Ahıskalı oturduğu köyü terk edemez, akrabasını görmek için komşu köye bile gidemezdi.

Savaş sonrası Kazakistan’da sürgünde yaşayan Ahıska Türkleri açlıktan ölmek için doğadan ot toplayıp bunları yiyerek hayatta kalmaya çalışmışlardır. Ama birçok insanın yedikleri otlardan zehirlenerek öldüğü bir gerçektir.

Büyük çoğunluğu Kazakistan’a sürülen Ahıska Türkleri, Kazakların onara yaptığı yardımı unutmadılar. Benim rahmetli ninelerim de sürgünde yaşadıkları o zor yıllarını anlattıklarında gözleri dolardı. Bir ailenin iki odalı evinde bir odasında Kazak aile, diğerinde Ahıskalı aile kalırmış.

Ne yazık ki, bütün Ahıskalılar her yerde aynı yardımı görememiştir. Kazakistan’a sürgün edilmeden önce yerli halka, “Buraya gelecek halk vatan hainleridir, hatta insan etini yiyen yamyamlar.” diye buna benzer çeşitli propagandalarla olumsuz düşünce oluşturulmaya çalışılmıştır. Doğal olarak, bunları duyan Kazaklar Ahıska Türklerine olumsuz yaklaşmıştır.

Ahıskalılar yeni yurtlarında zaman geçtikçe alışmaya çalışmışlar, daha doğrusu vatan hasretiyle Kazakistan’da yaşamaya çalıştılar. Kendileri zaten çalışkan, zeki, her dili kolay öğrenen, usta insanlardı. İlerleyen yıllarda bu çalışkanlıklarından dolayı artık çoğu aileler

ekonomik bakımdan iyi seviyede oluyordu. Bunu bahane bilen, hazmedemeyen bazıları, bu insanlara baskılar yaptı, zaman zaman kavga ettiler, hatta büyük olaylar oldu. Bunun bir örneği Özbekistan'ın Fergana bölgesinde 1989 yılında yaşandı. Binlerce Ahıskalı katledildi, evleri yakıldı ve buradaki Ahıska Türkleri tekrar sürgün yollarına düşürüldü. “Fergana olayları” olarak bilinen bu trajedi, Ahıska Türklerinin ikinci büyük sürgünü oldu.

Bilindiği gibi, Stalin'in sürgüne gönderdiği Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve Kalmuk gibi diğer Kafkas halkları, Komünist Partisi'nin XX. Kongresinden sonra ana yurtlarına dönme izni aldılar. Ahıska Türklerine dönüş izni çıkmadığı gibi vatanlarını ziyaret etmeleri de yasaklandı. Ellerinden alınan malları da iade edilmedi. Günümüzde de bu durum hâlâ devam etmektedir.

Bugün de Ahıska Türkleri, sürgün edildiği yerlerde dördüncü kuşak olarak yaşamlarını sürdürmekte ve küçükten büyüğe vatana dönmek arzusunu canlı tutmaktadır. Bu ümidi her zaman içlerinde taşıdılar. Çünkü hep biliyorlardı bulundukları ülkelerde güvende değiller. Birçok kez vatana dönme teşebbüsünde bulunan Ahıska Türkleri maalesef bu arzularına ulaşamamışlardır. Uluslararası platformda da Ahıska Türklerinin vatana dönüşü konuşulup tartışılrsa; Ahıska bölgesinin coğrafi sınırlarında yer aldığı günümüz Gürcistan nezdinde siyasî ve hukukî birçok görüşme yapılsa da, mesele üzerine yazılıp çizilse de ne yazık ki, konuyla ilgili somut adımlar henüz atılmamakta; yapılan taahhütler ve verilen sözler yerine getirilmemektedir.

73 yıldır vatandan uzakta 10 farklı ülkede yaşam mücadelesi veren, çalışkanlıklarıyla bulundukları yerleri kalkındıran, vatandaşı oldukları ülkelere sadakat gösteren, o ülkelerin dillerini konuşabilen Ahıska Türklerinin vatana dönüş gibi doğal hakları kendilerine tanınmamakta ve seslerini dünya duymamaktadır. Onların vatan hatırasını taşıyan her kültür unsurunda, vatan hasretiyle ümitli yaşamalarını görmek mümkündür. Vatanları olan Ahıska'dan uzak olsalar da, bütün baskılara rağmen asimile olmayıp ata mirası örf-adetlerini canlı olarak yaşatmaları da takdir edilmesi gereken bir durumdur. Bu kültür mirasını öğrenmek, yaşatmak da bu kültürden yetişen neslin atalarına karşı en büyük borcudur.

I. BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİNİN TARİHİ

1. Ahıska'nın Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihi

Ahıska, Güneybatı Kafkasya'da, günümüzde Gürcistan sınırları içinde yer alan, Türkiye'nin kuzeydoğusunda bir bölgenin merkezidir.

Ahıska'nın tarihine kısaca göz atacak olursak, Ahıska ve çevresi tarihte Mesketiya olarak bilinmektedir. Tarih kaynaklarında, bölgeye bu ismi veren “Mesk/Meskh/Meskhil Massaget” kavminden bahsedilse de kavmin menşei hakkında açık bilgiler verilmemektedir. Bu topluluk bölgeye adını bırakmış ve başka kavimler içinde eriyerek kaybolmuş olmalıdır.

Ahıska kelimesi, Dede Korkut Kitabı'nda “Ak-Sıka” kelimesiyle ilişkili olup “Ak-Kale” (Yeni Kale) manasına gelmektedir. “Ahıska” kelimesi, Ahıska bölgesinin komşularının dillerinde “Ahıska”, “Akhal-Kelek”, “Ak-Sıka” şeklinde kullanılır. 1578-1582 yıllarında buraları gezip gören ve Osmanlı Ordusu'nun “münşi”si olan tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali Çelebi'nin, “Ak-Şehir” demekle meşhur Akhal-Kelek (Akhal-Kalak) namıyla mezkûr olan kala” diye bugünkü Ahıska'dan bahsedip ve doğrudan doğruya “Ak- Şehir” diye göstermiştir.

Bu şehrin çevresinde Abastuban, Adıgön, Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hirtız, Bogdanovka gibi önemli yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bu kasabalara bağlı 220'den fazla köy vardı. Bu bölgenin yerli ahalisinin büyük bir kısmı yakın zamana kadar Türklerden meydana gelmekteydi. Türkiye sınırına 15 km. mesafede bulunan ve Posof Çayı'nın iki yakasında yer alan bir şehirdir. Gürcistan'da Ahıska bölgesi, eski “Meskhet-Dchavaheti” olarak anılmaktadır, Türk olan yerli ahaliye de “Meshet Türkleri” adını vermişlerdir. Bölgede yaşayan Türkler ise buraya Ahıska ve kendilerine “Ahıska Türkleri adını vermişlerdir.¹

Ahıska çevresi çok eski devirlerden beri insanların topluluk halinde yaşadığı bir bölgedir. M. Ö.'ki çağlarda Huriler, onları takiben Urartular, Kimmerler ve Sakalar buralara hakim olmuşlardır.

Ahıska Türklerinin anavatanları olan Ahıska bölgesindeki varlıklarının tarihçesi çok eskidir. Bazı görüşlere göre, Ahıska Türklerinin siyasi varlığından ancak geç dönemlerde sözü edilebildiği vurgulanırken etnik açıdan bölgedeki Türk varlığının milattan öncelere dayandığı ifade edilmektedir. Daha sonra XII. yüzyıldan itibaren Kuzeyden gelen Kıpçak Türklerinin buraları yurt edindiği bilinmektedir. 1578 senesinde Osmanlı Devletinin Gürcistan'ı fethetmesinden sonra bölge tamamen Türk yurdu olmuştur. 250 yıl Osmanlı idaresinde kalan

¹ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Kıtıp Yay., Çimkent/Kazakistan, 2007, s. 26-29.

Ahıska, coğrafi, kültürel ve demografik olarak Anadolu'nun doğal uzantısı olmuş ve Osmanlı kayıtlarında "Ahıska Vilayeti" olarak geçmiştir. 1828'de Rus işgalinden sonra Rusya'nın Osmanlı Devleti ile Kafkasya Türkleri arasında bir güvenlik kordonu oluşturmak politikasıyla Ermenileri bölgeye yerleştirmesi neticesinde bölge genelinde çoğunluk Ermenilere geçmiştir. Ahıska, 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmasıyla Sovyet yönetimine bırakılmıştır.²

Yukarı Kür ve Çoruh boylarıyla Ahıska bölgesinin Türklük tarihi çok eski asırlara dayanmaktadır. Son Kıpçakların, Gürcü Kralının davetiyle gelip yerleşmesinden yüzyıllarca evvel buralarda Kıpçak ve Bun-Türklerin yaşadığına dair ciddi haberler vardır. Doğu seferine çıkan Makedonların ünlü kralı İskender, M. Ö. IV. yüzyıl sonlarında Kafkasya'ya geldiğinde, ona karşı çıkan kuvvetli bir Türk varlığının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, Kıpçak ve Bun-Türk adıyla anılmaktadır.³

Kun akınları sırasında batıya doğru sürülen Alan unsurları, bu bölgeye gelmişlerdir. Romalıların Güney Kafkasya'ya hakim olmasıyla, Alanlar da geldikleri ülkeye, Kuzey Kafkasya'ya dönmüşlerdir. Bölge VI. yüzyılda İranlılar, Hazarlar ve Bizanslılar arasında el değiştirdi.⁴

Hazarlar, Kafkasya coğrafyasında çok büyük rol oynamışlardır. Bu bölgeye Türk boylarının gelmesinden önce geçen süre ile ilgili olarak yazılacak çok şey vardır. XI. yüzyılda yazıya alınan Kartlis Tskhovreba (Gürcistan Tarihi) adlı Gürcü tarihi hakkındaki eseri, Alban ve Ermeni kaynakları bu topraklarda Oğuz, Kıpçak, Terekeme, Yörük, Karapapak Türkleri'nin gelmesinden önce de Kökler, Bun-Türk ve Hunlar'ın yaşadıklarını göstermektedir. Kaynaklar Bun-Türk ve Hunların bu bölgede varlığını göstermekle kalmıyor, Kür nehri havzasında Bun-Türklerin şehirleri, hükümdarları, dolayısıyla devletlerinin bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

M.Ö. VII. yüzyılda bu bölgeye yerleşen Saka (İskit) Türklerinden başlayarak günümüze kadar Kür-Aras boylarında kurulmuş devletlerin etnik yapısına Türk kavimleri ağırlık kazanmıştır. Bölgeye Selçuklular gelene kadar Şabırlar, Alanlar, Onogurlar, Barsiller, Hazar ve Kıpçaklar akınlar düzenlemiş, buralara yerleşerek hakimiyet kurmuşlardır. Bizansların, Sâsânilerin, Arapların işgallerine bakmaksızın, bölgede Türklerin etkisi azalmamıştır.⁵

XI. yüzyıldan itibaren Türk nüfusu yoğunluk kazanmıştır. Bu bölgeye Türk boyları gelip yerleştikten sonra tarihin akışı değişmiştir. Oğuzlarla birlikte 481 yılında başlayan ve 1068

²M. Akif Kütükcü, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13, Konya, 2005, s. 272-273.

³www.datub.eu/ 17.12.2016, 17:00

⁴www.ahıska.org.tr/ 17.12.2016, 15:54

⁵www.datub.eu/ 17.12.2016, 17:00

yılında Selçuklularla devam eden 1267 yılında Atabek yurdu daha 1578 tarihinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine geçen Ahıska ve bölgesinde sorunsuz bir şekilde yaşayan Türkler için 1828 tarihinde Rusların işgaliyle baskı, zulüm ve çileli hayat başlamıştır. Ahıska, 1829 ve 1877 yılları arasında Osmanlı Rus arasında defalarca el değiştirmiştir. Halk arasında 93 harbi diye adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Edirne Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu, Batum, Ardahan, Kars ve Artvin'le beraber Ahıska'yı savaş tazminatı olarak Ruslara bırakmıştır.

Ahıska'nın Rusların eline geçmesi karşısında Ahıskalı şair *Gülali*⁶ bu duruma şiirle şöyle seslenmiştir:

*Ahıska bir gül idi gitti,
Bir ehl-i dil idi gitti,
Söyleyin Sultan Mahmut'a
İstanbul'un kilidi gitti.*

Nitekim Ruslar Ahıska'yı alınca Osmanlı topraklarında İstanbul'a doğru çok kısa zamanda 500 km. yol kat etmeleri gerçeği, Ahıska'nın bir kilit olduğunu göstermektedir.

1877 yılında Osmanlı-Rus savaşından 1917 yılına kadar Rus Çarlığı yönetiminde kalan Ahıska, 1917 Ekim Devrimi sonrası Çarlık askerlerinin çekilmesiyle Gürcülerin yönetimine girmiştir. 21 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması'na göre, Gürcistan sınırları içinde kalan Ahıska, Gürcistan'ın kısa süre sonra yeni kurulan SSCB'ne katılmasıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin topraklarına dahil oldu. Rus kaynaklarında Ahıska bölgesinde yaşayan nüfusun sürgün öncesinde %86'sının anadilinin Türkçe ve bölge halkının ise % 95'inin Müslüman olduğu yazmaktadır.⁷

1828 yılında çarlık Rusya'sı ile başlayan baskıcı rejim, önce Gürcistan ve daha sonra Sovyetler rejiminde devam etmiştir. Toplumun ileri gelenleri çeşitli bahanelerle ya içeri atılmış ya da Sibiry'a sürülmüşlerdir. İkinci Dünya savaşı öncesi Ahıska Türklerinin üzerindeki sindirme politikası uygulanarak baskı artırılırken inanılmaz zulümler yaşatılmıştır. Bu tarihe kadar Ahıska Türklerini askere dahi almayan Sovyetler rejimi, 40 bin kadar Ahıska Türklerini cepheye götürmüştü. Sovyetler için Almanlara karşı savaştırırken geride kalan yaşlı ve kadınları tren yolu inşaatında çalıştırmıştır.

⁶ Ahıskalı Aşık Gülali XVIII yy. sonları XIX yy. başlarında yaşamış. 1828 yılında Rusların saldırıları sonucu Türkiye'den koparılan Ahıska'nın düşüşünü gören Aşık Gülali bu satırları yazmıştır.

⁷ Behçet Dede, "Ahıska Türkleri", *Bizim Ahıska Dergisi*, S. 11-12, Ankara, 2008, s. 6.

1.1. Sürgün

1944 yılının 14 Kasım 15 Kasımı bağlayan gecede birkaç saat içinde asker nezaretinde halkı köy meydanlarında toplamışlardır. Savaşın sonu gelmiş bir taraftan barış antlaşmaları imzalanırken diğer taraftan Ahıska Türklerini de güvenli bir bölgeye götüreceğiz bahanesiyle yurtlarından silah zoruyla kopararak Orta Asya steplerine sürgüne göndermişlerdir. Hiçbir gerekçe göstermeden sırf Türk oldukları için asırlardır yaşadıkları Atayurtları olan Ahıska ve köylerini silah zoruyla boşaltıp, geride malını mülkünü bıraktıracak hayvan vagonları ile 86 bin Ahıska Türkü Orta Asya steplerine sürülmüştür. Resmi kayıtlara göre, 86 bin bölgeden, o sırada cepheye olan 40 bin kadarı da eklenince toplamda 126 bin Ahıska Türkü sürgün edilmiştir. 2700 yıllık Türk yurdu bir anda boşaltılmış, metruk bırakılan bu yerlere daha sonra getirilen Gürcü ve Ermeniler yerleştirilmiştir. Bugün boşaltılan o köylerden büyük kısmı hâlâ boştur.

Kış ortasında bir buçuk ay süren tren yolculuğu sonucunda 17 bin Ahıska Türkü soğuktan ve çeşitli hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmiştir. Askere götürülen 40 bin Ahıska gencinden yaklaşık 20 bini ancak geri dönebilmiştir. Bu sürgün ve savaş toplamda 37 bin Ahıska Türkünün canına mal olmuştur.⁸

Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a sürülen Ahıska Türkleri 1957 yılına kadar trajedi yaşamaya devam etmişlerdir. Açlık ve sefaletle mahkûm edilmiş Ahıska Türklerine bir köyden diğer bir köye gitmeleri yasaklanmıştır. Sürgün sırasında parçalanmış aileler uzun süre birbirlerini bulamamış, birbirlerinden habersiz yaşamışlardır. Günümüzde hâlâ akrabasını arayanlar var. 31 Ekim 1956'da Yüksek Sovyet, Ahıskalıları üzerinden gizli polis teşkilâtının kontrolünde devam eden sıkı rejim şartlarını kaldırdı. Fakat Ahıskalıları yurda dönüş izni verilmedi. Ellerinden alınan malları da iade edilmedi.

II. Dünya Savaşı yıllarına kadar askere alınmayan Ahıska Türkleri, savaş başlayınca askere alınmaya başlandı. 40 bin civarında insan, Almanlarla savaşmak üzere silah altına alınarak cepheye gönderildi. Geride kalan kadınlar ve yaşlılar da, Ahıska-Borcom demiryolu inşaatında çalıştırıldılar. Bu hat Ekim 1944'de tamamlandı. Ahıskalıları, kendilerini vatana hasret bırakacak trenlerin yolunu kendi elleriyle yapmışlardı.

15 Kasım 1944 tarihi, yalnız Türk tarihinin değil, insanlık tarihinin de kara sayfasıdır. Zira bu tarihte, bir kış gecesi 200'den fazla köy ve kasabada yaşayan binlerce insan, birkaç saat içinde ocağından sökülerek yük ve hayvan vagonlarıyla Sibiryâ, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan'a sürülmüşlerdir. Sürgün edilenlerin birçoğu yollarda öldü. Sağ kalanlar da ata vatanından ebedî ayrılığa mahkûm edildi. Sürgün çilesi 1944'de başladı ve günümüze kadar

⁸ Seyfeddin Buntürk, *Rus-Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Ankara, 2007, s. 208-222.

hâlâ sürmektedir. O büyük sürgünden sonra Ahıska Türkleri, üst üste birkaç sürgün daha yaşadılar. 1989'de Fergana'dan Ukrayna, Rusya'ya; son yıllarda oradan da ABD'ye kadar uzayan sürgün yollarındalar.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Stalin, Ahıska Türklerini Orta Asya'ya sürerken onların Orta Asya Müslüman Türk boyları arasında eriyip gideceklerini, böylece tarihi kahramanlıkları, şanlı bir halkın tarihe karışıp gideceğini hesaplamıştı. Halbuki onlar dil, din, kültür ve geleneklerini sürgünde bile bırakmadı.

1.2. Sürgün Kelimesinin Etimolojik Anlamı

Sözlük literatürümüzde Sürgün: Toplumda bir kimsenin veya bir grubun toplum içinde yalnız bırakılması, yerinden uzaklaştırılması ve toplum dışına çıkarılması olarak tanımlanır. Bir diğer adıyla sürgün veya zorunlu göç; işkence şiddet ve baskı eşliğinde istenmeyen kişilerin yurtlarından uzaklaştırılıp başka mekanlara yerleştirilmesidir. Veya nüfusun yerleşim alanından zorla dışarı atılmasıdır. Bu tür eylemlerde, göç kararı, göçmenin iradesi dışında alınmaktadır. Zor ve şiddete dayalı irade dışı yer değiştirmelerde göç sayılmama eğilim mevcuttur. Bu nedenle Sürgün ve Göç kavramlarının eş anlamlı veya aynı içerikli kullanılması doğru değildir.⁹

Günümüz Sosyoloji literatüründe de, sürgünle ilgili benzeri terimlerin “zorlama göç”, “zorunlu göç”, “mecburi göç”, “sınır dışı”, “nüfus transferi”, “zorunlu iskan”, “yer değiştirme” gibi farklı içerikli anlamlar taşıdığı gerçeği sürgün konusunda kavramsal uzlaştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bilhassa İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan sürgünler iyi analiz edilmeli ve sürgün'ün tanımı yeniden yapılmalıdır. Yaptığımız araştırmalarından ve dinlediğimiz sürgün hatıralarından hareketle Sürgün'ün tanımını şu şekilde tanımlayabiliriz; Sürgün: işkence, baskı ve şiddet'in yanında açlık, sefalet, hastalık, ölüm ve her türlü onur zedeleyen acılar eşliğinde istenmeyen bir toplumun yurtlarından zorla dışarı atılmasıdır.

2. Kazakistan'da Ahıska Türkleri

Bugün 10 ülkede toplam olarak nüfusları 600 bine yakın olan Ahıska Türkleri, Orta Asya'da en yoğun olarak Kazakistan'da 200 bine yakın nüfusuyla varlığını sürdürmektedir. Birçok Ahıskalıların kimliğinde milliyeti “Azerbaycan” olarak yazıldığı için bölgedeki kesin sayılarını tespit etmek zordur.

⁹ Rasim Bayraktar, *Eski Sovyetlerde Türk Kimliği*, Ankara, 2013, s. 37.

Kazakistan’da, genel olarak Orta Asya’da Ahıskalılar “Meshet Türkleri”, Ahıska Türkleri”, “Kafkas Türkleri”, “Kafkaslılar” gibi isimlerle bilinmektedir. Kazakistan’ın birçok yerinde yerli halk onları “Azerbaycan” veya “Türk” olarak bilmektedirler.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, Kazakistan’da Ahıska Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları bölge Güney Kazakistan vilayeti olup eski başkent Almatı, Taraz (Cambul), Kızılorda, Çimkent, Türkistan, Kentau, Talgar, Kuzey ve Orta Kazakistan bölgesinde de Astana, Atırav, Karagandı şehirlerindedir. Yaklaşık 200 bin nüfusun en yoğun olduğu şehirler de Almatı-70 bin, Çimkent-70 bin, Taraz-30 bin, ve diğer yerlerde-30 bin.

1944’deki sürgünle Kazakistan’a gelen Ahıska Türkleri daha çok Almatı, Çimkent, Taraz (Cambul) şehri ve çevresine yerleştirilmiştir. Sovyet döneminde gerek nüfus değişimi sonucunda gerekse sığınma yolu ile farklı dönemlerde çok sayıda Ahıska Türkleri buraya göç etmiştir.

Orta Asya steplerine sürülen Ahıskalılara Kazakların o zor günlerde yardımından bahsetmek lazım. Ahıska Türklerine Kazakistan kucak açmış, misafirperverlik göstermiş, Kazak halkı evlerini onlarla paylaşmıştır. Sürgün günlerinin zor şartlarında evini paylaşan, kucağını açan, ekmeğini bölen Kazak halkına Ahıskalılar çok minnettardır. Sürgünü bizzat yaşamış o kuşak birbirlerini daha iyi anlıyordu. Çünkü zor şartların vermiş olduğu dayanışma duygusu, insanlık görevi duygusu daha canlıydı; ortak acılar insanları birleştirmişti. Sürgünü yaşamış o kuşak Ahıskalılar, o zor günlerde kardeş halkın desteğini, yardımını hiç unutmadı. Benim ninem, Kandef İsayeva sürgünde 28 yaşındaymış. Güney Kazakistan’ın Kentav şehrinin Atabay köyünde onu yanına alan ikinci bir ailesi olmuş. Ninem bu ailenin çocukları ile hep görüşürdü. Sürgünü yaşamış bir yaşlımız da:

“Kazahlar itiraz etmeden aldılar bizi evlerine. Bu hakkı kendilerine hiç bir zaman ödeyemeyeceğiz, unutmayacağız da.”¹⁰- diyor.

Gelinen yerde birçok insan sert iklim şartlarını, havasını kaldıramadı, acıya yenik düştü. Soğuk hava şartlarından sürgün yolunda ölenlerden daha çok ölen oldu. Sürgünle gelen Ahıskalıları yerli Kazakların evlerine dağıttılar. Kentav’da Güney Kazakistan’da görüştüğüm sürgüne uğrayan kuşaktan Deme Alagudcayev’in anlattıklarına göre, Kazakistan’a getirildiklerinde iki odalı bir evin bir odasında Ahıskalı bir aile yaşamaya başladı. Her odada bir aile oturuyordu.

¹⁰ Seylan Güzelova, doğduğu yıl 1932, doğduğu yer: Aspinza/ Daştıhtalı (Taşlıkışla), emekli, yaşadığı yer: Kentav şehri, Güney Kazakistan, 15 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırmasından.

O günleri yaşayanlardan biri olan Ahıskalı Deme Alagudcayev, Kazak halkının bu insanlığını, iyiliğini hiç unutmamış. O zor günleri yaşayanlar hatırlayıp anlatınca gözleri dolar: *“Bize gucax açan Kazax kardaşlarımızın haggını veramazix.”*¹¹

Zamanla beraber birbirini daha yakından tanıyan iki halk iyi kötü günleri, kısaca aynı kaderi paylaşmaya başladı. Kendi istemleri dışında oralara zorla getirtilen Ahıskalıları hakkında yerli halka çeşitli rivayetler anlatılarak yerli halk arasında tartışma uyandırılmaya çalışılmıştır. Ancak sürgün zamanından beri Ahıskalıları Kazaklarla iyi geçinmişlerdi.

Sürgünde gelinen gurbet ellerde o yıllarda Ahıskalıları yiyecek konusunda da sıkıntı çekiyorlardı. Bulundukları yerlerdeki Kazak halkı kendisi de elde avuçta olanı II. Dünya savaşında devlete vermişti ve açlık içinde, zor durumda idi. 1946'da baş gösteren açlık zamanında birçok Ahıskalı ölmüştü. Bazıları açlıktan ölmek için doğada yetişen otları toplayıp bunları yiyerek hayatta kalmaya çalışmıştı. Ancak, ne yazık ki, birçok insan yedikleri otlardan zehirlenerek yaşamını yitirmişti.

1989 Fergana olaylarından kaçarak en yakın yer olan Kazakistan'daki akrabalarının yanına sığınan, Özbekistan'dan göç eden Ahıska Türkleri, Kazakistan hükümeti tarafından daha çok eski başkent Almatı, Çimkent, Taraz ve Karaganda şehirlerine yerleştirilmiştir. Günümüzde Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin nüfusu 200 bine yaklaşmıştır. Bu nüfusun da büyük kısmı yukarıda zikredilen Almatı, Çimkent, Taraz, Karagandı, Semipalatinsk ve yeni başkent Astana şehirlerinde yaşamaktadır. Güney Kazakistan'ın Türkistan ve Kentav şehirleri de az sayıda da olsa Ahıska Türklerinin yaşamını sürdürdüğü yerlerdendir.¹²

Kazakistan 130 farklı etnik gruba ve birçok dinî geleneğe ev sahipliği yapan bir ülkedir. Kazakistan'ın diğer ülkelerden farkı, birçok milletin birlikte yaşadığı bir ülke olmasıdır. Ülkede din özgürlüğüne dayanan, farklı din mensupları arasında problemsiz bir ilişki bulunmaktadır.

Kazakistan, 1991'de bağımsızlığını kazandığından bu yana devlet başkanı Nursultan Abişulı Nazarbayev önderliğinde ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok reforma imza atmıştır. Kazakistan, ekonomik ve siyasî istikrarını sağlamış, bölge devletleri ve uluslararası kamuoyuyla iyi ilişkiler tesis etmiş, kültürel zenginliğini dünya ile paylaşmış ve halkının refah düzeyini hızla yükseltmiştir. Bağımsızlığını alan diğer Orta Asya ülkelerinde birkaç defa gerek

¹¹ Deme Alagudcayev, doğduğu yıl 1927, Aspinza/ Daştıhtalı (Taşlıkışla), emekli, yaşadığı yer: Kentav şehri, Güney Kazakistan, 16 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırmasından.

¹² İbrahim Türki, 1952 doğumlu, yazar, Çimkent şehri, Güney Kazakistan, 18 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırması.

siyasî gerek sosyo-ekonomik karmaşanın yaşandığı, ekonomik krizlerin baş gösterdiği bilinmektedir. Oysa Kazakistan'da bu zamana kadar böyle olaylar yaşanmadı.¹³

Çok uluslu, çok dinli ve çok kültürlü bir ülke olan Kazakistan, bu çok renkliliği huzur ve sükûnet içinde sürdürebilmektedir. Konuyla ilgili olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev şöyle demektedir: “*Bizim bu başarımız, dünyadaki etnik gruplar ile dinler arasındaki hoşgörüye bağlıdır. Bu olmasaydı başarılı olamazdık. Bizim amacımız bu barış ve hoşgörü ortamının devamını sağlamaktır.*”¹⁴

Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Kültür Merkezi, Şubat 1991 yılında kurulmuştur. Merkezin Başkanı Ziyaeddin İsmihanoğlu'dur (2004). Merkezin amacı, Türk-Kazak dostluğunu güçlendirmek, Ahıskalıların problemlerine çare aramak, gelenek ve göreneklerini korumak ve geliştirmektir. Merkezde Ahıska Türklerine Türkçe dersler verilmektedir.

Merkezin karargâhı Almatı'dadır. Şubeleri Çimkent, Taraz, Türkistan ve Merke şehirlerinde faaliyet göstermektedirler.

Mart 1994 yılında Kazak halkının büyük lideri, Kazakistan'ın Cumhurbaşkanı Nursultan Abişulı Nazarbayev önderliğinde *Kazakistan Halklarının Asamblesi* kurulmuştur. Asamble'nin faaliyetlerine katkılarını esirgemeyen Türk Kültür Merkezi Kazakistan'da siyasî, ekonomik ve kültürel alanda faydalı işler yapmak niyetindedir. ¹⁵

*Kazakistan'da yaşayan topluluklar arasında da ilişkiler çok iyidir. Ülkede yaşayan her milletin kendi kültür merkezi bulunmaktadır. Asya halklarının hepsinin temsilcilikleri vardır.*¹⁶ Herkes diğer milletlerle birlikte yaşamakta, kendi kültür, örf ve adetlerini yaşamakta, kendi dilini kullanmaktadır. Devletin maddî desteğini de aldıkları bilinmektedir. Bu kuruluşların dernekler, radyo yayınları, gazete ve dergileri bulunmaktadır.

¹³Latifşah Asanov, *Turki Ahıska na Yuge Kazahstana (Kazakista'nın Güneyinde Ahıska Türkleri)*, Çimkent, 2010, s.7-15.

¹⁴ Casulan Tacibayev, Dini İster Komiteti (Dini İşler hakkındaki Komitet), Kemal Polat – B. Koç “‘Orta Asya’da Yaşayan Müslümanların Diğer Dinlere Bakışı’”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Almatı, 2013, S. 214.

¹⁵ Seyfeddin Buntürk, *Rus – Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*, Ankara, 2007, s. 416-417.

¹⁶ Latifşah Asanov, 58 yaşında, erkek, Güney Kazakistan Vilayeti Ahıska Türkleri Merkezinin Başkanı, Çimkent, Güney Kazakistan, 18 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırması.

II. BÖLÜM

KAZAKİSTAN'DA AHİSKA TÜRKLERİNİN SOSYAL ve KÜLTÜREL YAPISI

3. Kültür Nedir?

Günlük konuşmalarımızda ya da sanat ve bilim çalışmalarında kullandığımız “kültür” sözcüğü Latince kökenli olup Türkçe’ye Fransızca’dan geçmiştir. Latince *cultura*, “toprağa bir şeyler ekip ürün almak, üretmek” anlamlarında kullanılıyordu. Voltaire *culture*, insan zekasının oluşumunu ve gelişmesini belirleyen bir terim olarak kullanınca sözcük değişik bir anlam kazanmış oldu. Fransızca’dan Almanca’ya önceleri *cultur* daha sonraları *kultur* biçiminde geçen sözcük zamanla bütün Avrupa dillerine yayıldı. İngiliz antropoloğu Tylor, 1871’de ona bilimsel bir içerik kazandırınca da önemi gittikçe artan bir kavrama ve aynı zamanda bir uğraş alanına dönüştü.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Fransızlar ve İngilizler, uygarlık (*civilisation*) sözcüğünü kültüre tercih ediyorlardı. Günümüz Türkçesinde “kültür” sözcüğü yedi değişik anlamda kullanılmaktadır:

1. Tarımda: Ekin, ürün.
2. Tıpta: Uygun koşullarda bir mikrop türünü üretmek.
3. Tarih öncesi dönemler için: İnsan eliyle yapılmış ve ortak nitelikleri bulunan eşyalar topluluğu ile belirlenen evreler, çağlar. “Bakır kültürü, neolitik kültür...”
4. Belli bir konuda edinilmiş geniş ve sistemli bilgi: Tarih kültürü, müzik kültürü...
5. Eleştirme, değerlendirme: Kültürlü kişi.
6. Bir topluma ulusa ya da uluslar topluluğuna özgü düşünce, davranış ve sanat yapıtlarının tümü: Türk Kültürü, Fransız Kültürü, Halk Kültürü, İslam Kültürü...
7. Tarihsel gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddesel ve tinsel (manevi) değerlerle bunları yaratma ve sonraki kuşaklara aktarmada kullanılan araçların tümü; uygarlık.¹⁷

Kültür ya da uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve göreneklerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür.

Bilindiği gibi, uygarlık anlamında Batı Avrupa dillerinde kullanılan sözcük *civilisation*, Doğu İslam dünyasında ise *medeniyet*’tir.

Kültür içgüdüsel ve kalıtsal değil, her bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklar, davranış ve tepki eğilimleridir.

¹⁷ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe - Dördüncü Basım)*, Ankara, 2002, s. 15-30.

Bir toplumun var oluşundan itibaren o toplumun kültürü de başlar. Çünkü kültür bir milletin geçmişi, bugünü, geleceği ve o toplumun var oluşu demektir. Kùltürler ne kadar da birbirlerinden etkilense, birbirlerine benzese de yine de her milletin kendine has millî bir kültürü vardır, kendi kültürünü diğer halkların kültürlerinden koruyabilecek kırmızı çizgileri bulunmaktadır. Her kültürdeki o has çekirdek değişmeyerek her kültürü farklı kılan özelliştir.

Kùltür kavramı çok geniş bir kapsama sahiptir. Topluluk içerisinde yaşayan insanlar birlikte yaşadıkları süreçlerin sonucunda ortak bazı değerlere sahip olurlar. Toplumların dini, dili, gelenekleri, davranış kalıpları, beslenme, barınma biçimleri, beğeni anlayışları gibi sıralayabileceğimiz tüm yaşantılar kültür kavramı içerisinde yer alır.¹⁸

Türk kültürü üzerine derin inceleme yapan bilim adamlarının belirttiği gibi, Türk kültürünü çözüp tahlil etmek büyük enerji ve bilgi birikimi gerektirir. Türk'ü ve onun kültürünü anlamak imkansız değildir. O, insan beynini zorlayan dehlizler, gizemler, karanlık katmanlar, insanın kanını donduracak kadar çarpıcı bilinmeyenlerle doludur. Cezp edicidir. Her kim onunla uğraşırsa bu kültür ömür boyu onu kendine bağlar. Türk kültürü denildiğinde Türk milletin yaratıldığı günden başlayarak günümüze kadar yaşatılarak varlığını sürdüren Türklerin yurt edinerek yaşadığı ve bugün de üzerinde yaşamakta olduğu topraklarda kendi karakter ve benliğine uygun olarak yarattıkları ve yaşattıkları varlığa Türk kültürü diyoruz.¹⁹

Türk kültürünü en ince ayrıntılarına kadar anlamak ve anlatmak bir insanın ömrüne sığdırılamayacak kadar büyüktür.

3.1. Ahıska Türklerinin Kültürü

Her millet kendi kültürünü zaman zarfında kendi oluşturur. Kültür sadece giyim-kuşamdan ya da yeme-içmeden ibaret değildir. Kültür çok daha geniş anlamları kapsar. Başta dil olmakla dinî inançlar, gelenek ve görenekler, kendilerine has millî kıyafetler, yaşadığı muhite göre düşünceler ve bulundukları coğrafyaya uygun bina ve her türlü yapıtlar gibi çok geniş yelpazesi olan maddî-manevî değerler bütünüdür.

Kafkas halkı olan Ahıska Türklerinin de eskiden beri atalarından aldıkları, asırlarca önce vatanları olan Ahıska'da yaşattıkları, günümüzde ise sürgün yerlerinde devam ettirdikleri kendilerine has kültürü vardır. Bulundukları yerde de “Türk” kimliğiyle ve kültürlerine sınımsız bağlı bir topluluk olarak bilinmektedirler.

¹⁸ Ülku Sevim Şen - Ferit Delice, “Ahıska Türklerinin Müzik Kültürlerine Yönelik Bir Araştırma”, *Turkish Studies*, 2014, S. 1851.

¹⁹ Ahmet Ali Aslan, *Kızılderili ve Türk Şamanizmi*, Ankara, 2011, s. 113-114.

1944 yılında Ahıska'dan sürgün edildikleri günden beri Ahıska Türkleri sürgün edildikleri her yerde hep birbirlerine yakın yerlerde ev kurmuş ve birlikte mahalleler oluşturarak yaşamışlardır.²⁰

Ahıskalılar ana vatandan beraberlerinde götürdükleri gelenek ve göreneklerinden ödün vermemeye çaba göstermişlerdir. Farklı Orta Asya kültürü içerisinde kendi kültürlerini yaşatmaya çalışmışlar. Zamanla az da olsa bulundukları yerlerde diğer halkların kültürleri ile karşılıklı etkileşim olmuş.

Ahıska Türkleri, Türk kültürünü canlı olarak yaşatmaktadır. Onların, ev, mutfak, giyim, aile, düğün, bayram, yas, sünnet gibi maddi ve manevi kültür varlıkları, Ardahan, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Oltu ve Tortum bölgeleriyle aynı özellikleri taşımaktadır.

Kazakistan'daki Ahıskalı Türkleri, din, dil, kültür, örf-adetlerini yaşama ve yaşatma konusundaki özgürlüklere sahipler. Her ne kadar bölgede kendi kültürü ve örf-adetine sınıksız bağlı, diğer kültürel çevrede öz değerlerini kaybetmeyen, "erimeyen" bir topluluk olarak bilinse de, Ahıska Türkleri Kazak halkıyla ve ülkede yaşayan diğer etnik gruplarla sürgünden beri karşılıklı yürüttüğü ilişkileri sıcağıdır.

Ahıska Türkleri kaderine düşen birçok zorluk, sürgünlere rağmen, zor şartlar altında yeni yerlere yerleşmelere, yeni bir çevreye, başka halklarla bir arada yaşamaya, yeni bir dil, kültür, sosyal hayat alanına uyum sağlamışlardır. Yeni sosyal çevre ve yeni kültürlerle tanışarak kendi sosyal hayatlarını, kültürlerini, dillerini, atalarının mirasını unutmamışlardır.²¹

Ahıska Türklerinin millî ruhunu, birliğini koruyan ve onları vatanlarına bağlayan en önemli unsur folklor olmuştur. Onlar, ata yurda duyulan bu hasreti, vatan hatırasını dillerinde, yaşattıkları folklorda, örf-adetlerinde canlı tutup gittikleri her yerde beraberinde götürmektedirler.

Kolaylaştırıcı bir etken de, akrabalık, komşuluk, din ve dil gibi bağların, yeni mekanlarda kader birliği ve ortak geçmiş üzerinden ilerleyerek Ahıskalılar arasında dayanışmayı kolaylaştırmaktadır.

Ahıska Türkleri adet, gelenek ve dillerini koruyarak Rus ve Rus olmayan diğer kültürlerden sınırlı oranda etkilenmişlerdir. Ahıska kültüründe kültürün temel belirleyicisi olan

²⁰ Ahmet Ali Aslan, "Ahıskalı Türklerin Amerika'ya Göçü: Amerika'nın Uyguladığı Bir Sosyal Mühendislik Projesi", Giresun Üniversitesi *Uluslararası Ahıska Türklerinin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu*, Astana Yay., 2015, s. 73.

²¹ Hanzade Güzelöğlü, "Kazakistan'da Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Sosyal Problemleri", Giresun Üniversitesi *Uluslararası Ahıska Türklerinin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu*, Astana Yay., 2015, s. 305-323.

dil ve millî kimliğin korunmasında yardımcı olan dinî adetler ve doğum, sünnet, evlilik ve ölüm adetleri içerisinde kültürel birikimler korunarak taşınmaktadır.

Karşılaştırmak gerekirse, Kazakistan'da bulunan diğer azınlıklardan bir tanesi olan Korelilerden farklı olarak, Ahıska Türkleri kendi ana dillerini unutmamış; entegre oldukları topraklarda, yeni dile ve kültür çevresinde kendi dillerini kültürlerini örf-adetlerini yaşatabilmişlerdir. Kazakistan'da yaşayan Korelilerin tamamı ana dillerini unutmuş olup Rusça konuşmakta, soyadları Korece olsa da hemen hemen hepsinin isimleri Rusçadır.

Kazakistan'da resmî ve dinî bayramlarda Ahıska Türkleri, Kazak ve ülkede yaşayan diğer halklarla birbirlerinin bayramlarını karşılıklı kutlarlar. Örneğin, Nevruz bayramında şenliklerde Ahıska Türkleri de Kazak ve diğer halklarla beraber açılan çadırlarda kendi kültüründen ve mutfağından örnekler sergilemektedir.

Çok kültürlü ortamlarda kültürel etkileşimler ve alışverişler doğaldır. Törenlerde aynı dualar edilmekte; mahallede çocuklar aynı oyunlar oynamakta; Ahıskalıların çoğu Kazakça konuşabilmektedir. Ahıskalılar yoğun olarak yaşadığı yerlerde de komşu olan Kazaklar, Ahıskalıların dilini (Türkçeyi) anlayıp konuşabilmektedir. Aynı durum sürgün öncesi Ahıska bölgesinde yaşanmıştı. Ahıskalılarla komşu halk Gürcüler Türkçe bilmekteydi. Bugün hâlâ o kuşaktan yaşayanlar, bölgedeki Ahıska Türklerinin dilini konuşabilmektedir.

Ahıskalılar sürgün yerlerinde, yeni vatan olarak edindikleri topraklarda evler yaptılar (Ahıska hatırası taşıyan tarzında evler), bağ bahçeler ektiler. Çalışkanlıklarıyla ayakta kalmayı başardı, gittikleri yerleri de güzelleştirip zenginleştirdiler.

Günümüzde düğünlerde, cenaze merasimlerinde iki halk yan yanadır. Sürgündeki Ahıskalıların bazı adetleri, törenleri Kazaklarınkine benzemektedir ("Beşik Toy", "Betaşar" gibi). Yaşatılan kültürde de birtakım yenilikler, ortak noktalar, ev döşeme, mutfak, giyim-kuşam gibi unsurlarda iki kültür arasındaki yakınlaşma görülmektedir. Ahıskalıların bölgedeki diğer halkların kültür unsurlarından etkilendiği gözlemlenmektedir. Mesela, Özbeklerin pilavı (havuçlu, etli), Kazakların "beşparmak" yemeği Ahıskalıların mutfağında yıllardır yer almaktadır. Kafkas besteleri ve ezgileri eşliğinde Ahıskalı söz ve müzik sanatçılarının Rusça şarkılar söylemesi de müzik alanındaki etkileşimi göstermektedir.

Sosyal çevrenin değişimiyle beraber mevcut kültür ve kimlikte de bazı değişimler baş gösterir. Genç yaş grubu içerisindeki Ahıska gençlerinin giyim tarzları, müzik tercihleri ve eğlence biçimlerindeki farklı davranış sergileme tutumları buna örnektir.

Burada zengin Ahıska kültürünün geçiş dönemleriyle ilgili örf-adetleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu örf-adetlerden büyük bir kısmı çok eskiye dayanmakta, bir kısmı zaman ve

çevrenin etkisiyle günümüzde biraz farklılaşarak devam ettirilmekte; bazıları arasında yenilikler de eklendiği görülmektedir. Ancak büyük çoğunluğu sürgün öncesi vatan Ahıska'da yaşatılan adetler olduğu görülmektedir. Ahıska Türkleri, günümüzde bulundukları yerde de bu adetleri devam ettirmektedir.

4. Doğum Adetleri

Doğum insanlık tarihi boyunca insanlara heyecan, mutluluk ve yeni hayatlar, yeni güzellikler getirmiştir. Dünyaya gelen her çocuk aileye, akrabaya mutluluk sevinç getirir.

Doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Doğum, toplumda ana babaya duyulan saygıyı artırır. Dünyaya gelen her çocuk sadece ana babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların sayısını arttırmaktadır. Özellikle küçük topluluklarda aileler nüfuslarının çokluğuyla kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedir. “Çocuk ocağı tütürür”, sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını bize açıkça göstermektedir.²²

Ahıska Türklerinde soyun devam etmesi için doğum büyük önem taşımaktadır. Yeni evlenen bir çift ilk çocuklarına sahip olduktan sonra aile olur. Bilindiği gibi, bu konuda Türk destan ve hikâyelerinde de soyun devam etmeyeceği endişesiyle birçok yerde çocuksuzluk kötü bir yazgı olarak gösterilmiştir.

Tarihte de günümüzde de çocuk sahibi olmak büyük bir mutluluk ve ayrıcalık olduğu için doğum adetleri her toplumda farklı şekilde, ama hepsinde de mutlaka tören eşliğinde yapılır.

4.1. Gebelik Öncesi

Ahıska Türkleri bir kadının gebe olduğunu "iki cannı" (iki canlı) şeklinde söylerler. Çocuk sahibi olmanın belirtisi olan hamilelik sevindirici olsa da büyüklere olan hürmetten ve mahremiyetten dolayı biraz da ayıp sayılır. Bu nedenle hamileliğin belirtisi olan baş dönmesi, kusma, karnın büyümesi gibi belirtiler özellikle evin büyük erkeklerinden bir süre gizlenir ve onlara sezdirilmemeye çalışılır.

Kadının hamile olduğunun herkes tarafından bilinmesi istenmez ve duyurulmamaya çalışılır. Hamile olduğu bilindikten sonra da kadınlar (kırsal kesimde yaşayan), hayvanların bakımı, sağılması gibi, tarla, bahçe ve ev işlerini aksatmadan yaparlar. Gebelik Ahıska Türkleri kadınları için asla bir engel teşkil etmez. Ahıska'da Ahıska Türkleri kadınlarının çalışmaya

²² Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Adana, 2012, s. 148-149.

devam ettiği, hatta doğum anına kadar mahalleye uzak mesafeli tarlalara gittiğini ve gerek evde gerek dışarıda çok ağır işler yaptığını söyleyen kadınlar vardır.

Ahıska Türkleri için anne babanın, büyüklerin yanında çocuklarını sevmeleri ve onunla ilgilenmeleri çok ayıp sayıldığı gibi, hamilelik gibi bundan daha mahrem konular ile ilgili de konuşulmaz.

Güney Kazakistan’da birçok türbe bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Türkistan şehrinde olan Ahmet Yesevî Türbesidir. Buraya ziyarete gelen Ahıska Türkleri, kurbanlar kesip dua ederek, ana baba için şifa ve hayırlı bir çocuk için dua ederler. Yesevî hazretlerinin türbesine gitmeden önce mutlaka Otrar şehrindeki Arslan-Bab türbesini ziyaret ederler ve ondan sonra Türkistan şehrine geçerler. Çünkü Arslan-Bab Ahmet Yesevi hazretlerinin hocasıdır ve ona hürmeten önce hocasını ziyaret ederler. Güney Kazakistan’ın kutsal sayılan yerlerinden biri olan bu türbeyi ziyaret etmek, bölgede yaşayanlar diğer halklar için de önemlidir. Buraya dışarıdan birçok yerden gelen çok ziyaretçi vardır.

4.2. Doğacak Çocuğın Cinsiyetinin Belirlenmesi İçin Yapılan Adetler

Doğacak çocuğın erkek olması istenir ve erkek çocuk doğduğunda daha çok sevinilir. Toplumda kız çocuğın daha hayırlı olduğu söylenmekte, ancak yine de erkek çocuk isteği daha ağır basmaktadır. Bu durum ‘‘Kız el aşıdır, elin ocağını tüttürür’’, şeklinde ifade edilmektedir.²³

Hamilelik döneminde kadınların üzölmemesine gayret gösterilir. Çünkü bu durum çocuğu etkileyebilir. Ahıskalılar toplumsal yaşamda bayanlara özel bir önem ve saygı gösterebilir de erkek çocuğın soyu devam ettirme anlayışından dolayı çocuğın cinsiyetinin erkek olmasının istendiği görölmektedir. Bu amaçla düğünden önce gelinin yatağı yapılırken yatağın üzerinde erkek çocuk oturtulur. Düğün esnasında gelin, damat evine gelince gelinin kucağına sağlıklı bir erkek çocuk verilir.

4.3. Doğacak Çocuğın Cinsiyetinin Anlaşılması

Gebe kadının karnındaki bebek erkek ise gebenin tatlı şeyler yemek isteyeceğine; kız ise ekşi şeyler yemek isteyeceğine inanılır.

Gebe kadına bir güzellik gelir, yüzü ağarır ve nurani bir şekle bürünürse çocuk erkektir, eğer ki kadının yüzü çirkinleşir, sivilceler ya da çıban çıkarsa doğacak olan bebeğın kız olacağına inanılır. Ayrıca gebe kadının karnı sivriliği de kız çocuk olacağına delil olarak gösterilir.

²³ Erman Artun, a.g.e., s.160.

Doğum öncesi çocuğun cinsiyetini tayin etmede rüyaların rolü olduğuna inanılır. Hamile kadının rüyası yorumlanarak çocuğun cinsiyeti anlaşılmaya çalışır.

Gebe kadın rüyasında başörtü görürse çocuğun kız olacağına inanılır. Rüya da bıçak görmek de çocuğun erkek olacağına işarettir.

4.4. Gebe Kadının Kaçınması Gereken Durumlar

Gebe kadın için birtakım kaçınmalar vardır. Çocuğun anne karnındayken birtakım olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak bebeğin olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bunun tersine-bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygular.

Çocuğun çirkin, hayırsız, huysuz ya da sakat olmaması için gebe kadının kimi davranışlardan kaçınması istenirken, çocuğun güzel huylara ve güzel fiziğe sahip olması için de gebenin bazı yiyecekleri yemesi veya yememesi, bazı uygulamalar yapması veya yapmaması istenir.

Kadın gebeyken kime bakarsa çocuğun ona benzeyeceğine ve onun karakterini alacağına inanılır. Gebe kadının yılan, kertenkele vs. gibi korkutucu/ürpertici hayvanlara bakması hoş karşılanmaz ve bunların çocuğa tesir edeceğine inanılır. Hatta halk arasında tavşana bakan gebe bir kadının doğuracağı çocuğunun tavşan dudaklı ve buna benzer gibi hikayeler anlatılır. Gebe kadına tavşan eti yedirilmez ve tavşan eti yiyen kadının çocuğunun tavşan dudaklı olacağına inanılır. (Aynı şekilde hamilenin deve eti yememesi lazım. Uzun süren, gecikmiş doğum olmaması için.) Bu tür inanışlar halen devam etmektedir.

Annenin yediği yiyeceklerin renk, tat, koku ve şekil özelliklerinin çocuğa tesir edeceği anlayışı yukarda belirttiğimiz inanış ve uygulamaların doğuşuna sebep olmuştur. Ayrıca annenin hamile iken sakınması gereken davranışları değerlendirdiğimizde de anne ve çocuğu oluşabilecek biyolojik zararlardan korumak ve "benzeme" inancıyla bağlantılı olarak bu davranışların çocukta görülmesini engellemek amaçlanmaktadır.

4.5. Doğum Hazırlığı

Gebe kadınların doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmasını sağlamak için birçok inanma ve pratik vardır. Bunlar doğumun kolay geçmesi amacıyla yöneliktir.

Gebe kadının sancısıyla birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Biyolojik bir olay olan doğum, hayatın geçiş evrelerinden biridir. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında birçok adet ve inanma uygulanır. Uygulanan pratiklerde doğumun

kolay olabilmemesinin amaçlanması yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da gerekmektedir.²⁴

Kadının doğum anındaki sıkıntılarını gidermek gibi gebelik sırasında da bazı uygulamalar yapılarak gebeliğin sağlıklı ve sıkıntısız geçmesi sağlanır. Aşırme gibi özel durumlara çok dikkat edilir ve bütün Türk halklarında görüldüğü üzere yakın evlerde gebe bir kadın varsa o eve pişen yemekten bir tas gönderme âdeti Ahıska Türklerinde de çok sık görülen uygulamalardandır. Hatta evin küçük erkek çocuğu tarafından bu yemek götürülür ki, gebe kadının da o erkek çocuk gibi sağlıklı bir erkek evlat dünyaya getirsin.

Şimdilerde doğumlar artık hastanede olmaktadır. Ancak hastaneye gitme imkânının olmadığı yıllarda doğumlar evde yapılırdı. Doğum sancıları başladığında köyde doğum yaptırma konusunda tecrübeli bir iki kadın o eve gider ve doğuma yardımcı olurdu. Kadının rahat doğum yapabilmesi için:

- Ilık şerbet içirilir.
- Saçları örgülü ise çözülür.
- Sabunlu ılık suyla karnı ovalanır.
- Kadının hoşlanmadığı kadınlar odaya alınmaz.
- Su kaynatılıp leğendeki sıcak suyun buğusuna oturtulur.
- O anda bulunabilirse zemzem suyu içirilir.
- Boyalı kalemle bazı ayetler yazılan çinko tasın içine su konulur ve bu su içirilir.
- Kolay doğum yapması için Fatıha ve dualar okunur kadına üflenir.
- Ayrıca bu dualar suya okunup doğum yapacak kadına içirilir.

4.6. Doğum Sonrası

Doğum sonrasına büyük önem verilmektedir. Doğum yapan kadının ve çocuğun korunması için birtakım tedbirler alınır. Bu evrede göbek kesme, yıkama, lohusalık, ad verme, kırklama gibi geçişler için bazı tedbirler alınıp pratikler uygulanır.

Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, onun geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik pek çok inanç ve pratikler uygulanmaktadır.²⁵

Çocuğun doğum sonrası göbek bağı ve plasenta mutlaka derin bir toprağa gömülür. Eğer derine gömülmezse kedi köpek gibi hayvanlar bunu bularak yerlerse çocuğun çirkin olacağına inanılır.

²⁴ Erman Artun, a.g.e., s.164.

²⁵ Erman Artun, a.g.e., s. 166.

Çocuk mutlaka kundaklanır ve ayakları başparmaklar birbirine denk gelecek şekilde sarılır, hatta başının etrafına da bir tülbent sarılır ki alını düzgün olsun yassı ve geniş olmasın. (Buna çocuk beleme denir.)

Doğum yapan kadın akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret hem soya ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin hem de ileride toplum içerisinde yerini alacak olan çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. “Göz aydının” a veya “Çocuk görmeye gitme” nin yaygın ve geçerli kuralı yeni doğan çocuğa bir armağan götürmektir. Çocuk görme ziyareti esnasında anneye ve çocuğa birtakım kalıp sözler de söylenir. Bu sözler, anneyi ve çocuğu kutlayan ve kutsayan nitelikteki dileklerdir. Bu tür sözlere, “uzun ömürlü olsun, hayırlı uğurlu olsun, analı babalı büyüsün, Allah nazardan saklasın, vatana millete hayırlı olsun” gibi örnekler verilebilir.²⁶

Çocuk doğar doğmaz nazar değmemesi için alına "kazan isi" (kazan kara) denilen is sürülür. İs, bazen kulak altına veya kulak memesine sürülür.

4.7. Ad Verme

Türklerde ad verme ile ilgili gelenekler, Dede Korkut hikayelerinde, Oğuzlar devrinde “Bir oğlan baş kesmez ve kan dökmez ise ad koymazlardı” şeklinde anlatılıyor. Fakat böyle bir gelenek belki küçük topluluklar için düşünülebilir. Destanlardaki bu sözler ile, yiğitlik ünvanı almak gibi, başka bir gelenek söz konusu edilmiş olmalıdır.

Türklerin ad verme ile geleneklerinden biri, çocuğa doğduğu yerin adının verilmesi idi. Bu, bir yörenin, bir şehrin, ünlü bir dağ veya ırmağın adı olabilirdi. XII. yüzyıl müelliflerinden Sem’ani diyor ki; “*Sultan Sancar (Sencer/ Sincar) Cezire’deki Sincar şehrinde doğduğu için bu adı aldı. Sincar doğduğu zaman babası Melikşah “Bu şehrin adı nedir?”- diye sordu. “Sincar.”- cevabını verdiler. “O halde çocuğun adı Sincar olsun.”- dedi. Türkler, bir çocuk tanınmış bir şehir, dağ, ırmak ve bir yerde doğar ise ona oranın adı verilir. Bu, Türklerin geleneklerinden biridir.*”²⁷

Türklerde ad vermenin köklü bir geleneği vardır. Ad koyma dinsel nitelikli bir törenle olur.

Ahıska Türklerinde çocuğa ad verme işlemi, çocuğun doğduğu günden bir haftaya kadar değişiklik göstermektedir. Çocuğa adını genellikle ailede sevilen ve hürmet edilen dedesi, amcası, büyükanne veya halası verir. Son yıllarda çocuğun isminin anne ve babası tarafından

²⁶ Erman Artun, a.g.e., s. 167.

²⁷ Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, İstanbul, 1999, s. 17-18.

belirlendiğine dair örnekler görülse de geçmiş yıllarda büyükler dururken anne babanın çocuklarına ad koyması ayıp sayılırdı.

Ad verme esnasında çocuğu genellikle dedesi veya amcası kucağına alır, kibleye doğru dönerek sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okur ve ismini üç kere tekrar eder. Daha sonra çocuğun hayırlı evlat olması, uzun ömürlü olması şeklinde "alhış" (dua) yaparlar.

Ahıska Türklerinde çocuk doğduğunda, dedesi, amcası ya da başka bir yakın akrabası olan erkek, erkek yoksa oradaki kadınlardan biri çocuğun kulağına ezan ve kamet okur. Bu ezanı okumadan çocuğa süt veya şerbet verilmez.

Yaşanan sürgünler, Ahıska Türklerinin kişi adlarına da yansımıştır. Zamanla nüfus cüzdanlarına bulundukları coğrafyalara özgü adlar da eklenmiştir.

Kız çocuklarına verilen adlar: Selfinaz, Tamara, Fatma, Şeker, Cemile, Larisa, Zöhre, Aida, Şahsenem, Gülnara, Aytgöl, Çiçek, Leyla, Sevda, Züleyha, Zeynep, Farida, Havva, Asiye vs. gibi isimler tercih edilir.

Erkek adı olarak genellikle Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberler (İbrahim, İsmail, Musa, İlyas, İsa, Yakup ...) Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı kelimeler, Hz Muhammed döneminde yaşamış sahabelerin ve tarihi kahramanların isimleri (Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin, Abdullah, Abdurrahman, Hamza, Fatih, Mehmet, Ahmet, Mahmut...) Yaygın olan isimler ise: Mehralı, Cuma, Mürsel, Alimcan, Rövsen, Semet, Rafik, Remiz, Kamil, Ruslan, Kamuran, Orhan vs. gibi isimler koyulur. Bu adlara "savaflı ad" yani sevaplı isimler denir. Bunların dışında özellikle geçmiş yıllarda Ahıska Türklerine mahsus isimler de konulmaktaydı. Örneğin: Kandef, Seylan, Bödeş, Hurda, Zöhre, Şediye, Tamam, Narhanım, Balizar, Gülhanım, Gülara, Elnara, Elbrus, Alimcan, Cambaz, Deme, Muhiddin, Yurşan, Kamal, Dursun v s.

Türkler doğan çocukların birbiri arkasından ölmelerini de kötü ruhların veya göz değmesinin tesiri olduğuna inanıyorlar ve bu tesirleri önlemek için bir takım tedbirlere başvuruyorlardı. Bu tedbirlerden biri de çocuklara konulan adlarda görülür. Örneğin, bir kimsenin çocuğu yaşamaz ise, çocuğun yaşaması için ona Atsız adı verilirdi.

Türkler, Atsız'dan başka, çocukların yaşamalarını dileyen bazı adlar da koymakta idiler. Bunlar başlıca Turan (Duran), Turmuş (Durmuş), Tursun(Dursun), Turak (Durak) ve Durdu adlarıdır.²⁸

²⁸ Faruk Sümer, a.g.e., s.18.

Duran, Yaşar, Dursunzade ve Dursun adlarının genellikle, doğumdan sonra sık sık çocukları ölen ailelerin ölümlerin durması amacıyla yeni çocuklarına bu adları verdikleri belirtilir.

Aile durumuna göre de bazı adlar verilir. Örneğin, çok kızı doğan aileler, son doğan kızlarına Yeter, Tamam, Sonnur, Songül ve Besti adını verirler. Çok erkek çocuğu olanlar, son doğan erkek çocuğuna Soner adını verirler.

Çocukları doğdukları köyün ismiyle veya soyuyla bağdaştırma geleneği diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi Ahıska Türklerinde de hala geçerliliğini korumaktadır. Örneğin, Adıgönlü Alimcan, Uvanlı Ruşan, Azgurlu Heyriye vs.

Annenin, çocuğunu, kayınvalidesi ve kaynatası yanında ismiyle çağırması ve sevmesi ayıp sayılır. Bu nedenle çocuklara gerçek isimleri yerine takma ad konulması da yaygındı. Bazı takma adlar şunlardır: Yaşa, Nurik, Suloş, Alka, Baha, Salo, Akulik, Pups, Pudil, Sandro, Anka vs.

Lakaplarda kişilerin dış görünümü, sergiledikleri tavır ve takıntılarla ilgili diğer özellikler esas alınmıştır: eğri Nuri, Tatar Rafik, kara Gülistan, şeytan şapalah Alibek, cin Alim vb.

4.8. Çocuğun İlk Banyosu

Yeni doğan çocuk kırkı çıkıncaya kadar her gün yıkanır. Temizliğine özellikle dikkat edilir. Bebeğin banyosunu yaptıktan sonra bu su her yere dökülmez özellikle temiz bir toprak bölgeye, ayak üstü olmayan bir yere dökmeye özen gösterirler.

Çocuğun kırkı çıktığında kırk adet mısır tanesi alınarak dualarla kaynatılır ve o suda bütün aile üyeleri yıkanır. Eğer çocukta hastalık ya da nazar olduğuna dair bir emare görünürse, kırkı çıkması beklenmeden yirmi adet mısır tanesi kaynatılarak aile üyeleri yıkanır ve kalan yirmi mısır tanesi de kırkı çıktıktan sonra aynı şekilde kullanılır.

4.9. Kırkını Çıkarma

Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar çocuğa ve annesine nazar degeceğine inanılır. Ahıska Türklerinde nazarı önlemek için kırmızı tülbent vs. kullanıldığı gibi İslamiyet sonrası kadının başucuna Kuran-ı Kerim ya da muska konulması gibi adetlere de hâlâ rastlanır.

Çocuğun beşikte yastığının altına içinde çeşitli sûre ve dualar bulunan bir kitapçık konulur. Eğer çocuk uyumuyor ve sürekli ağlıyorsa, geceleri korkuyor ya da korkarak uyanıyorsa nazar değdiğine etkisinden olabileceği inancıyla bu konularda molla "hocaya" dua/muska yazdırılır.

Doğum sonrası bebeği görmeye gelen akraba ve komşuların gireceği odaya nazar boncuğu konulur.

Nazarın çocuğa ve annesine zarar vermemesi için birtakım uygulamalar yapılmaktadır:

- Kırkı çıkıncaya kadar çocuk yalnız bırakılmaz.
- Çocuğun yıkanmış çamaşırları kuruması için gündüz dışarı serilse de gece orada bırakılmaz.
- Çocuk evden çıkarılmaz ancak çıkarılması gerekirse de kucaktayken başı önce çıkacak şekilde çıkartılır. Bunda ise cenazenin ayakucunun önde olacak şekilde taşınması ve cenazede ilk ayakların önce çıkması örnek gösterilerek, nazar değmemesi için ve çocuğun diri olduğunun belirtilmesi için başı önce çıkacak şekilde uygulanmaktadır.
- Yeni doğum yapmış olan kadının yatağının altına nazar boncuğu konulduğu gibi, evden çıkarken de bebeğin koluna veya şapkasına nazar boncuğu takmasına dikkat edilir.
- Anne ve çocuk doğumdan sonra birlikte başka bir eve gittiklerinde o evden çocuğa bir hediye veya para verilir. Buna “çocuğu görmek” derler. Özellikle aile büyükleri hediyeler, para, altın verir.

Çocuk doğumunun kırkıncı günü yıkanır ve yıkandığı su dökülür. Bu uygulamaya “Kırk suyunu dökme” denilir. Kırk adet mısır tanesi alınır ve bu mısır tanelerine tek tek dua okunur. Daha sonra bu mısır taneleri büyük bir kazanda kaynatılır ve bu kazandaki suyla o evde yaşayan herkes yıkanır.

Kimi zamanlar çocuğa kırkı çıkmadan nazar değeceğinden korkulur ve “Yarı kırkı/yirmisinde” bu işlem tekrarlanır. Ancak bu tekrarlama sırasında dua okunan mısırlardan yarısı kullanılır, kalan yirmi mısır tanesi ise bekletilerek kırkı çıkınca tekrar bütün ailenin yıkanması sağlanır.

4.10. Çocuğa Nazar Değmemesi İçin Yapılan Uygulamalar

Kimi insanların bakışlarındaki zararlı güce “nazar” denilmektedir. Bu niteliklere sahip bir kişinin bir insana, hayvana veya nesneye bakmasıyla bunlar üzerinde, canlıysa hastalanma, sakatlanma, ölüm, cansızsa bozulma veya kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesine “nazar değmesi” denir. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da son derece yaygındır. Nazara uğramaya en uygun kimseler ise çocuklardır.²⁹ Bunun nedeni çocukların zayıf varlıklar oldukları için çabuk ve kolay etkilenmeleridir.

Yeni doğmuş bir çocuğa nazar değmemesi için yapılan uygulamalar:

²⁹ Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara, 2003, s. 197.

- Yeni doğmuş çocuğa nazar değmemesi için alına kara is sürülür. Genellikle ocaktaki kazanın altından is parmakla alınır. Bu uygulama çocuğun babaannesi ya da evin en yaşlı kadını tarafından yapılır.

- Nazarı değebileceği düşünölen kişilere çocuk gösterilmez.
- Çocuğun kundak bezine, yastığına veya yakasına nazar boncuğu takılır.
- Çocuk güzel olduğu değil çirkin olduğu şeklinde hitap edilerek sevilir.
- Evin girişine veya balkona *üzerlik*³⁰ otu asılır.
- Evin giriş kapısının üzerine büyükbaş hayvanın boynuzu çakılır.

Çocuk, ev, hayvan, bahçe gibi her türlü şeye nazar değmemesi için dualar okunur. Yatağın kenarında nazar boncuğu vs. bulundurulur.

4.11. Çocuk ile İlgili Diğer İnanış ve Uygulamalar

Kimi bölgelerde çocuğun gözlerinin üstüne tölbent örtölmesi gibi uygulamalarda görölür, özellikle lamba, ampul, gaz ocağı vs. gibi ışık kaynaklarına bakarsa şaşı olacağın inanılarak çocuğa direkt ışık gelmemesine dikkat edilir.

- Eskiden çocuğun aynaya bakmasının hastalanacağına veya kötölüğe yol açacağı ve aynaya bakarsa kendinden korkacağı düşünölürdü, şimdilerde de bu uygulama devam etmektedir.

- Uykuda iken gülümseyen çocuğu meleklerin güldördüğüne inanılır.
- Çocuğu hıçkırık tutarsa her seferinde bir arpa boyu büyüdüğüne inanılır.
- Çocuğun üstünden atlandığında boyunun kısa kalacağı inancı da vardır.
- Çocuk bacakları arasından geriye doğru bakarsa misafir geleceğine inanılır.
- Çocuğun kapı eşiğinde ayakta durması veya oturması durumunda fakirleşeceğine inanılmaktadır. Kız çocuğun kapı eşiğinde oturması veya durması ise evlenmeyeceğine inanılır. Aynı sebeple kız çocuğunun sofrada da köşede oturmamasına özen gösterilir.

³⁰ *Üzerlik* (üzerrik) - dağda yetişen faydalı bir bitki türüdür. Genellikle her Ahıska Türklerinin evlerinde üzerlik otu bulundururlar. Nazardan korunmak için kurusunu yakarak çıkan dumanı nazardan korumak istedikleri kişinin üzerine üflerler.

4.12. Beşik Toy

Ahıska Türklerinde yeni doğan çocuk için bir gün belirlenir beşik ve sandık eşyası götürülmesi için. Kızın baba evinden hediyeler, beşik ve bebek giysileri hazırlanır. Büyük sofralar, yemekler hazırlanır, akrabalar, komşular davet edilir. Müzik çalar, dans edilir.

Getirilen hediyeler sergilenir. Hediyeler ve sandık içinde getirilen eşyalar arasında: yatak, çarşaf, yastık, kılıfı, yorgan yüzü, örtü vs.³¹

Küçük Toy gibi kutlama yapılır.

“Beşik toy”, Orta Asya halklarında da vardır. Bununla ilgili adetler günümüzde de uygulanır.

4.13. Çocukta İlkler

Çocuğun ilk diş çıkarması, yürümesi, konuşması, saçının, tırnağının kesilmesi kutlanır bunlarla ilgili birçok adet, inanma ve pratik vardır.

. Çocuğun ilk dişi çıktığında ilk gören kişi hediye eder çocuğa.

. Çocuğun ilk kesilen saçı atılmaz, saklanır.

. Çocuğun ilk yürüdüğünü gören kişi çocuğa hediye alır.

. Küçük kız çocuklarının kulakları delinir, küpe takılır. Erken yaşlarda kulak deldirilmesi tavsiye edilir. 3-5 yaşlarından itibaren deldirilmektedir.

. Erkek çocuklarına okul çağına yakın veya ilkokul yıllarında ergenlik çağına girmeden sünnet edilmektedirler.

4.14. Sünnet Vaktinin Belirlenmesi

Ahıskalıların eskiden “Aga” dedikleri sünnetçiler köye geldiğinde bir tavuk, bir deste ağaç kaşık ya da bir havlu verilerek çocuklar sünnet ettirilirdi. Sünnet yaşı, birkaç haftalıktan başlayarak 9-10 yaşlarına kadar çıkabilmektedir. Ama genellikle tek yaşlarda 3-5-7 yaşlarında sünnet ettirilir ve özellikle güz aylarına gelmemesine dikkat edilir.

Sünnet olan çocuğa köydeki hemen bütün kadınlar bisküvi, yumurta, meyve, çikolata, bir miktar para gibi çeşitli hediyeler götürürler. Anne babasını tebrik ederler. İyi bir evlat ve topluma faydalı bir insan olması için dua ederler.

Son yıllarda şehirde yaşayan ve maddi durumu iyi olan bazı ailelerin sünnet düğünü yapmaya başladıkları görülmektedir. Sünnet düğününde sünnet olacak çocuğun ellerine kına

³¹ Nari Aliyeva, 37 yaşında, doğum yeri Kentav şehri, Güney Kazakistan, 25.12.2016 yaptığımız saha araştırmasından.

yakılır. Yakın akrabalar sünnet düğününe davet edilir. Davetlilere yemek ikram edilir. Davetliler de sünnet olan çocuğa altın veya para hediye ederler.

Geçmişte ulaşım imkânlarının kısıtlılığı sebebiyle "Aga" yaz aylarında mahalleye gelmekte ve sünnet daha çok yaz mevsiminde bu kişiler tarafından yapılmaktaydı. Günümüzde de okulların tatil olması, memur ve işçilerin izinlerini kullanabilmeleri ve havaların sıcak olmasının etkisiyle çocuklar yaz aylarında sünnet ettirilmektedir. Ancak günümüzde çocuklar, sağlık memurlarına veya doktorlara sünnet ettirilmektedir.

Çocuk sünnet edildikten sonra artık çocukluktan erkekliğe geçmiştir ve bunun bilinci küçük yaşta olsa da verilir. Sünnet olmamış çocuğa tavuk bile kestirmezler, sünnetsiz birinin kestiği hayvanı mundar kabul ederler.

4.15. Kirvelik

Sünnetle ilgili kirvelik de çok önemlidir. Sünnet olacak çocuğun anne babası, çok sevdiği ve saydığı bir kişiden kirve olmasını isterler. O ailenin kirveye verdiği değeri gösterir. Kirve ikinci baba sayılır. Sünnetçi sünnet ederken kirve çocuğun yanında olur, elini tutar. Kirve çocukları kardeş kabul edilir ve evlenmeleri yasaktır.

Kirveye bu arada çeşitli sorumluluklar düşmektedir. Kirve düğün masraflarının bir kısmını karşıladığı gibi en değerli hediyeyi de vermekle yükümlüdür. Kirvelik ağılıktır ve misafirler kirveyi de düğün sahibi olarak görürler.

Kirvenin eşine de büyük sorumluluk düşmektedir. Kirvenin eşi çocuğu sünnetten önce yıkamak ve onun yatağını hazırlamakla sorumludur. Çocuğun annesi yemek ve misafirlerle ilgileneceğinden ötürü kirvenin eşi çocukla ilgilenme sorumluluğunu almış olur. Kirvenin eşi ilerde çocuğun büyük toyu olduğu zaman oğlan tarafından yengesi olur.

4.16. Küçük Toy

Ahıska Türkleri örf ve adet geleneklerini Kazakistan'a yerleştikten sonra da korumasını bilmiştir. Ahıska'da sürgünden önce Ahıskalılarda olan kirvelik geleneğini Çimkent'te hâlen Ahıskalılar devam ettiriyor. Sünnet erkek çocuğun "küçük toy"(küçük düğün) sayılır. Sünnet merasimlerinde çocuğu sünnet ettirmeden önce Kurân-ı Kerim okutulur. Çocuğun kirvesi gelerek çocuğa hediyeler verir. Daha sonra aileler arasında karşılıklı hediyeleşme fasılları olur. Kirve olan kişiyle iki aile artık arkadaştan öte akraba sayılır, artık kirveler birbirinden kız alıp veremezler.

Sünnet düğünlerinde içki içilmemektedir. Ancak evlilik düğünlerinde içki içilebilir. Her iki düğünde de yemek verilir ve büyük masraflar yapılır. Bütün akrabalar, komşular toplanıp

sünnet olacak çocuğa hediye/para verip onu sevindirir, anne babasına göz aydınlığı verir: “Heyirli olsun, gözünüz aydın, Allah ebele heyirli günlere yetirsin, büyük toyunu da görün inşallah” gibi dilekler söylerler.

Düğünlerle ilgili Ahıska Türkleri geleneklerini tıpkı Ahıska yöresinde olduğu gibi aynen devam ettirmektedirler. Söz gelimi, düğünlerde *sağdıç*³² geleneği de hâlen devam ettirilmektedir.

4.17. Külden Çıkarma

Sünnetten 1 hafta sonra çocuğun yaralarının temizlenmesi ve yataktan çıkartılması gerekir. Bunun için kirve eşiyle birlikte sünnet olan çocuğun evine giderek onu yataktan çıkartır ve yeni elbiselerini giydirir. Buna “*külden çıkarma*” derler.

Çocuk tamamen iyileştikten sonra aile büyükleri onu kirvenin evine götürür, giderken kirveye ve ailesine hediyeler götürüldüğü gibi, boynuzlu bir koç götürmek de adettir.

Ahıska Türklerinde iki çeşit toy yapılmaktadır. Biri “Küçük Toy” (Sünnet Toyu), diğeri ise “Büyük Toy” (Düğün).

5. Düğün Adetleri

Düğün Ahıska Türklerin en mutlu anlarındandır, heyecanla beklenir. Toplum, kendi geçimini, hayat ışığının ebediliğini düğünde anar. Halk kaygılarını ve acılarını düğünde giderir. Sonsuz saadete, hoş düşüncelere düğünde yer vermeye çaba gösterir. Düğün kelimesi yerine aynı anlamda *toy* kelimesi de kullanılır. Toy, insanları bütün acılardan, çektikleri çilelerden uzaklaştırır ve bir an da olsa onları mutlu eder. Düğün/toy aileye bir başka mutluluk getirir. Ailede yeni bir aile doğar.

Ahıska Türklerinde evlilik aynı soydan yapılmaktadır. Başka milletten veya başka dinden biriyle evlilik yapması hoş karşılanmamakla birlikte aile için çok büyük bir ayıp algılanmaktadır. Ve bu tür evliliklere genellikle izin verilmemektedir.

Genelde kızlar 16-20 yaş arası, erkekler ise 20-25 yaşında evlendiriliyorlar. Ama Ahıska Türkleri son zamanlarda çocuklarının daha çok eğitime önem vermektedirler. Artık gençleri 20 yaşından sonra bir meslek sahibi olunca evlendiriyorlar. Bu hem kızlar için de geçerlidir.

Ahıska Türklerinde iki türlü evlilik biçimi vardır. Bunlardan biri “*Adet Yoluyla*”, diğeri ise “*Kaçırma Yoluyla*”.

³² *Sağdıç* kelimesi dost anlamında bir kelimedir (Bkz. Jean – Paul Roux, Altay Türklerinde Ölüm, s.268-269). *Sağdıç*’ın tarihteki anlamı evlenen erkeğe eşlik eden kişidir. Burada ise *sağdıç* hem büyük (düğün) toyda hem küçük (sünnet) toyda eşlik eden kişidir.

5.1. Adet Yoluyla Evlilik

“*Adet Yoluyla*” evlilik aşığıdaki aşamalardan oluşmaktadır:

Kazakistan’da Çimkent şehrinde yaşamlarını sürdüren Ahıska Türkleri evlenme adetlerinde genellikle evlenecek olan gençlerin görücü usulüyle tanıştırıldıkları görülmektedir.

Bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya evlenecek gencin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onayını alması gerekmektedir. İlk önemli değerlendirme kızın güzelliğı, asaleti, huyu, mahareti ve iffeti konusunda olur.³³ Eskiden beri Anadolu’da olduğu gibi Ahıska Türklerinde de aileler veya akrabalar evlenecek gençler için uygun olduğu gençleri buluşturup tanıştırlar. Eğer gençler birbirlerini tanıyıp evlenmeye razı olurlarsa evlilik için adımlar atılır.

5.2. Kız Görme

Kız bakma, kız görme adeti erkeğın bir kız beğendiğini aileye açması ve ailenin kadınlarının bir bahane ile kızın evine gidip kızı incelemesiyle olur. Bir başka durum ise, evlenme yaşına gelen erkeğın istediğı ya da beğendiğı bir kız yok ise ailenin kız araştırmasıyla olur. Her iki durumda da ailenin kararları son derece önemlidir.

Oğluna kız arayan anne, gelin adayında bazı özellikler arar. Kız ev işlerinde becerikli olmalı, temizlik ve düzene dikkat etmeli, güler yüzlü olmalı, gelen misafirleri iyi ağırlamalıdır. Büyüklerine karşı saygılı olmayı bilen, hoşgörölü, kibar, marifetli, temiz, namuslu olması gibi özellikler aranmaktadır. Gelin adayını ararken de bu özellikleri aracı kişilere belirtirler.

Evlenme çağına gelen oğullarına ailesi önce beğendiğı bir kız olup olmadığını sorar. Eğer oğlan kız beğenmeyi ailesine bırakırsa, aile önce çevreden soruşturarak kız arar.³⁴

Erkek tarafı beğendiğı kızın ailesini ilk önce araştırır, etraftan, komşulardan sorar, sonra kız tarafına haber verilir, misafirliğe gelmek istediklerini belirtirler. Eğer kız evi de isterse misafirliğe kabul edilirler. Erkek tarafı kız evine elçiler gönderir. Bu elçiler Perşembe akşamı gelirler. Adetlere göre, kız evine üç kez elçi gönderilir. Allah’ın emri Peygamber Efendimizin kavliyle kızı isterler. Kız evi kızlarını vermek istemezse misafirlere: “Şu an kızımızı evlendirmeyi düşünmüyoruz” derler. Eğer kız tarafı razı olursa: “Biz önce dayılarına, amcalarına da soralım sonra siz haftaya gelirsiniz” derler.

³³ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Adana, 2012, s. 188.

³⁴ Erman Artun, a.g.e., s. 194.

5.3. Kız İstemeye Gitmek/ Elçilik

Ahıska Türklerinde kız istemeye gitmenin adı “*Elçi gitmek*” tir. Elçi gitmek için uygun zaman seçilir. Genellikle *Cuma ahşamı*³⁵ gidilir. Kız tarafının ilk ziyarette kızı vermediklerinde birkaç kez elçiliğe gidilir. Eğer elçiliğin ilk gününde kız ve erkek birbirlerini beğenirlerse yeniden elçiliğe gidilir.

Haftaya erkek tarafı tekrar kız evine gider. İsteklerini tekrar zikrederler. Kız evinde bu sefer amcalar, dayılar da bulunur. Sofra kurulur, etrafına oturulur. Ama misafirler yemeğe oturmazlar. Bunun üzerine misafirler sofraya davet edilir. Misafirlere: “*Siz hele sofraya buyurun, Allah’ın dediği olur*”, derler. Bunun üzerine misafirler sofraya oturur. Bu kızın verildiği anlamına gelir.³⁶

5.4. Söz Kesme / Bek Koymak

Ahıska Türklerinde söz kesimi büyük bir antlaşmadır. Evlilik, bununla başlar. Eski Türk geleneği olma özelliğini koruyan bir adettir.

Elçiliğe gidilip kız verilince *bek koyulur*³⁷. Sözü erkek vekili başlar “Allah’ın emri Peygamberimizin izniyle, bu sofrada oturan insanların şahitliğiyle kızınızı oğluna eş almaya layık görüyoruz. Ne dersiniz?”- diye kızın vekiline müracaat eder. Kız vekili bir şey söylemez. Erkek vekili bu soruyu üç defa tekrar eder. Kız vekili susmaya devam eder. Böylece erkek vekili kız vekilinin fikrini öğrenmek için ona “*ağız açma*” için hediye verir. Hediyesini aldıktan sonra kız vekili konuşur “ Allah’ın emri Peygamberimizin izniyle, bu sofrada oturan insanların şahitliğiyle kızımızı, ... oğluna eş almaya layık görüyoruz”. Bu sözleri üç defa tekrar eder. Bundan sonra yeni akraba olan her iki aile bir birini kutlar, tebrik eder. Akrabalık uzun ömürlü, tatlı olsun diye kız yengesi gelen misafirlere bardakta şerbet ikram eder. Daha sonra misafirlere ikram edilen şerbeti içip, boş bardakla beraber tepsiye para koyarlar. Şerbet, karanfilin kaynatılıp içine şeker eklenmesiyle yapılır. Her bir şerbet küçük bardaklarla ikram edilir. Şerbeti içen para verir. Bu paraları şerbeti dağıtan alır. Şerbet içtikten sonra molla dua eder.

Söz kesildikten sonra, erkek evi baba, anne ve yakın akrabalar kız evine tekrar yüzüklerle giderler. Yüzükler takılır, kız evinde yemekler yenilir. Yüzüklerin takıldığı gün damadın ailesi gelin kıza hediyeler verir.

³⁵ Ahıska Türkleri Perşembe gününe “*Cuma Ahşamı*” derler.

³⁶ Asif Hacı - Habib İ. Hüseyinoğlu, “Ahıska Türklerinin Örf ve Adetleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:1, Erzurum, 1994, s. 28-30.

³⁷ *Bek koymak*: söz almak anlamındadır. Kızı istedikten sonra eğer kızın ailesi onay verirse, başka biriyle evlenmeyeceğine dair sözü alınır. O gün yüzükler takılır.

Hediyeler birbirine verilir. Erkek tarafı kızın velilerine *süt hakkı*³⁸, koyun, sığır, camış, kıyafetler v.s. verir. Buna “*Başlık parası*” denilir. Bu adetten sonra nişan için hazırlıklar başlar.

5.5. Nişan

Nişan, söz kesiminden sonraki aşamadır.

Nişana yine erkekler ve damadın yengesi gelir. Damat tarafı geline bir bohça “*çemodan*”³⁹ dolusu şeker ve hediye getirir, altınlar takılır. Erkek tarafı, kız tarafı için bir bavul hazırlar. Bu bavulun içine damadın yakın akrabalarının aldığı tüm hediyeler konarak kız tarafına götürülür. Kız tarafı da aynı şekilde bavul hazırlayarak erkek tarafını bekler. Misafirler kendi arasında para toplayıp gelinin ailesine verirler. Gelin tarafı da damada bir bohça hediye gönderir. Misafirlere *elvenni çorap*⁴⁰ dağıtılır. Bundan sonra düğüne kadar Cuma akşamları erkek tarafından yakınları, akrabaları gelini görmeye gelir, hediyeler getirirler.⁴¹

5.6. Urba

Ahıska Türklerinde adetlere göre baba evinde kızın bir çeyiz hakkı vardır. Kız çeyiz (urba) payını evlenince alabiliyor, artık baba evinde bir miras hakkı kalmıyor.

Nişandan sonra urba yapılır. Bavul hazırlama geleneğine “*urba*”, geline alınan hediyelerin gelinin evine götürülmesine “*urba götürmek*” denir. Götürülen hediye ve altınların kimden geldiği söylenerek bavullar takdim edilir. Erkek evinden kız evine bayanlar gider. Karşılıklı hediyeler verilir. Günümüzde bu adet maddi olanaklardan dolayı düğün günü yapılmaktadır.

5.7. Kesim Kesme

Kesim kesmeye damadın ailesinden erkekler gelir. Amacı düğün günü belirlemektir. Erkeğin babası başlık parası verir. Gelin tarafı gelen misafirlere gömlek dağıtır. Düğüne iki gün kala erkek tarafı kızın evine toy harcı yani düğün için erzak getirir.

³⁸ *Süt hakkı* olarak kızın annesine damat tarafı bir hediye veya para verir (genelde altın yüzük hediye eder).

³⁹ *Çemodan*: valiz, bavul (Rusça’dan geçmiştir. Bu telaffuzla Ahıska Türkçesinde kullanılmaktadır. Aslı Farsçadır “came-dan”- “elbiselik, elbise kutusu, dolabı”demektir.) Ahıska Türkleri Ahıska’da sandık içinde götürürlerdi hediyeleri, Kazakistan’da bu adet yerini *çemodana*, yani “bavula” bırakmıştır.

⁴⁰ *Elvenni çorap* – elde renkli ipliklerle örülmüş çorap çeşididir. Ahıska Türklerinin giyim – kuşam kültüründe kendine has milli motifleri içeren bir giysidir.

⁴¹ Roza Yüksekkaya, kadın, 36 yaşında, Kentav, Güney Kazakistan, 14 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırması.

5.8. Kına Gecesi

Düğünden bir gün evvel kız evinde kına töreni yapılır. Gelin olacak kıza kına yakılır. Yemekler yenilir, davullar, zurnalar çalar, ev sahibi ve konuklar eğlenirler. Gelinin eline kına yakılır, *elluk/ ellik* kına eldiveni giydirilir. Konuklar eğlenirler. Genellikle katılımcılar bayanlar olur.

Kına Gecesi pek Ahıska Türklerinde yaygın olmasa da bazı köy kesimlerinde yapılmaktadır.

5.9. Nikah

Ahıska Türklerinde nikah büyük önem taşır. Resmi nikahtan evvel dini nikah kıydırırlar. Dini nikah ile düğünün arası uzun olmaz. Nikah töreninde taraflar adına vekil tayin edilir, ebeveynlerin huzurunda tören iştirakçileri şahit gösterilerek imam tarafından akdedilir.⁴² İmam nikahı sonrası gelin ve damat kaynata ve kaynananın elini öper.

5.10. Gelin Getirme

Düğün günü, gelini almaya erkek evinden araba hazırlanarak hareket edilir. Kız evine geldiği vakit, davullar çalar eğlenilir, sonra gelen misafirler hazırlanan sofralara buyur edilir. Yemekten sonra misafirler de oyunlar oynar eğlenirler. İçerde de gelin hazırlanır. Hediyeler verilir...

Gelin baba evinden ayrılacağı vakit geldiğinde kızın babasıyla damadın babası gelinin odasına alınırlar. Gelinin ayakkabısının birine kızın babası, diğerine de damadın babası para koyar. Bu hem gelinin çıktığı eve hem de gittiği eve bereket getirsin anlamındadır. Gelin çıkarmadan önce yapılan bir diğer işlem de kuşak bağlamadır. Kırmızı kuşak gelinin beline kızın erkek kardeşi tarafından, eğer erkek kardeşi yoksa babası tarafından iki kez bağlanıp çözülür. Üçüncüde sağlam bir biçimde bağlandıktan sonra hayır duaları eşliğinde yola çıkarılır. Erkek kardeşinin eline de bahşiş kapabilmesi için “müjde yastığı” adı verilen bir yastık verilir. Yengelerden birinin elinde de mum görülür. Bu mumun sabaha kadar yanması gerekmektedir. Gelin davul ve zurnalarla⁴³ arabaya bindirilirken köyün gençleri arabanın önünde güreş tutmaya başlarlar. Sonra erkek evine doğru hareket edilir.

⁴² Ahmet Niyazov, “ Aile Yapısı”, *Ahıska Dergisi*, İstanbul, 2013, Sayı: 2, s. 13.

⁴³ *Davul- zurna* Türklerin en eski, en köklü çalgılarından, geçmişten günümüze kadar kullanılmaktadır. Ahıska Türkleri ile köken ve kültür bakımından dil, din, gelenekte olduğu gibi müzik kültürü açısından da ortak olan pek çok unsur olduğu görülmektedir, davul – zurna da bunlardan bir tanesidir. Ahıska Türklerinin söylediği türküler, dinledikleri aşıklar, yöresel sanatçıları, düğünlerinde kullanılan çalgılar (özellikle de davul – zurna) incelendiğinde, Ahıska Türklerinin müzik kültürlerinin Erzurum, Kars, Artvin yörelerinin müzik kültürü ile birbirine çok yakın olduğu söylenebilir.

5.11. Büyük Toy

Geleneklere göre, erkek evindeki düğünlere gelin kızın ana ve babası katılmazlar. Damat ve sağdıçlar evin yüksekçe bir yerine çıkarak gelin arabasının yolunu gözlerler. Gelin arabası gelince arabanın önünde damadın akrabaları davul zurna eşliğinde oynarlar. Gelin arabadan hemen inmez, gelinin ayağının altında kurban kesilir, bunun üzerine gelin arabadan iner. Gelin inerken etrafa çerez ve şeker dağıtılır. Gelin eve doğru giderken ayağının altına tabak koyarlar, evi bereketli olsun diye gelin de bu tabağı ayağıyla kırar. Evin kapısına gelince, gelin elini bala batırarak eşğin üstüne bir çalım bal sürer, bazen de gelinin eline keser ve çivi verilir. Gelin o çiviye düz bir şekilde kapının eşğine çakar. Buradaki çiviye çakma gelinin heyecanını gösterir. Gelin heyecanlı değilse çiviye düzce eşğe çakar, eğer gelin heyecanlıysa çiviye eşğe çakarken yan çakabilir. Bütün bu uygulamalar, gelin kapıdan girerken bütün dargınlıklar dışarıda kalsın, eve uğur, bolluk, bereket getsin diye Ahıska Türklerinde yapılır. Sonra gelin içeri alınır. Gelinle birlikte bir de çeyizi gelir ve en önemlisi yastığı gelir. Gelini odaya getirdikten sonra kayın babası gelir. Kayınbaba: “*Ev de senin, mal mülk de senin.*”- der ve izin verir (icazet). Ardından damat gelip yüzünü görmek için duvağını açar. Gelin odada oturup gelenlere ayağa kalkar temenni alır. Gelinin kucağına küçük erkek çocuğu verirler. Sol ayakkabısını çocuk çıkarıp oradaki parayı alır, sağ ayakkabısını ise damat çıkarıp parayı alır. Yatağına ve çeyizine de erkek çocuk oturturur. Nedeni ise erkek çocuğu olsun diye.

Daha sonra misafirlere yemekler ikram edilir. Düğün çorbası, düğün pilavları ikram edilir. Yemekten sonra sıra eğlenmeye gelir. Davullar, zurnalar çalar. Misafirler hep beraber eğlenirler. Türküler söylenir, halaylar çekilir.

Daha sonra sağdıç tarafından gelinin yüzü açılır. Evli olan sağdıç elinde hançerlerle üç defa: “*Hanım bacılar, hanım bibiler, hanım nineler. Bu gelinin dilini mi keselim, ayağını mı?*” - diye tekrarlar. Buna misafirler: “*Dilini kes dilsiz olsun*”- diye cevap verir.⁴⁴

Ahıskalılar genelde ev büyük ve bahçesi varsa bahçesinde düğünü yaparlar. Ancak son zamanlarda Çimkent’te düğünler kiraladıkları düğün salonlarda yapılır.

Düğünde kadınlar ve erkekler ayrı oturur. Düğün başladığında gelin getirilirken sahnenin ortasına bir halı serilir. Gelin içeri belinde kırmızı kuşağı bağlı ve başına kırmızı örtü örtülü olarak getirilir. Gelin girerken yakınları onu oynayarak karşılarlar. Oyunların tümü Kafkas ezgilerinin hakim olduğu oyunlardır. Gelin içeri girerken üç kere temennah alır.

⁴⁴ Nari Aliyeva, 37 yaşında, kadın, doğum yeri: Kentav şehri, Güney Kazakistan, 17 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırmasından.

Gelin masasına gelin-damat, nikah şahitleri ile birlikte geçerler, ama oturmazlar. Oturmak için gelinin kaynanasının gelip ona izin vermesi beklenir. Bundan sonra önce damadın sonra gelinin aileleri ve sırayla akrabalar, salondaki misafirler ve isteyen herkes gelinle damadı tebrik eden kısa bir konuşma yaparak salonun bir ucundan gelin masasına kadar oynayarak giderler ve onları tebrik edip yerlerine geçerler.

İlk tebrik damadın ailesinden olur, kayınvalide gelip geline oturması için izin verir. Yoksa gelinle damat saygıdan yerlerine oturmazlar. Ancak düğünde gelin ve damat tüm tebrikler edildiği zaman, bir süre ayağa kalkıp tebrikleri o şekilde alıyorlar. Çimkent'te yaşayan Ahıska Türklerinin düğününde genelde gelen misafirler, akrabalar, her iki tarafın da, gelin ve damadın ailesi geline altın takarlar. Düğünü yapan aile zengin olsun fakir olsun düğünleri hep yemekli yaparlar. Masalarda çeşit çeşit yemekler, salatalar, mezeler, şekerler, içecekler vs. olur. Yemekler damat tarafının yakınlarının yardımlaşması ile yapılmaktadır.

Kazakistan'da Çimkent şehrinde yaşayan Ahıska Türkleri için düğün ve düğün yemeklerinin hazırlanması son derece önemlidir. Yemeklerin hazırlanması için düğünden birkaç gün önce kadınlar bir araya gelip yemekleri hazırlarlar: hamurlar yoğrulur, ekmekler pişirilir, ana yemekler için sebzeler doğranır, salatalar için malzemeler hazırlanır, tatlılar pişirilir. Bütün bunlar büyük bir heyecanla, eğlenerek yapılır.

Ahıska Türklerinin düğün için hazırladıkları yemekler arasında Özbek pilavı, kavurma, etli patatesli yemek, kızartmalar, sorpa (çorba), salata çeşitleri, ekmek çeşitleri, *egdek*⁴⁵, bişi, kete, feseli, samsa vs. yer almaktadır. Yemeklerin farklı çeşitlerde ve bol olması gerekir. Çünkü düğün sahipleri, düğün için varını yoğunu ortaya koyup en iyi şekilde geçmesini isterler. Düğün bir kere yapılır düşüncesiyle bazıları için belki de hayatı boyunca biriktirdiği tüm paralarını bu düğünde harcama zamanıdır.

Düğün sabaha kadar devam eder. Düğüne yerli halkı da davet ederler mutlaka. Kazaklarla bir arada olurlar. Gelen misafirlere Kazaklar için Kazakça şarkı söylenir ve birlikte dans edilir, Özbekler için de aynı şekilde. Damat veya gelin tarafının birlikte çalıştığı arkadaşlarını, komşuları vb. düğüne davet edilir ve onlara da ayrı ilgi gösterilir.

Düğünde tebrik konuşmaları dışında durmadan müzik çalar. Herkes eğlenir. Hediyeler verilir. Sonra sağdıçlara da hediyeler verilir. Canlı müzik eşliğinde dans edilir.

En son gelin ve damat dans eder. Gelin dansa başlamadan temennah alır ve ağır ağır, yavaş dans eder. Gelinin yavaş ve zarif hareketlerle, ağır ağır dans etmesi önemlidir. Gelin kendi düğününde sevincini, mutluluğunu çok belli etmez, vakur ve sakin, ağırbaşlı davranır.

⁴⁵ *Egdek*: yağda kızartılmış bir çeşit ekmek türü.

Herkes ayakta onları izler, para saçarlar. Özellikle oynayanların ellerine eşit miktarda para tutuşturmak adettendir. Bazen oynayanlara para takmak için çıkan da onlara katılıp oynamaya başlar. Genelde yeni şarkıyla oynamaya davet edilen iki kişi olur. Kadın-kadın, erkek-erkek olarak oynamaya davet edilirler. Kadınlar, biraz naz yapıp, oyuna hemen çıkmazlar, müzik devam ederken çıkarlar.

5.12. Düğün Sonrası

Ertesi gün akrabalar damadın evinde toplanarak *hınkal*⁴⁶ yaparlar. Yemek esnasında gelinin sandığı açılır ve çeyizi bakılır. Sandığın içine koyulan çaylar demlenir katmerler ikram edilir. Herkese sandıktan çıkan çoraplar dağıtılır. Düğünden birkaç hafta sonra gelin ve damat ve akrabaları gelinin ana babasının evine ziyarete giderler.

5.13. Kaçırma Yoluyla Evlilik

Kaçırma âdetine göre evlilik “zorla kaçırma” ve “isteyerek kaçırma” biçimlerinde gerçekleşir.

“Zorla kaçırılmış (*zorlan kaçurulmuş*)” ve “isteyerek kaçırılmış (kaçan)” kızın babasının ve ailesinin onuruna dokunur. Kızın kimin tarafından kaçırıldığını öğrenince babası, ağabeyi, amcası ya da dayısı birkaç kişi ile kızın peşinden giderler. Kaçırılan kızın babası bu haberi duyunca kızını baba evine geri getirmek için hemen harekete geçer. Ama kızının rızasıyla bu olur. Babası mutlaka sorar “*Kızım seni almaya geldim, benle gelece mi kalacan mı?*”-diye fikrini sorar. Kızı eve getiren aileye az rastlanır. Ahıska Türklerinin geleneklerinde bir kere kaçırılan kızın geri eve dönmesi hoş karşılanmaz, bir daha onu kimsenin istemeyeceği düşüncesinden korkulur.

Kaçırılmış kız genelde hemen damadın evine değil, akrabalarının ya da komşuların evine götürülür. Çünkü kızın tarafı kızı ilk orada ararlar ve bulunca damadın elinden alabilirler.

Gelin damadın evine götürülünce önünde kurban kesilir.

Eskiden Ahıska geleneklerinde gençlerin açık açık ve uzun süre görüşmesi hoş karşılanmazdı. Gençler genelde birbirlerini ya mahalleden tanır ya da bir düğünde karşılaşırlar. Bu durumda bile erkekler kendilerine uygun kız beğenirler, kızlar bu şekilde kendilerine eş aramazlar. Bir yerde kızı gören erkek onu ve ailesini soruşturur, yakın akrabası olmamasına dikkat eder. Bazen kendi ailesine (anne-babasına) söyler, onlar soruşturur. Bu şekilde kızı almaya karar verir. Zorla kaçırılmada kızın haberi olmaz; bir şekilde evden çıkartılır ve kaçırılır.

⁴⁶ *Hınkal*: Ahıska mantısıdır. Çimkent vilayetinde “hıngel” şeklinde telaffuz edilir.

Bu durumda erkeğe yardım eden dostlar ve akrabalar, bazen de kıza yakın olan insanlar da işin içinde olur.

Kaçırılan kızın ailesine tarafsız biri vasıtasıyla haber verilir. Genelde çok kısa sürede bu duyulur ve kimin kaçırdığı bilinir. Karşılıklı haberler getirilir götürülür. Bekleyiş başlar.

5.14. Barışmah

Birkaç gün sonra veya birkaç hafta sonra erkeğin babası, amcası, ağabeyi kızın evine barışmaya giderler. Barıştıktan sonra erkek tarafından ve kız tarafından birer vekil seçilerek erkek evinde dinî nikâh yapılır. Kızın tarafı barışmak istemezse onları kabul etmeyebilir. Bu yönden “barışmah” tekrarlanır.⁴⁷

Barıştıktan sonra erkek tarafı kızın ailesiyle düğün tarihini belirlemek için bir araya gelirler.

5.15. Düğün

Düğün olacak günün sabahı erkenden evin bahçesinde kazanlar kurulur, yemekler hazırlanır. Erkek tarafından gelen düünürleri (kızın ailesi) davul zurnayla karşılar. Gelinin annesi ile babası düğüne gitmez. Nikâhta damat tarafından şahit erkek arkadaşı sadıç/ “*drug*” ve gelin tarafından şahit kız arkadaşı “*drujka*”⁴⁸ olur. Düğün akşamı misafirler ve her iki tarafın akrabaları hediye olarak geline altın takarlar. Düğüne gelen erkekler kadınlardan ayrı otururlar. Davul zurna eşliğinde genç kızlar gelin önünde oynarlar. Oğlan tarafının yengesi gelinin sağ elini bala batırıp evin dış kapısının eşiğine sürer ki, ev tatlı, bereketli olsun.

İlk önce damadın babası çıkıp misafirleri selamlar, onlarla kendi sevincini paylaşır, dilekler diler. Mesela: “Camaat hoş geldiz safa geldiz. Alla sizi de bele heyirli günnere yetirsin” cümleler söyler. Sonra köydeki akrabalarından en yaşlı erkeğe söz verilir. Düğüne çağırılan aşıklar türkü söylerler. Düğünde sözlü reislik yapan “*tamada*”⁴⁹ gelen misafirleri selamlar. Tamada, sıradaki oynayacak olanı söyler. Birisi bir akrabanın ya da arkadaşın başka birisiyle ya da kendisiyle beraber oynamasını isterse tamadaya oynayacak kişilerin isimlerini önceden söyler. Tamada da oynayanların sırası gelince kimin isteğine bağlı ve oynayacak kişilerin isimlerini söyleyerek oyun mekânına davet eder. Oynatan kişi oynayanlara para “şebaş”

⁴⁷ Kuşali Güzelov, erkek, 65 yaşında, emekli, Kentav, Güney Kazakistan, 13 Ekim 2015 tarihinde yaptığımız saha araştırmasından.

⁴⁸ *Drug*, *drujka* (Rusça) – arkadaş, nikah şahidi.

⁴⁹ *Tamada* sözü Kafkaslarda yaşayan Karaçay-Malkar Türklerinin dilinde “büyük, lider, başkan” anlamlarına gelir. Bu söz onlardan diğer Kafkas halklarının dillerine ve Kafkas ötesinde yaşayan Gürcü dili ve kültürüne de geçmiştir. *Tamada* sözü kültürel etkileşim yoluyla Ahıska Türkçesine de yerleşmiştir.

(şabaş)⁵⁰ verir. Verilen paranın çokluğu oynayanlara verilen değeri gösterir. Kimse davetsiz çıkıp oynamaz. Tamada bir grubu oyuna davet ederse oyuncular birlikte çıkabilir. Kadınlar çok nadiren oynar.

Genelde kızlara Ahıska Türklerinin “sade” oyunu oynatılır. Ailede yeni gelin getirilmişse kaynata tarafından görümce genç kızlarla oynatılır. Erkekler ise halay çeker veya “bar”, “lezginka”⁵¹ oyununu oynarlar. Oynayanlar, oyunun sonunda biriken paraları müzik çalanlara (davulcu, zurnacı, meyci) verirler. Bu paralar onların kazancı olur.

En son olarak gelin ile damat oynamaya davet edilir. Damada ve geline verilen paralar oyunun sonunda müzik grubuna verilmeyip gençlerin peşkeşi olarak onlarda kalır. Damadın yengesi elleri parayla dolan gençlerin yanında durup “şebaş”i bir mendile toplar. Gelin çok ağır bir şekilde gözlerini kaldırmadan oynar.

Düğün bütün gece devam eder.

Ertesi gün yine davul, zurna çalınır, yemekler hazırlanır ve milli yemek “hinkal” yapılır.

52

Düğün sonrası misafirler, komşular birkaç gün daha ağırlanır, büyük sofralar kurulur, müzik çalar, aile büyükleri dua ederler “Allah boya başa çıhartsın”, “Heyirli olsun”, “Neçe bele heyirli günlere yetek” derler. Ahıska Türklerinde büyüklerin duasını almak çok önemlidir.

5.16. Ayak Döndü/ Ayah Dönümü

Genelde kız evlenince baba evine düğünden hemen sonra gidemez, 6 ay veya bir yıl sonra misafirliğe gidebilir. Çünkü yeni evine alışması lazım. Bu merasime “*ayak dönmesi*”/ayah döndü derler. Gelinin baba evine ilk gelişi kısa süreliğine olur. Ayah döndü fazla uzatılmaz. Dünürler birbirine ziyarete giderler.

5.17. Gelin Davranışları

Kazakistan’da Çimkent bölgesinde yaşayan Ahıska Türklerinin gelinleri düğünden sonra gelin “*teze gelin*”, yani “*yeni gelin*” sayıldığı sürece en erken kalkar ve herkesten en geç yatar. Kalktığında ev işlerine başlar. İlk önce bahçeyi süpürür, kaynataya kayınvalideye

⁵⁰ *Şabaş* (Farsça) – “saçı saçmak” anlamına gelir. Evlenme törenlerinde en yaygın adet gelinin ve damadın başına “saçı saçmak”tır. Bu adetin kökeni İslamiyet öncesi Orta Asya Türk adetlerine kadar dayanır. Saçıdaki amaç, kötü ruhları memnun ederek onların yeni evlilere zarar vermesini engellemek ve kötülükleri uzaklaştırmaktır. Günümüzde ritüel işlevi olmasa da, Ahıska Türkleri bu adeti sürdürüyor.

⁵¹ *Bar, lezginka* - Kafkas dansı. Ahıska düğünlerinde genç erkekler bu dansı eder.

⁵² Yukarıda da bahsedildiği gibi, *hinkal* Kafkas halklarının yemek kültüründen Ahıska Türklerine geçmiş bir yemektir. Türkiye’nin Kars bölgesinde de “*hinkal*” “*hungal*” olarak geçer.

kahvaltı hazırlar ve başka ev işleriyle uğraşmaya devam eder. Geç kalkan, evi düzgün olmayan gelinler kötü karşılanır, ayıplanır.

Gelin eşinin erkek akrabalarıyla (kaynata, kaynana, kayınbirader, amca, dayı v.s.) ve büyük kadın akrabalarıyla da onların yanında hayat boyu konuşmaz, “dil tutar” onlarla yemek yemez. Onların bulunduğu odada bile kendisi yalnız yemek yiyemez. Büyüklerden ve erkeklerden “*temennah*” alır. Temennah hareketini duruma göre “Selam”, “Saygılarımı sunuyorum”, “Evet”, “Teşekkür ederim”, “Memnun oldum” vs. kelimeleri ile ifade eder.⁵³ Kaynatayla ve kaynanayla konuşan gelinlere çok nadiren rastlanır. Bu durumda bile gelin çok alçak sesle, adeta sesini duyurmayacak şekilde konuşur.

Düğünden birkaç hafta sonra eşinin annesi izin veriyorsa kayıinvalidıyla konuşabilir (yine alçak sesle), ancak kaynataya karşı sürekli dil tutar. Sürgünden önce Ahıska’da olduğu gibi dil tutma geleneği Çimkent’te hala vardır.

Gelin genç kızlar, görümcelerle konuşabilir, beraber yemek yiyebilir. Gelin hiç bir zaman kocasına adıyla hitap etmez, onun adını söylemez. Koca da karısına adıyla hitap etmez, başka isimler kullanır. “Bizimki”, “Hanım”, “Bizim karı” vs. Ailede küçük çocuklar varsa yeni geline “bacı”, “abla” gibi isimlerle seslenirler.

Ahıska Türkleri toplum içinde koca eşine “arvadım” der. Bilindiği gibi, “avrat”, eski Türkçesi ile “uragut” ise, daha çok, geniş manada “bir kadın” demektir.⁵⁴ Koca için ise “kişi”, “erim” derler. Eski Türkler çoğu zaman Anadolu’daki gibi, “kişi”, derlerdi.⁵⁵ “Koca” sözü Batı Türkleri’nde, sonradan görülür. Dede Korkut’ta *koca* için şöyle deniyordu:

“Beri gelgil, başım bahtı, evim tahtı, han babamın güveyisi, kadın anamın sevgisi, atam anam verdiği, göz açuban gördüğüm, gönül verip sevdiğim, a, Dirse Han!”

“Vay alduvağım iyesi, vay alnım başım umudu, vay şah yiğidim, vay şahbaz yiğidim... göz açuban gördüğüm, gönül ile sevdiğim, bir yastıkta baş koyduğum, yolunda öldüğüm, kurban olduğum...”. *“Senden sonra bir yiğidi, sevip varsam bile yatsam, ala yılan olsun beni soksun...”*⁵⁶

Ahıska Türkleri kızı evlendirmek “köçürmek/ ere vermek” derler. Koca evine gelen kız, artık kocası ile kocasının ailesine bağlanmıştır.

⁵³ *Temennah*: temennah almak, saygı belirten bir davranıştır. Teze/yeni gelin temenni alır. Gelin ayakta durur, elleri bel hizasında, önde birleşik, el yumruk şeklinde, avuç içi içe dönük, yumruklar birbirine değer gibi durur. Önce sağ elini bel hizasından sağ omuz hizasına kadar avucu içe dönük olarak kaldırır, sonra da sol el için aynı şeyi yapar. Buna “*temennah almak*” denir ve temenni üç kere yapılır. Temennah ne kadar yavaş yapılırsa o kadar makbuldür.

⁵⁴ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, 2001, s. 252.

⁵⁵ Ahıska Türkçesinde “kişi” erkek demektir. “Adam”- insan manasında kullanılır.

⁵⁶ Bahaeddin Ögel, a.g.e., s. 253.

Karı kocanın toplum içinde birbirlerine karşı olan davranışları oldukça soğuk ve resmidir. Karı koca arasındaki sevginin yabancılar önünde belli edilmesi toplum tarafından çok ayıp karşılanır.

Ahıska Türklerin geleneklerine göre ailede en küçük erkek evlenince anne-baba evinde kalır, anne-babaya bakar. Büyük oğlun veya ortanca oğlun baba evinde kalmasına çok nadiren rastlanır.

Kazakistan'da Çimkent, Kentav, Türkistan şehirlerinde gelinin davranışlarında daha çok tutuculuk vardır.

6. Ölüm Adetleri

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesinde, geleceği bilmek istediğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışında bir takım davranışlara; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimde kullanılışlarına; hayvanların hareket ve seslerine yer verilir. Bu bakımdan rüyalar, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi olarak değerlendirilir.

6.1. Ölüme İşaret Sayılan Rüyalar

Rüyada baykuş, köpek uluması, kan, bulanık su, siyah veya kırmızı bir madde, daha önce ölmüş birinin rüyayı göreni çağırması, bir evde düğün yapıldığının ya da kalabalık eğlencelerin olduğunun görülmesi, kötüye ve, dolayısıyla, ölüme bir işaret olarak yorumlanır. Kötü rüyaların gerçekleşmesini engellemek için uyanınca dua okunur, rüya kimseye anlatılmaz ve hayra yorulur.

6.2. Ölüme İşaret Sayılan Hayvanlar

Bir evin damında ya da yakınında baykuşun ötmesi o evden bir kişinin öleceğine işaret olarak yorumlanır. Ayrıca köpeğin uluması, horozun gece vakti ötmesi de uğursuzdur, dolayısıyla ölüm habercisi olarak değerlendirilir. Ölüm habercisi olarak kabul edilen hayvanlar şu şekilde sıralanır:

Evcil hayvanlar: köpek, kedi, at, koyun, keçi, inek, öküz

Yabani Hayvanlar: Tavşan, tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan

Kümes Hayvanları: Horoz, Tavuk, Kaz

Yabani Kuşlar: Baykuş, Karga, Leylek.

6.3. Ölümün Habercisi Sayılan Psikolojik ve Fiziksel Belirtiler

Genel olarak ihtiyarlık ölümün habercisidir. Buna göre, saçların ağarması, belin bükülmesi, ellerin titremesi, ellerin ve yüzün kırıışması olarak ifade edebiliriz. Hastalığın ilerlemesi durumunda ise hastanın gelenleri tanımamaya başlaması, vücudunun sararması, el ve ayaklarının soğuması, gözlerinin içe doğru çekilmesi, hırıltılı sesler çıkarması, gözlerini bir noktaya dikmesi, yemeden içmeden kesilmesi, sık-sık ölmüş olan yakınlarından ve arkadaşlarından bahsetmesi, çok hasta iken aniden iyileşmiş görünmesi şeklinde özetlenebilir.

Sosyologların çalışmalarından yola çıkarak, her şeyden önce kendi kendimize, ani ölüm ve hastalık nedeniyle meydana gelen ölüm olmak üzere ikiye ayrılan ölüm çeşitlerinden birini normal, diğerini anormal; birini kötü, diğerini iyi kabul edilebiliriz.⁵⁷

6.4. Ölmek Üzere Olan Hasta İçin Alınan Tedbirler

Ağır hastaların yakınları başına toplanır. Uzakta olan akrabalarına veya evlatlarına haber verilir. Hasta yalnız bırakılmaz, gerekirse nöbetleşe yanında beklenir. Ölüm anının yaklaştığına inanılan hasta, yattığı yer ve yatak müsait ise yüzü kibleye doğru döndürülür, sırtına yastık konularak rahat etmesi sağlanır, dudakları kuruyorsa ıslatılır. Bir yandan Kur'an-ı Kerim okunurken bir yandan da hastanın, kelime-i şahadet söylemesi için telkinde bulunulur. Eğer söyleyemeyecek durumda ise hastanın zorlanmaması gerektiğine inanılır.

Son yıllarda hastaların durumu ağırlaştığında hemen hastaneye kaldırılmaktadır. Bundan dolayı ölümler hastanede de gerçekleşmektedir. Ancak doktorun "*yapılacak bir şey yok*" dediği çok ihtiyar ya da hastalığı ilerlemiş kişiler evlerine dönmekte ve yukarıdaki uygulamalar yapılmaktadır.

6.5. Ölüm

Ölümü beklenen hastaların yanına yakınları toplanır. Hoca çağrılır. Dualar okunur. Hasret olduğu insanlar çağrılır. Ölüm gerçekleşince son nefesini verdi diyerek ölüm duyurulur. Komşular gelir. Başında beklenir. Ağlanır. Gözleri kapatılır. Ağzı da düzgün kapatılır. Çenesi bağlanır. Ölü yataktan çıkarılarak düz yere indirilir, ayakları bağlanır. Ölünün iyilikleri ve yaptığı işler yakınları tarafından ağıt şeklinde söylenip ağlanır. Ölü evindeki sular dışarıya dökülür. Ölünün komşuları da evdeki suları döker. *Azrail'in kanlı kılıcını bu sularla yıkadığına inanılır.*⁵⁸

⁵⁷ Jean - Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm* (Çev.: Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 69.

⁵⁸ Şahver Kaya Karasüleymanoğlu, *Artvin Halkbiliminden Çizgiler*, Ankara, 2015, s. 136.

Ölünün akrabaları uzakta değilse defnedilir. Bekletmek iyi sayılmaz. Cenaze mümkün olduğunca çabuk toprakla buluşturulur, ancak uzaktan gelecek olan akrabalar varsa 1 gün bekletildiği de görülür.

6.6. Ölüyü Yıkama

Köyde cenaze evin bahçesinde büyük kazanlarda su ısıtılır. Yıkama işlemini genellikle ölenin yakın akrabaları yapar. Evde bir ip gerilerek kilim veya örtü asılır. Ölen bu kapalı bölümde yıkanır. Ölen kadınsa yıkayıcısı da kadın, erkekse yıkayan erkek olur. Cenaze ayakları kıbleye gelecek şekilde yatırılır. Yıkama esnasında sabun, lif gibi malzemeler de kullanılarak cenazeye normal abdest ve gusül aldırılarak temizlenir. Vücut tamamen temiz olsun diye tırnakları kesilir.

6.7. Kefenleme

Bazı kimseler ölmeden kefenlerini aldırırsalar da genellikle ölüm olayından sonra kefen tedarik edilir. Kefen erkekler için üç parça olarak hazırlanır. Birinci parça boynuna geçirilecek şekilde biçilir. İkinci parça cenazeyi baştan ayağa saracak şekilde hazırlanır. Üçüncü parça ise dışından cenazeyi tekrar sarmak için kullanılır.

Kadınlara bu üç parçaya ilave olarak bir başörtüsü bir de göğüs örtüsü hazırlanır. Böylece kadınların kefeni beş parçadan oluşur. Cenaze, yıkama ve kefenleme konusunda bilgili ve tecrübeli bir kişinin gözetiminde yıkanıp kefenlenir. Kefenin baş ve ayak kısmı bağlanır. Ayrıca kefenin dışından cenazenin beli, sırtı ve dizleri de bez parçasıyla bağlanır. Cenazeyi son defa görmek isteyenler için ölünün yüzü açılarak gösterilir. Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra bulunduğu odada Kur'an-ı Kerim okunmaya başlar. Ölüyü yıkamak için ısıtılan su ile cenaze defnedildikten sonra ölen kişinin tüm çamaşırları kalan suyla yıkanır. Köyde muhtaç olanlara tüm giysileri hayrına dağıtılır.

6.8. Cenaze Töreni

Bir kimse öldüğünde nereye gömülmek istediğine dair vasiyeti varsa ona göre, yoksa yakın akrabalarından birkaç kişi tarafından daha önce ölen akrabalarının mezarlarına yakın olacak şekilde bir mezar yeri tespit edilir. Cenazenin yakın ya da uzak akrabası olan gençler tarafından mezar kazılır. Mezarın derinliği bir buçuk metreyi geçer. Mezarın güney (kıble) tarafı yaklaşık 30-40 cm kadar oyularak cenazenin koyulacağı bir yer yapılır. Daha önce bu kısmın nasıl yapıldığı konusunda tecrübeli olan bir kişi burayı özenle yapar. Mezar kazma işlemi bittikten sonra orada bulunan tecrübeli-saygın bir kişiden onay alınır.

Erkek cenaze için bir insanın göbeğine kadar derinlikte; bayan cenaze için ise bir kişinin göğsüne gelecek kadar derinlikte kazılır. Bayanların kabrinin daha derin kazılmasının sebebi ise kıyametten sonra insanlar yeniden dirilip mezarlarından kalktıklarında kadınların avret yerlerinden sayılan göğüslerinin görünmemesi için şeklinde açıklanır.⁵⁹

6.9. Cenaze Namazının Kılınması ve Cenazenin Defnedilmesi

Defin işlemi genellikle öğle veya ikindi namazlarından sonra yapılır. Cemaat, camide namazı kıldıktan sonra toplu olarak cenaze evine gider ve cenazeyi mezarlığa götürür. Cenaze kefenin üstünden yeni alınan *geve*⁶⁰ ile sarılır. Bunlar cenaze mezara yerleştirilirken herkes tarafından görülmemesi için yapılır. Daha sonra bu halı camiye verilir.

Cenaze mezarlıkta bulunan musalla taşına konur ve cenaze namazı da burada kılınır.

Ölünün başının geleceği yer yumuşak toprak ile hafif yükseltilerek yastık haline getirilir. Bu esnada ölünün kefeninin baş tarafı açılır, ölünün çenesini bağlayan ip/bez çözülür. Ayrıca kefenin dışından, ölünün sırtından, belinden ve dizlerinden bağlanan ipler de çözülür. Ölünün yerleştirildiği bu bölüm kerpiçler ile kapatılmaktadır. Kerpiçler ölünün üstüne toprak akmaması için en üst sıradaki kerpiçler ise üste gelmeyecek şekilde yerleştirilir. Mezar hazırlanırken mezara konulan cenazenin üstüne toprak gelmemesi için tahtalar mezarın altından yan duvarlara yaslanacak şekilde yerleştirilir. Mezarın içindekilerin çıkması ile çok hızlı bir şekilde toprak atılmaya başlanır. Toprak atanlar sık - sık kürek değiştirerek en kısa sürede mezarı doldururlar. Defin işi bittikten sonra bir kişi mezarın üstüne bir veya iki testi su döker. Defin işlemi devam ederken imam veya Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyan kişiler Yasin, Fatiha sureleri okur. Mezarın baş ve ayak uçlarına mezar taşı yapılıncaya kadar yaklaşık bir metre boyunda tahta dikilmektedir.

6.10. Cenaze Evinde Diğer Hazırlıklar

Ölen kişinin evinde Kuran okutulur. Ağıtlar yakılır, misafirlere helva ikram edilir. En yakın akrabalar ölen kişinin evinde birkaç gün kalır.

Ölü yemeği denilen cenaze aşısı, ölenin ruhuna sevap amacıyla verilir. Bu yemek ölünün ruhuna değsin diye verilir. Bu gelenek yerine getirilmezse cenaze sahipleri kınanır ve gelenekleri devam ettirmeleri için dile getirilir.

⁵⁹ Güzelov Kuşalı, 1951 doğumlu, doğum yeri Kentav, Güney Kazakistan, 10.08.2016 yaptığımız saha araştırması.

⁶⁰ *Geve*- halı. Ahıska Türkleri halıya “geve” derler. Her Ahıska Türklerinin evinde geveler duvara asılır. Özellikle desenli ve kendi elleriyle örülmüş geveler.

Bölgelere göre bu yemek değişiklik gösterir ve her bölgede sofrada mutlaka eksiksiz her şeye dikkat edilir.

Cenaze evine toplanılarak sevabı ölüye bağışlanmak üzere bir hafta boyunca Kuran okunur, yemek verilir. Yemek büyük kazanlarda dışarıda hazırlanır. Herkes yardım eder maddi manevi. Bir bakıma bu toplumsal dayanışmasının göstergesidir.

Cenazenin defnedildiği ilk akşam okumak için toplanıldığında orada Kur'an-ı Kerim 7 gün okunur ve dualar yapılır. Yasin ve Fatıha sureleri de okunup yemek ikram edilir, sevabı ölüye bağışlanır.

Yedisi, kırkı, elli ikisi gibi adetler vardır ve dua okutulur. Başsağlığı dilemek için gelen insanlara yemek yedirilir.

Ölü evinde yedinci ve kırkinci gününde mutlaka büyük baş hayvan kesilir yemekler etli yapılır. Dualar okunur. Elli ikinci günü yemekler etsiz yapılır, mevlit ve elli ikinci gece duası okutulur. Elli ikinci gününde etsiz yemekler yapılır, çünkü ölünün et kemikten kolay ayrılsın diye. O gün *haşıl*⁶¹ pişirilir. Elli iki gün bitinceye kadar her *Cuma ahşamı*⁶² helva, *eğdek*,⁶³ *bişi*⁶⁴ pişirilir büyük kazanlarda. Ölünün ruhu kokuyu alsın ve ruhuna değsin diye hazırlanan yemekler gelen insanlara yedirilir, artan yemekler de hepsi dağıtılır. Cuma ahşamları ölünün ruhuna Kuran okunur. Dualar yapılır.

6.11. Yas Vakitleri ve Gelenekleri

Cenazenin en yakınları (genellikle sekiz-on kişi) mezarlığın kapısına yakın bir yerde sıraya dizilirler ve cenaze merasimine gelenler de onlarla tokalaşarak "Allah rahmet etsin", "Başınız sağ olsun", "Allah sabır versin", "Sabırlı olun. Metin olun." ifadeleri ile taziyelerini sunarlar.

Cenaze evinde yas dönemi başlar ve 40 gün bu yas dönemi sürer. Definden sonra bütün cemaat topluca cenaze evine gider; burada dua okunur ve taziye verilir. Gerek taziye esnasında gerekse sonraki vakitlerde çok sesli şekilde ağlamak, saç-baş yolmak ayıp ve günah olarak değerlendirilir. Cenaze yakınları metanetli olmaya çalışırlar.

Yas süresinde kadın olsun erkek olsun aile üyeleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Renkli ve süslü giyimden kaçınılır. Bir sene (bazı aileler bir yıldan daha fazla) gezmeye, toylara ve eğlencelere gitmez. Evde televizyon, radyo açılmaz kullanılmaz. Komşu

⁶¹ Pirinçten yapılan yemek çeşidi.(lapaya benzer)

⁶² Ahıska Türkleri Perşembe gününe *Cuma ahşamı* derler.

⁶³ Yağda kızartılmış ekmek çeşidi.

⁶⁴ Yağda kızartılmış yuvarlak şeklinde ekmek çeşididir. Boyutu eğdekten daha büyüktür.

ve akrabalar da ilişki derecelerine göre buna katılırlar ve cenaze evini incitmemeye gayret ederler.

Yakında toy yapılacaksa iptal olur veya ertelenir. Vefat edenin yakınları bir yıl toylara gitmez. Uzak akrabaların toy yapılacaksa vefat edenin ailesinden izin alınır toyun yapılması için.

6.12. Ölen Kişinin Eşyaları

Ölen kişinin hayrına eşyalar dağıtılır. Evde ölen kişiye ait giysiler bırakılmaz, hepsi dağıtılır. Kişisel eşyalar ise (tarak, ayna vs.) toprağa gömülür. Ancak yakın akrabalarından ölen kişiyi kişisel eşyalarından dilediklerini hatıra amacıyla almalarına da sık rastlanır. Özellikle de ölen kişi eğer çok yaşlıysa, onun gibi uzun ömürlü yaşamak adına alırlar. Aynı şekilde bu eşyaları alanlar da, ölenin hatırı için, ona saygı adına bunları kullanma gayretini gösterirler.

6.13. Miras Geleneği

Miras evin reisi yani baba vefat ederse uygulanır, çünkü Ahıska Türklerinde baba sağ ise mal onun üzerinedir. Günümüzde modern hukuk yoluyla miras paylaşımı yapılır. Ancak daha eski dönemlerde ailenin en büyüğü, genellikle anne bu konuda söz sahibidir ve mal paylaşımını yapar. Paylaşım yapılırken ölen kişinin çocuklarının yeteneklerine göre paylaşım yapılmasına dikkat edilir.

Kız çocukları evlenirken hakkı olan malı çeyiz olarak götürdükleri için kız çocukları mirastan genellikle pay almaz. Ama onu da üzmemek için mirastan küçük bir pay alındığı da görülür.

Ölen kişi için fidye dağıtılır, cenaze aşısı ve kırkıncı gün ya da senesinde verilen yemeklerde bu amaçlıdır. Cenaze başında imam ölen kişinin ailesini çağırır ve sorar.

Borcu olan bir kişi iki şahitle gelir ve bana borcu vardı derse, siz ödemeyi kabul ediyor musunuz?”.

“Kabul ettik”.

İmam bunu üç kez sorar ve cemaatten haklarını helal etmelerini ister. Borçları varsa evlatları arasında pay edilir ya da helallik istenerek kapatılır. Ahıskahılar arasında miras davası genellikle olmaz. Büyükler sağ iken çocuklar arasındaki eşit pay dağılımını sağlar ve öldükten sonra da çocuklar büyüklere saygı bakımından kusur işlemezler.

7. Ahıska Türklerinin Diğer Gelenekleri ve İnançları

Bazıları “batıl inanç” olarak adlandırılabilen tarzdan olan bu adetler arasında en bilinen ve hâlâ uygulananlar şunlardır:

Akşam vakti ev süpürülmez, bereketi gider.

Akşam vakti çöp atılmaz.

Kesilen tırnak yere atılmaz.

Kurban Bayramında kesilen kurban eti kedi köpeğe verilmez.

Nazar değmemesi için evin giriş kapısına nazar boncuğu veya üzerlik asılır.

Yeni doğan bebeğe kötü gözlerden korumak için is sürülür.

Nazardan korunmak için üzerlik yakılır ve dumanı evin içine verilir.

Ekmek tek elle bölünmez.

Ekmek yere atılmaz.

Cenaze çıkan evden üç gün et pişmez.

Bir evde boş beşik sallanmaz, eğer boş beşik sallanırsa o evde çocuğun dünyaya gelmeyeceğine inanılır.

Yeni gelinin oğlu olması için kucağına erkek çocuk verirler.

Yakın birisine bıçak hediye edilmez.

Evde ısıklık çalınmaz.

Gece aynaya bakılmaz.

Güneş battıktan sonra evden süt, yoğurt, ekmek, para verilmez. “Evin bereketi gider, o vakit kismetin dağıldığı vakittir” - derler.

Güvercin ve tavşan beslemezler, fakirliğe yol açar.

Hayvanı sattıktan sonra ipini vermezler.⁶⁵

Sofraya, ekmek kırıntılara basılmaz.

Kuş, karınca yuvası bozulmaz.

Çocuğun saçını bir yaşına kadar kesilmez.

7.1. “Duzdu Gılık”

Genç kızlar ilerde evlenecekleri kişiyi önceden bilmek ister. Her şey tabi ki alınyazısına, kismete kalmıştır. Onun için her genç kız alına yazılanı bir an önce okumak ister. Gerçekte böyle olmayacağına göre, bütün umutlar düşlerdedir.

⁶⁵ İbrahim Türki, *Kismet*, Çimkent, Kazakistan, 2014, s. 147-148.

*Duzdu Gılik*⁶⁶: Çok tuzla, unla yoğrulan hamur, küçük parçalara bölünüp yağsız tavada pişirilir. Bu hamura 1-1,5 yaşlarında küçük kız çocuğu el değmeli ve tuzu ne kadar istiyorsa o atmalı içine. İsteddiği kadar tuz koyacak ve biraz yoğuracak bu hamuru. Daha sonra bu hamur kıvama gelince üç tane küçük parçalara bölüp yağsız tavada pişirilir. Bekar genç kızlar bu tuzlu üç tane ekmekten sadece birini yiyip diğer iki tane ekmeği küçük bir aynayla birlikte yastığın altına koyup, bir bardak su başucuna koyup uyumalıdır. Uykuda çok susayıp çeşitli düşler görürler. Rüyada kendisine su veren veya pınar başında gördüğü kişi ile evleneceğine inanılır. Bazen su veren evleneceği kişinin akrabası, yakını olur. Bu şekilde de yine o kişiyle evleneceği yönde yorumlanır.

“Duzdu gılığı” bekar kızlar 13-17 Şubat’ta yaparlar.⁶⁷ Ahıska Türklerinin duzdu gılik evleneceğin kişiyi rüyada görmenin bir adetidir. Bu uygulamaya benzeyen bir gelenek de Artvin Şavşat’ta “Tuzlu koko” (tuzlu mısır ekmeği) vardır.⁶⁸

7.2. “Eski Teze Yılı” (Eski Yeni Yıl) Kutlaması

Ahıska Türkleri, “Eski Teze Yılı” yıl başından sonra 13 ile 14 Ocak’ta kutlarlar. Bu kutlama iki gün sürmektedir. 13 Ocak’ta evde sofraya kurulur, ekmekler pişirilir, yemekler hazırlanır. Genellikle Özbek pilavı veya haşıl pişirirler. Bütün yıl evde bereket bolluk olsun diye. Ahıskalılar birbirlerinin evine misafirlğe gider. O gün akşam köyün bütün çocukları toplanıp her Ahıska Türklerinin evine gider, şeker ister. Buna “dilenme” denir. Çocuklar her eve giderler ve yanında özel dikilmiş torbalarıyla veya eldiven şeklinde torbalarıyla giderler. Gelen çocuklara kapıyı açarlar eve buyurun derler. Çocuklar da “Teze yılınız da heyirli olsun!”-diye yüksek sesle derler. Evin sahibi “Sağolun, *uşahlar*⁶⁹, Allah neçe bele yıllere yetirsin” diyerek her çocuğa bolca şeker dağıtır.

Çocuklarını sevindirmek ve mutlu etmek için o gün anne baba çocuklarına bahşiş veya hediyeler verir.

13 Ocak’ta her Ahıskalı bir aile kararlaştırıyor yarın sabah hangi çocuk veya yetişkin insan evinin kapısını açar. Bunu istedikleri kişiye söyleyip rica ediyorlar “yarın gel, benim kapımı sen aç” diye. Ertesi gün, 14 Ocak’ta sabah çok erken kalkılır. Sofra kurulur, güzel giysiler giyilir. Kapıyı açan kişi “teze yılınız da heyirli olsun”-der ve yanında getirdiği şeker,

⁶⁶ Çok tuzlu küçük yuvarlak ekmek Ahıska Türkleri *duzdu gılik* derler.

⁶⁷ Roza Yüksekaya, doğum yeri: Kazakistan, Kentav şehri, 36 yaşında, 02.02.2017 tarihinde yaptığımız saha görüşmesi.

⁶⁸ Bkz. Şahver Kaya Karasüleymanoğlu, *Artvin Halkbiliminden Çizgiler*, s. 39.

⁶⁹ *Uşah*- çocuk.

fırın ekmeği verip içeri girer. O kişiye hediye verilir ve kurulan sofraya buyur edilir. “Teze ilde kapıyı açan” kişiye verilen hediye genelde giysi (üst baş) olur.

Eski Teze Yılı kutladıktan sonra, kapıyı açan kişi sınanır. Eğer bereket olursa evde kapıyı açan kişiye “ayağı *yungul*⁷⁰” der ve bir sonraki Eski Teze Yılıda tekrar kapıyı açmaya o kişiyi çağırırlar. Eğer ki o yıl mutsuz, bereketsiz geçerse kapıyı açan kişiye “ayağı ağır” dır derler.⁷¹

Eski “Teze ili” sadece Ahıska Türkleri kutlar ve Orta Asya’da hala devam ettiriyorlar bu geleneği.

7.3. Ramazan ve Kurban Bayramları

Dini Bayramlar bilindiği gibi Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bu bayramların başlıca özelliği dost ve akrabaların karşılıklı bayramlaşmak için birbirlerini ziyaret etmeleridir.

Ahıska Türkleri Ramazan ve Kurban Bayramlarına çok önem verirler. Bayramlarda büyük sofralar kurulur, güzel giysiler giyilir, misafir ağırlanır. Bayram namazlarından sonra ilk yaşlılar ziyaret edilir. Bu ziyaretler sadece akrabalara yapılmaz. Köyde veya şehirde kaç Ahıskalı aile varsa herkesin evlerine gidilir, bayram ziyareti yapılır.

Bayram öncesinden hazırlıklar yapılır. Bayramlık elbiseler bayram sabahı giyilir. Kazanlarda yemekler, ekmekler pişer. Pişirilen hamur işleri (eğdek, bişi, kete, feseli, hvorost/hırthırt vs.) sofranın yerini alır ve gelen misafirlere ikram edilir.

Arife günü hazırlıklar başlar, ekmekler, yemekler pişer, salatalar hazırlanır.

Kurban Bayramında kurban keserler. Maddi gücü yerinde olan 7 kişi toplanıp büyük baş hayvan keser. Etler eşit parçalara bölünür ve kesilen kurban eti fakir ailelere dağıtılır. Kurban kesilenin evinde kızartma yapılır.

Ahıska Türkleri bulundukları her coğrafyada bu geleneğe sadık kalmıştır. Yaşanan sürgünler, ayrılıklar Ahıska Türklerini birbirine bağlı kılmıştır.

8. Ahıska Yemekleri

Her ülkenin bir yemek kültürü olduğu gibi her bölgenin hatta her hanenin farklı bir yemek kültürü, farklı bir damak tadı, farklı yemek tercihleri vardır.

Ahıska’nın millî mutfağında hamur işlerine ağırlık verilmektedir. Ahıskalılar bulundukları her coğrafyanın yemek kültüründen etkilenmişlerdir. Yemek adları bunun bariz

⁷⁰ *Yungul*-hafif (burada şanslı anlamındadır).

⁷¹ İbrahim Güzelov, doğum yeri: Kazakistan, Kentav şehri, 50 yaşında, 18.11.2015 tarihinde yaptığımız saha araştırmasından.

göstergesidir: haçapur, katmer, peraşki, lağman, bazlama, tutmaç, beşparmak, kete, hingel (hınkal), samsa, mantı v s.

Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri için diğer halklardan mutfak konusunda etkilenme söz konusudur. Örneğin, Kazakların mutfağından çok etkilenecek onlardan “Beşparmak” yemeği, Özbeklerden ise “Özbek pilavı” geçmiş Ahıska mutfağına. Ruslardan çoğu salatalar, örneğin “moskovskiy salat”, “vinegret”, “bodşuba”; çorbalardan “borş”, galubtsı (biber dolması), piloy (özbek pilavı), kapuska vs. sürgünden beri Ahıska mutfağında yer almaktadır.

Ahıska Türkleri misafirperverler ve misafir geldiği zaman evde ne varsa sofraya konulur. Sofra başındayken dışardan gelen misafir sofraya buyur edilir. Eğer misafir yoksa ilk sofraya büyüklere kurulur. Sofrada yemeğe başlamadan önce “Bismillah” diyerek başlanır.

Ahıska Türklerinin yemek kültüründe undan yapılan yiyecekler:

Bişi, eğdek, luhum (lokum), bazlama, katmer, kete, çadı, furun epmegi (fırın ekmeği), somun epmegi (ekmek somunu), haçapuri, halva (helva), yuha (yufka), feseli, hingel (hınkal), mantı, erişteli pilav, narın, hanuma, çiburek, hırthırt/hvorost, bazlama vs.

Etten yapılan yemekler:

Et (sığır, tavuk, balık) kavrulur, kızartılır, haşlanır; şaşlık (kebap), pasturma (pastırma), hınkal (pasturma hınkalı), cizdah, kaurma (kavurma), köfte, mantı vs.

Sebze yemekleri:

Çinçar (ısırganotu) çorbası, yeşil lobiya çorbası/kavurması ve lobiya (kurumuş kırmızı lobiya/kurumuş harcam lobiyası, kurumuş beyaz lobiya, kurumuş siyah lobiya, kurumuş kahverengi lobiya (barbunya) çorbası, kestene kabağı (tatlı kabak) haşlanması, fırında kabak, kartop (patates) haşlanması, kartop (patates) buğlaması, kartop hınkalı.

Pirinçten yapılan yemekler:

Süzme (üzüm kuruyemiş ile) pilav, sebzeli (havuçlu/etli) pilav, haşıl, düğülü aş (pirinç çorbası).

Sütten yapılan yiyecekler:

Süt aşısı, gulama, sütlü aş, kaymak, şırat, peynir, çeçil peyniri, tulum peyniri, karın peyniri, çökelek/çuma/şor (çökelik) peyniri, yoğurt, süzme yoğurt, kurut, koyun sütünden yoğurt/peynir, katıh (yoğurt), camuş sütünden peynir.

Yumurta ile yapılan yemekler:

Haşlama, kayganah (tavada yumurta/kaygana), domates ile soğanlı yumurta.

Mantardan yapılan yemekler:

Patatesle mantar kavurması, mantar çorbası.

Turşular:

Lahana turşusu, hıyar (salatalık) turşusu.

Yemek yapımında kullanılan bitkiler (otlar):

Petruşka, ukrop, kinza, lavruşka (defne yaprağı), kırmızı/kara biber, nane, yeşil soğan (yeşil soğan).

Meyvelerden yapılan yiyecekler:

Pestil (pastile), kah/çir, bekmez (pekmez), varenya (reçel).

İçecekler:

Kahve, süt, çay, şerbet, hoşavi/hoşaf/mayhoş (hoşaf).

Yağ çeşitleri:

Ton yağı, kuyruh yağı, sarı yağ (tereyağı), ayçiçeği yağı, zeytinyağı.

1944'ten bugüne kadar kullanılan bir kaç yiyecek adı Gürcülerin vasıtasıyla Ahıska Türkçesine geçmiştir. “Haçapur”, Gürcüce iki sözcükten oluşan “haça-puri” sıcak ekmek anlamına gelir. “Lobiya” kelimesi Gürcücedeki fasulye anlamına gelen “lobiyo” kelimesinden gelmektedir.

Ahıska'da, Gürcülerin çorbaları olan “harço” Ahıska Türkleri tarafından fazla yapılmazdı. Sürgünden sonra çok nadiren yaşlı kişiler tarafından yapılırdı. Gürcüce de pancar anlamına gelen “çarhalı” kelimesi Ahıska Türklerine “çarhala” olarak geçmiştir.

Sürgünden önce Ahıska Türklerin kullandığı “tutmaç” çorbası Kazakistan'a geldikten sonra bazı bölgelerde kısmen ya da tamamen unutulmuş ve yerine “kesme” çorbası kelimesi kullanmaya başlamış.

Ahıska Türklerinin hazırladığı yemekler arasında, Kazaklar'ın millî yemekleri “beşparmak” da var. “Beşparmak”ın pişirilmesinde elde doğranmış yufka parçalarına (Kazakça “kespe”) 10×10 sm. üzerine pişirilmiş et parçaları, doğranmış soğan ve et suyu konulur. Ahıska Türkleri “beşparmak”a “beşparmah” derler. Genelde Ahıska Türkleri “beşparmak”ın kare şeklinin yerine tutmaç/kesme (erişte) şeklini tercih ederler.

Buharda pişirilen mantı için “mantavarka” adlı özel tencereler Ahıska evlerinde de kullanılıyor. Yufka küçük 10×10 dörtgen şeklinde kesilir içine soğanlı et kıyması koyulur. Mantıyı Ahıska Türkleri et kıyması ile kabak, patates veya sadece kabak veya sadece patatesten yaparlar. Dörtgen küçük yufka parçalı şeklindeki mantı yanında daha çok yufkayı rulo şeklinde sarıp “hanuma” adlandırırılar. İçine mantı için kullandıklarını katarlar veya soğanlı patates veya kabak, lahana da kullanılabilir ki bu isteğe göre değişebilir. Mantı/hanuma yanında mutlaka sarımsak, yoğurt ayrıca tereyağı, salça, evde yapılmış domates konservesi servise sunulur.

Ahıska'da çorbalar genelde tahıllı, buğday, mısır unu ve nişasta ile pişirilirdi. Sürgünden sonra Sovyetler Birliğinde yayılmış sebzeli, tahıllı çorbalar pişirilir. Genelde çorbalar kalın doğranmış patates ve tahıl (karabuğday, kuru bezelye, pirinç, maş (mercimek çeşidi), perlovka vs.) ile pişirilir. Bol sebze (domates, biber, pancar vs.) katılır ve et suyu ile pişirilir. Soğan, havuç, domates salçası, et (eğer çorba etsiz pişiriliyorsa) ile kızartılır. Yeni çorbalardan en yaygın olanı “borş” adlı Rus milli lahana çorbasıdır.

Ahıska Türkleri sürgünden sonra sebze çeşitlerini (domates, salatalık, lahana, fasulye, biber, havuç, soğan, sarımsak, patlıcan v.s.) konserve etmeye başlarlar.

Sık sık Koreli'lerin “havuç”, “funçoza” ve “lahana” salatası, “Olivye/Moskovskiy salat” (Rus salatası), “Rıba Pod Şuboy”(sebzeli balık salatası), “holodets” (Rusların mezesi) salatalar Ahıska Türkleri de sürgünden sonra yapıyor.

Yaz aylarında Rusların “okroşka” (cacığa benzeyen) soğuk içecek yaparlar.

Sonuç olarak 1944'de Kazakistan'a sürgün edilen Ahıska Türkleri o coğrafyada yaşayan milletler birbirlerinin mutfaklarından etkilenmiştir. Kazakistan'da genel olarak veya bölgeye göre mantı, Özbek pilavı, lagman (el yapımı makarna çeşidi), Tatar samsası, çak-çak, Rusların Rus salatası, borş, okroşka, Ahıska Türklerinin kete, şor peyniri, bişi, feseli, Kazak “boursak”ı, beşparmak, Kafkasyalıların şaşlık (şiş-kebab)ı vs. bilinir ve yapılır.

Ahıska Türklerinde önceden Özbek pilavına ve Kazak boursaklarına benzer yemekler olduğu için en çok bu yemekleri benimsenmiştir. Uygur mantılarının özel tencerede buharda pişirildiği için Ahıska'da böyle bir yemek yoktu. Fakat mantılarla birlikte kendilerine özel büyük yufkaya kıymayı koyup rulo şeklinde sararlar ve “hanuma” derler. Rusların borş çorbası yapılır. Yine de Ahıska Türkleri tarafından kendilerine has olan en çok sevilen yiyeceklerden unlu mamuller, daha çok susuz yiyecekler ve yemekler (hingel, kete, bişi, bazlama, hanuma, lagman, peynir, yoğurt, turşu vs.) yapılır ve sevilir.

8.1. Çorbalar

Borş, ayran çorbası, tutmaç/kesme çorbası, yayla çorbası, etmek aşısı, tolma (dolma) aşısı, lobya aşısı, erişteli aş vs.

8.1.1. Ayran Çorbası

Malzemeler: Pirinç, yoğurt, yağ, su, tuz.

Yapılışı:

Tencerede su kaynatılır içine pirinç ilave edilir. Pirinç piştikten sonra yoğurt, tuz ilave edilir.⁷²

8.1.2. Loby Çorbası

Malzemeler: Loby, patates, soğan, yumurta, yağ, su, tuz, biber.

Yapılışı: Suyu dolu tencereye loby ilave edilip iyice kaynatılır. Kaynadıktan sonra loby ezilir. Üstüne kaynatılmış su, ince doğranmış soğan ve patates ilave edilir. Yumurtayı çırpıp tavada yağda kızartılır ve çorbaya tuzu ve biberiyle ilave edilir. Çorba beş dakika daha kaynar.

8.1.3. Süt Çorbası

Malzemeler: Pirinç, su, süt, tuz.

Yapılışı: Pirinç suda haşlanır, suyu çekildikten sonra süt ilave edilir. Süt kaynayınca tuz ilave edilir.

8.1.4. Tutmaç Çorbası

Malzemeler: un, yoğurt, su, tuz.

Yapılışı: Una tuz, su ilave edilerek hamur yoğrulur. Hamurun yarısını ince yufka açılıp erişte şeklinde kesilir. Hamurun diğer yarısını bir parmak kalınlığında yufka açılıp kesilir yine bir parmak kalınlığında kesilir. Unda gezdirip küp şeklinde doğranır. Tencerede su kaynatılır, içine erişteler ilave edilir. Yoğurt katılır. Tavada küp şeklinde doğranmış hamurlar yağda kızartılıp tencereye ilave edilir. Tuzu ilave edilir ve tencerenin altı kapatılır.

8.1.5. Etmek Aşı

Malzemeler: yağ, soğan, su, tuz, biber.

Yapılışı: İnce doğranmış soğanlar yağda kızartılır. Su, tuz ve biber katılarak kaynatılır. Doğranmış ekmeklerin üzerine dökülür.

Çorbadan sonra et yemekleri yenilir. Et yemeklerden: Hıncal, mantı, et kavurma, beşparmak, şaşlık vs. Ahıska Türklerinin mutfak kültüründe genellikle et ve hamur ağırlıklı yemekler yapılır. Bu yemeklerden bir tanesi de "Hıncal" yemeğidir. Ahıska Türklerinde bu yemeğin çok özel yeri vardır. Hatta adına şarkılar ve şiirler bestelenmiştir.⁷³

⁷² Anna Güzelova Bataş, 39 yaşında, kadın, ev hanımı, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 08.10.2015 yaptığımız saha araştırması.

⁷³ Roza Yüksekkaya, 36 yaşında, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 09.10.2015 yaptığımız saha araştırmasından.

8.2. Kapuska

Ahıskalılarda en çok tüketilen yemekler türlerindendir. Beyaz lahana ile yapılan tüm yemek ve sarmalar lahana ile de yapılır. Kapuska Rusçadan geçmiş bir kelimedir. Kapuska, yani lahana yemeğidir.

Tencereye bira yağ koyulur. İnce doğranmış soğan kavrulur. Havuç ve biber de eklenir. İsteğe göre daha önce haşlanmış et/tavuk da eklenir ve hepsi biraz kavrulur. İnce ince doğranmış lahana eklenir, biraz salça (biber/domates), tuz eklendikten sonra kısık ateşte 30 dakika pişirilir.

8.3. Hamurdan Yapılan Yemekler

Orta Asya'da olduğu gibi Ahıskalıların da mutfağında en sevilen yemeklerden hamurdan yapılan yemeklerdir. Bunlardan bazıları: Manti, lagman, hingel, feseli, kete, bişi, egdek, haçapur, bazlama, beşparmak vs.

8.3.1. Feseli

Hamur kabarması için az bir maya, tuz ve ılık suyla yoğrulur. Hamurun yirmi, otuz dakika kabarması beklenir. Hamur çok ince yufkalar açılır. Yağlanmış tepsiye konan yufkaların her birinin arasına eritilmiş tereyağı serpilir. Katlandıktan sonra yine beş on dakika bekletilir. Sonra yağlanmış tepsiye konur ve fırına sürülür. On dakika piştikten sonra yenir.

8.3.2. Kete

Su veya süt ile iyice yoğrulan hamur, yumruk büyüklüğünde topar haline getirilir. Sonra oklavayla açılıp içine yağ ve isteğe göre peynir de konduktan sonra kapatılır. Pişirildikten sonra da üzerine bir miktar yağ sürülür. Yağ sürülerek defalarca katlayıp tekrar açılan ketelere ise feseli denir.⁷⁴

8.3.3. Haçapur

Hamur kabarması için az bir maya, tuz ve ılık suyla yoğrulur. Beş on dakika bekletildikten sonra yine yumru yumru kesilir. Yumru olan hamurlar el ile açılır. İsteğe göre içine çökelek, soğan, kıyma veya patates konulur. Yarımaya veya yuvarlak şekilde kapatıldıktan sonra yağda kızartılır. Servise hazırlanır.

⁷⁴ Asiye Güzelova, 56 yaşında, Kentav, Güney Kazakistan doğumlu, 09.10.2015 yaptığımız saha araştırmasından.

8.3.4. Bazlama

Malzemeler: un, tuz, maya, su.

Yapılışı: Una tuz, maya ve su katılarak hamur yoğrulur. Hamur küntlere (küçük parçalara) bölünür ve biraz bekletilir. Parmaklarla küntler açılır ve tavada pişirilir. Tavada tereyağı tortası çıkana kadar kızdırılır. Bazlamalı tereyağına batırılır ve tabağa üst üste koyulur.

8.3.5. Bişi

Malzemeler: un, tuz, maya, su.

Yapılışı: Una tuz, maya ve su katılarak hamur yoğrulur. Hamur küntlere (küçük parçalara) bölünür ve biraz bekletilir. Küntler açılır el ile yuvarlak şekil verilerek tavada kızgın yağda kızartılır. Servise peynir veya bal/reçel ile sunulur.

8.3.6. Hingel

“Hingel” Ahıskalıların en önemli ve meşhur yemeğidir. Değerli bir misafir geldiğinde ikram için yapılır. Hingeli sevmeyen Ahıskalı yoktur.

Yapılışı: Önce hamur içine su, tuz, yumurta konularak yoğrulur. On dakika dinledikten sonra yufka gibi ince açılır. Köşeli olarak küçük - küçük kesilir. Kesilen köşeli hamurların içine isteyene göre soğanlı kıyma konulur. Dört köşesinden birbirine yapıştırılır. Kaynayan suya atılır. Kaynar suyun üzerine çıktıktan sonra çıkartılır. Üzerine daha önce hazırlanmış olan kızgın yağ ve soğan sosu dökülür ve servise hazırlanır. Üzerine isteğe göre sarımsaklı yoğurt da dökülür.⁷⁵

8.3.7. Manti

Bütün Orta Asya’da bilinen ana yemek olarak yapılan bir yemek çeşididir. Özel tencerede buharda pişirilen bu yemek Ahıska Türklerinin baş yemekler arasında yer almaktadır.

Genelde etten yapılan içli hamurdur. Bunun için et, soğan, patates veya tatlı kabak küçük parçalar halinde doğranılır ve karabiber, tuz ilave edilerek karıştırılır. Böylece, mantının içi hazır olmuş oluyor. Bazen mantı kıymadan veya çeşitli sebzelerin karışımından da yapılabilir. Hamurun yapılışı da un, tuz, su karıştırılıp yoğrulur. Biraz dinlendirilen hamur, çok ince açılır ve kareler şeklinde bölünür. Hamur kareleri hazırlanan içle doldurulup kenarları zarf şeklinde yapıştırılır, sonra zarfın iki köşesi tutturularak mantıya asıl şekli verilir. Manti, çok katlı özel

⁷⁵ Besti Güzelova, 28 yaşında, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 25.01.2017 yaptığımız saha araştırması.

buharlı tencerede pişirilir. Mantı çeşitleri: kıymalı mantı, kabaklı mantı, lahanalı mantı, patatesli mantı.

Kıymalı Mantının Yapılışı:

Hamur malzemesi:

4 su bardağı un

1.5 su bardağı oda sıcaklığında su

1 yumurta

Tuz

İç malzemesi:

500 gr. Orta yağlı satır kıyması kuzu veya sığır eti. Arzuya göre biraz kuyrukyağı ilave edilir.

½ çay bardağı sıvıyağ

1 kuru soğan

½ demet taze soğan

½ demet maydanoz

Tuz

Tepsileri yağlamak için sıvıyağ

Baharatlı domatesli karışımın malzemesi

1 çay bardağı sıvıyağ

1 baş sarımsak ince kıyılmış

2 yemek kaşığı iri taneli kırmızı yağlı pul biber

1- 2 tane kuru soğan

2 tane domates.

Mantının yapılışı:

Hamur yoğrulur ve üzerini örterek 15 dakika dinlenmeye bırakılır. İç malzemeleri incecik ve küçük küçük doğrayıp, hepsini birleştirip yoğrulur. Hamuru bezelere ayırdıktan sonra “kayseri mantısı” kalınlığında büyük bir yufka açılır. Yufkayı 3-4 parmak eninde karelere kesilip her bir kareye 1 yemek kaşığı iç yerleştirip, karenin uçlarını ortada birleştirip ve parmak uçlarıyla sıkıştırarak birleştirilir. Mantı tenceresinin her bir katının zeminini bol katıyağ (veya sıvıyağ) ile yağlayıp mantıları da tek tek sıvıyağa batırdıktan sonra tencereye dizilir. Tencerenin yarısından fazlasını sıcak su ile doldurup tencere katları tencereye oturtup ve kapağı kapatılır. Kaynamaya başladıktan itibaren 20 dakika sonra mantı hazır.

Baharatlı domatesli karışımın yapılışı:

Köpürüp taşmaması için derin bir kapta sıvıyağı ısıtıp ince dilimlenmiş sarımsakları ve soğanı yakmadan kızartılır. Kırmızı pul biberi de ilave edilir daha sonra domates de ilave edilir,

kapağı kapatılır. 5- 7 dakika kaynamaya bırakılır. Daha sonra, mantıları bir tabağa alıp üzerine tereyağı koyup ve hazırlanmış olan sosu üzerine dökülür ve servise hazırlanır.⁷⁶

8.3.8. Kabaklı Manti

Kabak mantının da hamuru diğer mantıların hamuru gibi yoğrulur ve kesilir. Kabak mantısına 1 kg. temizlenmiş ayıklanmış kabak, 4-5 adet soğan, bir çay kaşığı tuz ve karabiber, isteğe göre kuyruk yağı da katılır. 30 dakika kadar buharlı mantı tenceresinde pişer kabaklı mantı. Piştikten sonra bir büyük kaşık kadar tereyağı koyulur. Yanında ayrı bir tabakta sarımsaklı (isteğe göre) yoğurtla veya kaymakla yenilir.

8.3.9. Beşparmak

Orta Asya'da yaşayan Ahıskalıların mutfağında Kazakların milli yemeği olan “beşparmak” da ayrı bir yer almaktadır. Kırgızlar ve Özbeklerin de bu yemeğin milli yemekler arasında yer almaktadır. Ahıskalılar aynı zamanda bu yemeğe “Özbek hıngeli” de demektedir. Hamurdan yapılan bu yemekte küçük kareler şeklinde kesilmiş ince hamur parçaları haşlanır. Haşlanmış olan hamur parçaları büyük tabağa alınır, üzerine pişirilmiş et parçaları, doğranmış soğan, haşlanmış patates, havuç ve et suyu konur.

8.3.10. Lagman

“Lagman” en çok Uygur mutfağının yemek çeşidi olarak biliniyor. Ahıskalıların da sevilerek yapılan bir yemektir. Spagetti şeklinde hamur önce haşlanır. Ayrı bir tencerede et, soğan, yeşil biber, havuç kavrulur. Küçük küp şeklinde doğranmış patates, domates salçası, bir tutam tuz eklenir. Haşlanmış olan lagmanın üzerine bu sulu etli karışım konulur ve afiyetle yenir.

8.3.11. Narın

Hamur ve etten yapılan bir yemek çeşidi olan ve soğuk olarak yenilen özellikle Ahıskalıların toylarında yapılır. İnce ince doğranmış hamurun üzerine küçük parçalar halinde et, tuz ve karabiber konur. Soğuk olarak servis edilir.⁷⁷

⁷⁶ Nargül Aliyeva, 20 yaşında, Çimkent, Güney Kazakistan doğumlu, 10.10.2015 yaptığımız saha araştırması.

⁷⁷ Nari Aliyeva, 38 yaşında, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 27.01.2017 yaptığımız saha araştırması.

8.4. Çeçil (Peynir Eritmesi)

Tavada bolca tereyağı eritilir. Eriyen yağa daha önce bekletilmiş beyaz peynir veya motal şoru eklenir. Hafif ateşte, peynir eriyene kadar karıştırılır.

Ahıskalılarda çok sever çeçili, bu nedenle sık sık yapılan bir yiyecek türüdür.

8.5. Kayganah

Tavaya az miktar tereyağı konulur. Ayrı bir tabakta 1/2 adet yumurtaya biraz tuz katıp tavaya eklenir. İsteğe göre kayganah soğanla da yapılır. Soğanı biraz kavurduktan sonra aynı şekilde yumurta eklenir. Her sabah yapılan bir yiyecek türlerindendir.

8.6. Kebaplar

Orta Asya'da kebaba ‘‘şaşlık’’ derler. Şaşlığın birkaç çeşidi biliniyor. Bunlardan: tavuklu şiş, dana etten yapılan şiş, kuzu şiş vs.

8.6.1. Pilek Kebabı

Yapılışı: (Pileki) içinde ekmek pişirilen çamurdan yapılan araç. Pilekinin içine, topraktan yapılmış sini veya alüminyum sini konulur. Dövülen et, soğan ve biberle birlikte pişirilir.

8.6.2. Tandur Kebabı

Büyükbaş hayvanın yağsız etinden kalınlığı 2-3 cm. kıyması 100-150 gr. olarak hisselere bölünür. Sonra da tuzlu suya batırıp üstüne un, baharatlar (tuz, karabiber) koyulur. Tandırda et kızarana kadar pişmesi lazım. Pişmeye hazır olan malzeme tavanın içinde tandırda üstü közle örtülerek pişirilir. 10-15 dakika kadar pişmesi lazım.

Tandur kebab için 600-700 gr. et, 2-4 büyük kaşık un, 1 çay kaşığı tuz, biber.

8.6.3. Kuş Kebab

Temizlenmiş kuş (tavuk) 10-15 dakika tuzlu suda bekletilir. Daha sonra doğranır. Üzerine un eklenip ateşe koyulur. Kuş kebab için bir tavuk, 50 gr. tereyağı, 1 çay kaşığı tuz.

8.6.4. Buğlama Kebab

Buğlama kebab için 1 kg. et, 2 baş soğan, 1 çay kaşığı tuz, karabiber ve 4-5 büyük kaşığı üzüm sirkesi. Hepsini karıştırıp 4-5 saat bekletilir. Daha sonra şişlere dizildikten sonra ağır ateşte (közde) pişirilir.

8.6.5. Leğen Kebabı

Yapılışı: Soyulmuş patatesler doğranır. Bir tepsiye dökülür. Parça et ve soğan ve tereyağıyla birlikte fırına sürülür.

8.6.6. Kazan Kebap

Yaşlı et veya tavuktan yapılır bu kebab. Soğan doğranılır ve biraz tuz (1-2 küçük kaşık kadar) eklenir. Biraz bekletilir bu karışım. Daha sonra kazana (tencereye) bir sıra et üstüne soğan, yine bir sıra et, tekrar soğan sütüne dizilip kazan dolduruluyor. Sonra kazan kapağı örtülür, çok kısa ateşte 2 saat pişirilir.

Kazan kebabı için 700 gr. et, 500 gr. soğan, baharatlar (tuz, karabiber).⁷⁸

8.7. Özbek Pilavı

“Özbek Pilavı” isimle Orta Asya’da bilinen bir yemek çeşididir. Ahıskalılarının mutfağında da en çok pişirilen yemeklerin arasındadır. Her Ahıskalıların kutlamalarında, toylarda pilavsız olmuyor. Hatta büyük toylarda, diğer etkinliklerde bu yemeği iyi pişiren ustası vardır. Toylarda bu yemeği iyi pişiren insanları hazırlanması için davet edilir.

Önce et ve soğan kavrulur. Daha sonra havuç eklenir. Sonra iyi yıkanmış pirinç eklenir. Üzerine su ve tuz eklenir. Tencerenin kapağı kapatıldıktan sonra kısık ateşte 30 dakika pişer. Bu etli, havuçlu pilavın yüzlerce çeşidi bilinmektedir.⁷⁹

8.8. Tatlılar

Lokum, helva (halva), medoviy tort, balkabak tatlısı vs.

8.8.1. Lokum

Hamur sıvı şekilde yoğrulur. Elle alınıp, yumrukla sıkılır. Kaşıkla alınarak kızgın yağa atılır. Kızardıktan sonra çıkarılır. Bal ve pekmezle yenir.

8.8.2. Halva (Helva)

Un yağda kavrulur. Dut pekmezi dökülerek karıştırılır. Elle yumurta büyüklüğünde şekiller verilerek servis yapılır.

⁷⁸ Ahmedov Mizam, 62 yaşında, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan, 09.10.2015 yaptığımız saha araştırması.

⁷⁹ Nari Aliyeva, 38 yaşında, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 29.01. 2017 yaptığımız saha araştırmasından.

Ahıska Türkleri inançlı, kültürüne bağlı oldukları için dua etmekten kendilerini soyutlamamışlar, duayla yaşamı bütünleştirmişlerdir. Sofrada yemekten önce ve yemekten sonra dua ederler. İslami usullere göre yemekler yapılır.

8.8.3. Medoviy Tort⁸⁰

Bu pasta Ahıskalıların mutfağında yer almaktadır. Bayramlarda, toylarda, kutlamalarda, herhangi bir etkinliklerde Ahıskalıların sofrasında görebileceğiniz tatlılardan biridir.

Bir porsiyon için gerekli olan malzemeler:

Hamur için:

3 yumurta

1 su bardağı şeker

0,5 su bardağı sıvı yağ

0,5 su bardağı süt

1 büyük kaşık bal

1 paket kabartma tozu

1 paket vanilya

Kreması için :

1 yumurta

1 su bardağı şeker

1 litre süt

1 su bardağı su

6 yemek kaşığı un

1 paket vanilya

1 paket margarin

1 paket krem şanti (sade)

Hamurun Hazırlanışı:

Yumurta ve şekeri bir kaba koyup çırpılır, daha sonra diğer malzemeleri ilave edip 1-2 dakika çırpıp un ekleyerek hamuru yoğrulur. Hamuru yumuşak yoğurup ve 10-12 tane beze yapılır. Daha sonra bezeleri pasta tabak büyüklüğünde açıp pişirilir. Her bir yufka ayrı ayrı pişecek. Yufkalar çok ince olmamalı.

⁸⁰ Medoviy Tort- Ballı Pasta (Rusça).

Kremanın hazırlanışı: yumurta ve şekeri tencerede çırpıyoruz, daha sonra diğer malzemeleri ilave edip kısık ateşte sürekli karıştırarak katı olmayacak şekilde pişiriyoruz, fakat margarin ve krem şantiyi katmıyoruz onları daha sonra ilave edeceğiz. Krema piştikten sonra 5-10 dakika soğutuyoruz. O soğurken başka bir kaptaki krem şantiyi hazırlıyoruz. Biraz soğuduktan sonra margarini ince ince keserek içine atıp çırpıyoruz (margarin yumuşak olacak), daha sonra şantiyi de ilave edip çırpıyoruz ve kremamız hazır.

Pastanın yapılışı:

Piştirdiğimiz yufkalardan 1 tanesi üstü için ayırıyoruz, diğer yufkaları da tepsiye koyarak her koyduğumuz yufkayı hazırladığımız kremadan sürüyoruz bütün yufkalara aynı işlemi uyguluyoruz. Ayırdığımız yufkayı ufalayıp üstüne ve kenarlarına serpiyoruz. Pastanın yumuşaması için birkaç saat bekletilir.⁸¹

9. Dualar

Ahıska Türkleri kültürüne, dinine bağlı oldukları için Allah'a dua edip şükrederler. Sofrada, yemekten önce ve yemekten sonra evin büyükleri hep dua ederler. Uyumadan önce dua ederler. Nazar için dualar edilir. Ahıska Türkleri ettiği duaların gücüne inanıp, özellikle yaşlıların duasını almak çok önemlidir onlar için. Başkasına edilen duaların tesiri olur. Bu nedenle duaların gücüne inandıkları gibi beddualardan da kaçınırlar.

Dua örnekleri:

Allah kazadan beladan saxlasın.

Allah işini rast getirsin.

Bereketti olsun.

Allah sahlasın

Ömrün uzun olsun.

Şaddılığa çıxasan.

Heyirli uğurlu olsun.

Yaşına yaş, başına baş katılsın.

Su kimi ömrün temiz, uzun olsun.

Muradına yet.⁸²

⁸¹ Roza Yüksekaya, 36 yaşında, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 09.10.2016 yaptığımız saha araştırması.

⁸² Kandef İsayaeva, 1916 doğumlu, doğum yeri: Aspinza, Van Köyü, Ahıska, Gürcistan.

9.1. Sofra Duası

Ahıskalıların yeme-içme kültüründe sofrada duası önemli bir yer almaktadır. Çimkent vilayetindeki Ahıska Türkleri sofrada duasına bazen Kazakçadaki “bata vermek” der. “Bata” “fatiha”nın Kazakça telaffuzudur.

Salxum- salxum Şehemmet,
Bir sevdüğim Mehemmet,
Yazi yazar elleri,
Kuran ohur dilleri,
Xasbaxçanın gülleri,
Ötüşür bülbülleri,
Cennetde bir kapi var,
Üstünde xancar - sapi var,
Cennetde bir quyi var,
İçinde bir zemzem suyi var.
Oni içen dervişler,
Allah – Allah demişler,
Allah dedim oyandım,
Sufralara boyandım,
Elif – Kuran başıdır,
Cümlemizin işidir.
Kim bu duayı oxusa,
Yarın cennet quşudur.

Başımıza – axıl,
Ahura – nahir,
Anbara – taxıl,
Kalemkuşun yuvası –
Budur sofrada duası.⁸³

⁸³ Asif Hacı-Aydın Poladoğlu, *Ahıska Türk Folkloru*, Ankara, 2001, s. 23.

9.2. Nazar Duası

Ovsunladım nazari,
Evvel benim başımdı,
Qara göz, mavi göz,
Kor, topal, sağır, kel,
Her kimin nazari dekmişse,
Yeddi çift qullanmamış igne,
Yeddi çift qullanmamış mux,
Yeddi çift qullanmamış çuvalduz.
Sancılsın onun bağına, bağarsuğına,
Bacasını yıldırım vursun,
Qapısına zindan kilidi asılsın!⁸⁴

9.3. Uyumadan Önce Okunan Dua

Yatdım sağıma, döndüm soluma, sığındım sübhanıma, melekler şahidim dinime, imanıma. Allah, mene heyirli sabahlar aç.

10. Karğış (Beddualar)

Allah vursun.
Adın batsın.
Ağızında dilin yansın.
Ağızına yılan ahsın.
Dalın karalsın.
Böyümeyesen.
Kara yere giresen.
Muradın karalsın.
Muradına yetme.
Gözün kör olsun.
Ocağın sönsün.
Ellerin kırılsın.
Bahtın bağlansın.
Dedemin yanına gedestin.

⁸⁴ Asif Hacı-Aydın Poladoğlu, a.g.e., s. 23-24.

Derde düşesen.
Haram, ataş olsun.
Boğazında kalsın.
Öyün veran olsun.
Sesin batsın.
Sesin yerin altından gelsin.
Ataş ye.⁸⁵

11. Ahıska Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri geçmişimizden günümüze kadar uzun tecrübelerin kısa söylemlerle anlatılmasıdır. Atasözleri bir toplumun düşünce, inancını ve kültür yapısını gösterir. Aynı zamanda atasözleri bir milletin yaşam tarzını yansıtır, kültür özelliklerini taşır.

Atasözlerin ve deyimlerin ortak özellikleri olduğu gibi birbirinden ayrılan bazı özellikleri vardır. Birbirleriyle ortak olan en önemli özellikleri, her ikisinin de toplum tarafından ortak olarak benimsenen ve kullanılan kalıplaşmış sözler olmalarıdır. Deyimler ise bir anlatım biçimidir. Deyimlerde, atasözlerinde olduğu gibi bir öğüt verme ya da bilgece sözler söyleme çabası yoktur. Deyimlerde öğüt ve yargı bulunmaz. Atasözleri ile deyimleri birbirinden ayıran en önemli özellik budur.

*Saxla*⁸⁶ samanı – gelir zamanı.
Kızım sene diyerem, gelinim sen eşit.
Kellenin dermeni olsa, başına sürerdi.⁸⁷
Ahıllı düşüneneçen deli köprüyü geçmiş.
Ana olmadan ananın kadrini bilmezsin.⁸⁸
İki gönül bir olsa samanlık da saray olur.
Anasına bax kızını al.
Axılsız baş *cazasını*⁸⁹ ayahlar çeker.
Azı bilmeyen, çoxuna xeç bilmez.
Aç ne yemaz, tox ne demaz.
Balta ağacı kesmezdi, sapı ağaçtan olmasaydı.

⁸⁵ Mizam Ahmedov, 62 yaşında, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan, 09.10.2015 yaptığımız saha araştırması.

⁸⁶ *Saxla* – saklamak, korumak

⁸⁷ Makbule Güzelova, 68 yaşında, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan, 10.10.2015 yaptığımız saha araştırmasından.

⁸⁸ Hurda Aliyeva, 1959 doğumlu, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.

⁸⁹ *Cazasını* – cezasını.

Kimi arar – bulamaz, kimi bulur – yiyemez.
Böyük lohma çeyne, böyük konuşma.
Çig yumurta soyulmaz.
Anası ne ki balası da odur.
Baba baba olsa, oğlu da oğul olur.
Ağzı bala battı.
Baba olmaq kolaydır, babalık etməx çetindir.
Balığın ömrü sudan çıxanaçan.
Başkasının kaşığınnan qarın doymaz.
Veten hesreti çektim, gözlerime qan geldi,
Vetenime qavuştum, casadime can geldi.
Ağzı var dili yox.
Kalan işe kar yağar.
Kaza gelende, gelerem demer.
Davatsız geden, mindersiz oturur.
Düşüne – düşüne görer işi, sonra pişman olmaz kişi.
Dost başa baxar, düşman ayağa.
Dertli olamayan, dertlinin dilinden anlamaz.
Eylik et ki, eylik göresen.
Eski düşman dost olmaz, eski dost düşman olmaz.
Eskisi yırtılmasa, tezesi olmaz.
Adam sözünden, öküz boynuzundan tutulur.
İşi yarı buçux görme.
Ayağını yorganına göre uzat.
Zorunan gözelik olmaz.
Yüksekte baxan, aşağıya tez iner.
Yoxtan azı eydur.
Yel esmese, yaprax oynamaz.
Kendi düşen ağlamaz.
Kimsenin ahı kimsede kalmaz.
Bir eli yağda, diğeri balda.
Gelen gedeni aratır.
Gül tikensiz olmaz.
Gönül ferman dinlemez.

Uşğa iş buyur, sonra peşinden koş.
Çağrılan yerden qalma, çağrılmıyan yere ayax basma.
Namusu altına değışmezler.
*Harda*⁹⁰ aş, orda baş.
Tarlada izi olmayan, sofrada yüzü olmaz.
Sabır eden her şeye ulaşır.
Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır.
Kızın yüzü *öyün*⁹¹ penceresidir.⁹²

12. Ahıska Eketleri (Masalları ve Hikayeleri)

Vatansız bırakılan, hayatları sürgünde geçen Ahıska Türklerinin halk edebiyatında oldukça ilgi çekici masallar ve hikayeler bulunmaktadır. Bu masalların derleme çalışmaları henüz yeterli değildir. Zaman, emek isteyen bu çalışmalar Ahıskalıların kültürü, edebiyatı, gelenek ve adetleri açısından oldukça önemlidir. Her toplumun kendine özgü masalları vardır. Toplumlar masallarında hayallerini, arzularını, sevinçlerini, öfkelerini, sitemlerini ve sevgilerini hayal gücüyle süsleyerek anlatmışlardır. Kendilerinden sonraki nesillere bir mesaj ileterek, bunlardan ders alınmasını istemişlerdir.

Bugün Ahıska edebiyatına göz atacak olursak diğer halkların edebiyatından çok daha fakir olduğunu görebiliriz. Çünkü koskoca bir millet bir gecede anavatanından koparılmış ve dünyanın farklı ülkelerine dağıtılmıştır. Sürüldüğü ülkelerde kültür ve medeniyetini, gelenek ve göreneklerini, yazılı ve sözlü edebiyatını koruyup yaşatmak, diğer milletlere tanıtmak değil, uzun yıllar hayatta kalma mücadelesi vermişlerdir. Onlara anadillerinde eğitim görmelerine izin verilmemiş, yaşadıkları bölgede konuşulan dille eğitim görmelerine müsaade edilmiştir. Doğal olarak da yerli halkının edebiyatını, tarihini, kültürünü öğrenmeye başlamışlardır. Kendi kültürünün yaşatılması için herhangi bir yayın organının açılmasına izin verilmemiştir.⁹³

İnsan hangi toplumun içinde yetiştiyse o toplumdan etkilenir, o toplum gibi düşünür, o toplum gibi giyinir. Yaşadıkları coğrafya şartlarına göre uyum sağlar. Oluşturdukları eserlerde, yaşadıkları coğrafyadan, o zamanın hayat şartlarından, o dönemin örf ve adetlerinden bilgi verir. Bir toplumun geçmişiyle bağ kurmasında en etkili olan araç, o toplumun kalemidir, yani yazılı edebiyatıdır, çünkü şifahi edebiyat zamanla değışebilir ve genelde nesillerden nesillere özelliğini kaybetmeden aktarılır.

⁹⁰ *Harda* - nerede

⁹¹ *Öy* - ev

⁹² Hurda Aliyeva, kadın, 1959 doğumlu, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.

⁹³ Mircevat Ahıskalı, *Ahıska Masalları ve Hikayeler*, Bursa, 2010, s. 7.

Edebiyatı olmayan bir milletin ne dili, ne de kültür ve medeniyeti inkişaf eder, zamanla inkişaf etmiş milletler arasında asimile olup, erir gider. Bir milletin kendi kültürünü, milli ve manevi değerlerini, edebi hazinelerini koruyup yaşatabilmesi için muhakkak ki ilk önce vatan denen toprağa sahip olması gerekir. Ondan sonra gelenek ve göreneklerine bağlı, dilini, dinini sevmeli. İşte o zaman milli ve manevi değerlerine değer, edebi zenginliklerinin rengine renk katar ve daha da zenginleştirir, korur, yaşatır ve gelecek nesillere daha da zengin bir miras bırakır.

Yazılı kültürümüz olan edebiyatın vazgeçilmez, temel ve geniş yayılmış eserlerinden biri de masallardır. Masallar bize atalarımızın yüzlerce yıl önceki hayat şartlarını, gelenek ve göreneklerini, hatta o zamanın kullanılan dilinden bile bilgi vermektedir. Masallar genelde kahramanlık, dostluk, sadakat, düşmana nefret ve halk kahramanlarının zekası üzerine işlenir. Bu eserler genellikle hayal ürünüdür. Mesela; üç başlı ejderha, Simurg kuşu, sihirli peri kızları, yeraltı dünyası, korkunç devler ve yenilmez halk kahramanları genelde masallara konu olur. Masallarda hayırla şerrin, ışıkla karanlığın, kötülükle iyiliğin, mutluluk ve felaketin çekişmesi konu edilir. Masallar bizi çocukluğumuza, çocukları ise büyüleyici alemlere götürür. Fakat ne yazık ki bu güzel, büyüleyici masallardan elimizde çok azı kalmıştır.

12.1. Bir Eket (Masal)

Bir varmış, bir yoxmuş bir ailede *yaşerlermiş*⁹⁴ iki *uşax*⁹⁵, *ana*⁹⁶ bir de *ata*⁹⁷. Bir kışın axşamında iki uşah oynordular öyde şamateyle gürültüyle. Anasinnan, atası çox kızdı *onnara*⁹⁸, sessiz oynoyun dediler. Onar *kulax vermeyif*⁹⁹ gene *çığırışif*¹⁰⁰ oynordular. Oğlan ve kızışağı. Atası balasına çox *erstendi*¹⁰¹, sözüne baxmer deyin, onu eşige *tulladı*¹⁰², kapıda otur. Anası yalvardı ki *koy*¹⁰³ girsin uşahtı, *soyuxtu*¹⁰⁴ *eşik*¹⁰⁵ dedi atasına. Ama ata çox erstendi kışa, soyuğa bahmadı. Anasına dedi *koşulma*¹⁰⁶, koy akıllansın dedi. Eşikte uşah kaldı, kapıyı dögdü ama ata kulah vermedi. Gejenin yarısı oldu uşah kapıda hala. Ana, ata öyde uyudu kaldılar. Savahnan

⁹⁴ *Yaşerler* - yaşıyorlar

⁹⁵ *Uşax* - çocuk

⁹⁶ *Ana* - anne

⁹⁷ *Ata* - baba

⁹⁸ *Onnara* - onlara

⁹⁹ *Kulax vermek* – dinlemek, burada söz dinlemek anlamda

¹⁰⁰ *Çığırışif* - bağırarak

¹⁰¹ *Erstendi* - kızdı

¹⁰² *Tullamax* – atmak, kovmak

¹⁰³ *Koy* – bırak. Burada bırak girsin anlamındadır

¹⁰⁴ *Soyux* - soğuk

¹⁰⁵ *Eşik* - dışarı

¹⁰⁶ *Koşulma* - karışma

erden anası *kahanda*¹⁰⁷ eşige *yügürdü*¹⁰⁸. Kapın arkasında, baher oğlu karda *kajıyın*¹⁰⁹ kaldı. Ana çıxırdı, atası kaxtı uşağını gördü karın içinde ağlamaya *baştadı*¹¹⁰. Oğlu ölmüştü.¹¹¹

12.2. Keçi ve Üç Kızı

Bir varmış, bir yoxmuş, bir keçi varıydı. Onun üç kızı varıydı: Şengüman, Şengülüm, Süpürgegülüm. *Özderi*¹¹² dağın başında yaşırdı. *Öyləri*¹¹³ daştan *kayırılıvıydı*¹¹⁴. Bir günü, Keçi anası pazara çıxer süt almaya. Diyer ki kızdarına, *men*¹¹⁵ gederem süt almaya, size *tembekliyerem*¹¹⁶ kimseye kapıyı açmeyin, men desem “*menem*¹¹⁷, sizin ananızam, size süt getirdim”, *onda*¹¹⁸ açarsız¹¹⁹ kapıyı. Kapının ardında *canavar*¹²⁰ duroruydu, pütün sözü eşitti.

Keçinin üç kızı işe girişti. Şengüman öyü süpürör, Şengülüm yerleri yaher, Süpürgegülüm yemek *bişirer*¹²¹. *Hazırraneller*¹²², anası gelejek, süt getirejek, bunnar da *baravar*¹²³ çay içecekler.

Bir vaxıt eşittiler kapı vuruldu, tuk-tuk. “Kimdi” Şengüman dedi. Buradan ağır sesten “Menem, mamanızam. Size süt getirdim, açın kapıyı.” Şengüman kapıya yahınanda, Süpürgegülüm dedi “açma kapıyı, bizim anamızın eyle sesi döğül. Get burdan, Canavar. Biz seni tanıdih.” Canavar geder gene geler bu sözdernen. Bu sıra Şengüman tanıdı, gene de *kuyaladı*¹²⁴. Canavar getti ve fikirleşer. Neylem, sesim *yuxa*¹²⁵ eşidilsin, anaların sesine oxşasın. Getti kaynar süt içti. Geldi Keçi’nin öyüne. Kapısını vuror. “Kimdi”, dedi Şengüman. Canavar yuxa sesnen anasına *oxşıyan*¹²⁶ sesinnen diyer “Menem, sizin ananızam. Size süt getidim, açın kapıyı”. Şengülünnen Şengüman yügürdü kapıya. “Boy, bizim anamızdı, açax kapıyı”.

¹⁰⁷ *Kahanda* - kalktığında

¹⁰⁸ *Yügürdü* - koştu

¹⁰⁹ *Kajıyın* – donup kaldı, donmuş

¹¹⁰ *Baştadı* - başladı

¹¹¹ Nari Aliyeva, Kentav, Güney Kazakistan’da doğdu, 38 yaşında, 15.10.2015 yaptığımız saha araştırmasından.

¹¹² *Özderi* - kendileri

¹¹³ *Öyləri* - evleri

¹¹⁴ *Kayırılıvıydı* - yapılmış

¹¹⁵ *Men* - ben

¹¹⁶ *Tembeklemek* – ikaz etmek

¹¹⁷ *Menem* - benim

¹¹⁸ *Onda* – o zaman

¹¹⁹ *Açarsız* - açarsının

¹²⁰ *Canavar* - kurt

¹²¹ *Bişirmex* - pişirmek

¹²² *Hazırraneller* - hazırlanıyorlar

¹²³ *Baravar* - beraber

¹²⁴ *Kuyaladı* - kovdu

¹²⁵ *Yuxa* - ince

¹²⁶ *Oxşıyan* - benzeyen

Süpürgegülüm diyeneçen açmeyin, onnar *ulaştı*¹²⁷ açtılar kapıyı. Süpürgegülüm, ulaştı pecin içine girmeh, orda *gizdendi*¹²⁸. Canavar Şengülün'ü Şengüman'ı yudtu.

Anası kapıdan girdi içeri, pütün¹²⁹ yer darmadağın olmuş her taraf. Öy *töküştürüniv*¹³⁰, oturuv ağlıyer. Baher ki pecin içinnen kimse *apşırdı*¹³¹, açsa içini, orda Süpürgegülüm oturor. Çıxartsa onu, üstü başı kir, kav-kara. *Pecin*¹³² kömürü ağzına *düşüftü*¹³³. Anası *pekledi*¹³⁴, yahadı, kucaxladı. Sonra *havaraldı*¹³⁵, ne oldu burada. Kim geldi, arda Şengüman, arda Şengülüm. Kim onarı götürdü. Anası bildi *pütün*, getti Canavar'ın öyüne. Heçbişey *bilmezdi*¹³⁶ verdi özünü. “Canavar kardaş, *ancarısan*¹³⁷? Mene *savah*¹³⁸ gel, yardım eleçi aş bişirmek. Kızdarıma Kuran *ohudoram*¹³⁹, gellersen, yahşı? Niye senin karnın *ele*¹⁴⁰ böyüktü”, Keçi havaraler. Canavar diyer: “Men *bögün*¹⁴¹ çox yemek yemişem, *onnandı*¹⁴², Keçi *bacı*¹⁴³.”

Savah namaza Canavar girse Keçi'nin öyüne, baher ki kazan *kayner*¹⁴⁴, ataş yaner. Keçi bacı diyer “Gel, Canavar kardaş *oppanax*¹⁴⁵ ataştan, yaş vaxtımızdı ahlımızda. Getrek, gel”. “Yoh, Keçi bacı, oppanaymazam, karnım *böyüktür*¹⁴⁶”. Ve oppandı Canavar. Keçi de ardınan *itekledi*¹⁴⁷ kazanın içine. Canavar çığranda “Vay-vay!”, ağzınan çıxtı Şengümannan, Şengülüm. Keçi de çığırer “Şengüman'ı Şengülüm'ü yemeydin, Vay-vay demeydin!”.¹⁴⁸

12.3. Horoz

Bir varmış bir yokmuş geçmiş zamanda bir horoz varmış. Fakat bu horoz sıradan bir horoz değilmiş. Bu horoz kolay kolay kimseden korkmaz, çekinmez ve çok da inatçıymış. Bir yerde durmaz, kümese sığmaz, devamlı bir yerlerde eşinip gezermiş. Horoz bir gün eşinirken, güzel bir bıçak bulmuş ve başlamış ötmeye:

¹²⁷ *Ulaştı* - yetiştii

¹²⁸ *Gizdendi* – gizlendi, saklandı

¹²⁹ *Pütün* – bütün, hepsini

¹³⁰ *Töküştürüniv* - dağınık

¹³¹ *Apşırdı* - hapşırdı

¹³² *Pecin* - sobanın

¹³³ *Düşüftü* - düşmüş

¹³⁴ *Pekledi* – temizlemek, ayıklamak

¹³⁵ *Havaraldı* - sordu

¹³⁶ *Özünü bilmezdi* *vermek* – haberi yokmuş gibi davranmak

¹³⁷ *Ancarısan* - nasılsın

¹³⁸ *Savah* - yarın

¹³⁹ *Ohudoram* - okutturuyorum

¹⁴⁰ *Ele* - öyle

¹⁴¹ *Bögün* - bugün

¹⁴² *Onnandı* – o yüzden

¹⁴³ *Bacı* - abla

¹⁴⁴ *Kayner* – kaynıyor

¹⁴⁵ *Oppanax* - zıplayalım

¹⁴⁶ *Böyüktü* - büyüktür

¹⁴⁷ *İtekledi* - itti

¹⁴⁸ Saïda Aliyeva, Kentav, Güney Kazakistan doğumlu, 28 yaşında, 16.10.2015 yaptığımız saha araştırmasından.

- Kikiliko kikiliko, ben bir bıçak buldum. Kikiliko kikiliko, ben bir bıçak buldum.

Sokakta aynı sözleri tekrarlayıp gezerken, köyün cimri ağası, horozu duymuş ve hizmetçilerine emretmiş ki:

- Gidin, bakın bakalım. Bu akıl fukarası ne diye ötüyor? Gerçekten de bıçak bulmuş mu? Bulduysa bir bakın iyi bıçak mıdır? Eğer gerçekten de bulduğu bıçağın bir değeri varsa, elinden alıp bana getirin.

Ağanın hizmetçileri horozu yakalayıp bakmışlar ki gerçekten de değerleri bıçak bulmuş, hemen bıçağı ağaya götürmüşler.

Elinden bıçağını kaptıran horoz başlamış ötmeye ki:

- Kikiliko kikiliko, ağa benim bıçağımı çaldı. Kikiliko kikiliko, ağa benim bıçağımı çaldı.

Horoz bir süre sokaklarda aynı sözü tekrarlayıp gezince, ağa demiş ki:

- Ne duruyorsunuz? Görmüyor musunuz ki bütün köye beni rezil ediyor?
- Hemen salak horozun bıçağını geri verin.

Hizmetçiler, horozun bıçağını götürüp geri vermişler. Ama horoz bir defa ağaya takmış kafayı. Şimdi de şöyle ötmeye başlamış:

- Kikiliko kikiliko, ağa benden korktu da bıçağımı geri verdi.

Horoz bir süre daha sokaklarda aynı sözü tekrarlayıp dolaşınca ağa demiş ki:

- Bu akıl fukarasının eceli kişnemiş. Gidin yakalayın da getirin. Kesip yiyeceğim onu.

Hizmetçiler horozu yakalayıp getirmişler. Ağa, hizmetçilere “Horozu kesin” diye emretmiş. Hizmetçiler horozu keserken, horoz başlamış ötmeye ki:

- Kikiliko kikiliko, bu ne kesmez bıçak imiş?

Hizmetçiler, horozun tüyleri kolay temizlensin diye horozu kaynar suya bırakmışlar.

Horoz şimdi de şöyle ötmeye başlamış:

- Kikiliko kikiliko, bu ne sıcak hamam imiş?

Aşçılar horozu temizleyip kazana attıklarında ise horoz yine bağırmış:

- Kikiliko kikiliko, bu ne sıcak nehir imiş?

Aşçılar, horozu pişirip ağaya getirmişler. Ağa, horozu yemeye başlamış. Boğazına geldiğinde, horoz başlamış yine ötmeye ki:

- Kikiliko kikiliko, bu ne dar sokak imiş?

Midesine indiğinde ise horoz demiş ki:

- Kikiliko kikiliko, bu ne karanlık ambar imiş?

İşkembeye indiğinde ise başlamış ötmeye ki:

- Kikiliko kikiliko, bu ne pis ahırmış?

Cimri ağa, bu sözlerden rahatsız olsa da bir süre sabır etmiş ama artık dayanamayınca, ne kadar çabalasa da ne kadar zorlasa da bir türlü karnındaki ağırlıktan kurtulamıyormuş. Horoz ise hala ‘‘Kikiliko kikiliko, bu ne pis ahırmış’’ diye ötmeye devam ediyormuş.

Ağa çok kızmış, horoz karnında durmadan ötüyormuş. Sabrı kalmayan ağa, sonunda bıçağı alıp kendi karnını yarmış. Ağanın karnı yarılınca horoz atlayıp dışarı çıkmış ve başlamış sokak sokak dolaşıp ötmeye ki:

- Ağanın karnı yırtıldı, şükür, canım kurtuldu.

Horoz kaçmış, ağanın adamları kovalamış.

Aradan asırlar geçmiş. Ağa da ölmüş, adamları da. Köprülerin altından çok sular akmış. Dünyada çok şey unutulmuş, çok şey değişmiş ama iyice dikkat edip dinlerseniz, insanları büyüleyen gecenin sessizliğinde hala gene horozun ayak seslerini ve kikiliko diye ağa hakkında söylediklerini duyabiliyormuşsunuz...¹⁴⁹

12.4. Yalan

Bir varmış bir yokmuş, varlıklı bir adam varmış. Bu adamın üç oğlu varmış. Bunlar, yiyip içip boş geziyor, hiçbir işe el atmıyorlarmış.

Babaları:

‘Çocuklar, gidin, çalışın, para kazanın. Benim varıma, devletime güvenmeyin. Bu servet sizin elinizden çıkar, aç kalırsınız!’

Bunlar gene babalarının sözünü dinlememişler.

Bir gün gelmiş, babaları dünyasını değiştirmiş. Oğulları, babalarının malını devletini yemeye devam etmişler. Gel zaman, git zaman baba malı bitmiş. Sonunda da aç kalmışlar.

Babalarının üç tane Gevher taşı var. Bu taşlardan çocukların ne haberi yokmuş. Baba, (ölmeden önce annelerine):

‘Ben ölünce bunların her birini bir oğluma ver’, demiş.

Anneleri bir gün oğullarını çağırır. Büyük oğluna:

‘Oğlum git, şu taşı kuyumcuya götür, sat. Altı çuval un al. Kalan parayı da getir.’

Oğlan, taşı alıp kuyumcuya gitmiş. Kuyumcu taşı görünce bunun çok kıymetli bir taş olduğunu hemen anlamış. Oğlana, şöyle yapalım, böyle yapalım derken...

Kuyumcu:

‘Sen kırk söylersen, ben bu dükkandan çıkıp gideyim. Dükkan da senin olsun, taş da... Eğer söyleyemezsen bu taşı senden alırım. Evine eli boş dönersin!’

¹⁴⁹ Mircevat Ahıskalı, *Ahıska’da Söylenen Hikaye ve Masallar*, Bursa, 2012, s. 297-299.

Oğlan bu teklifi kabul etmiş. Orada bulunanlar da şahit olmuşlar. Oğlan başlamış konuşmaya, oradakiler de tasdik ediyorlarmış.

Büyük oğlan:

‘ Babam böyle varlıklıydı, şöyle malı mülkü vardı!’

‘ Hee, doğrudur, öyleydi...’

‘ şöyle sürüleri; malı, davarı vardı!’

‘ Hee, doğrudur, vardı...’

‘ Atı vardı, yılmısı vardı...’

Halk:

‘Hee, vardı bunların hiçbirisi yalan değil. Sen dükkanı da kaybettin, kıymetli taşını da’ demişler.

Kuyumcu, bunu kovmuş. Anası bakmış ki, bu oğlan eve gelmedi. Oğlan utandığından eve gidememiş. Başka bir yere gitmiş.

Anası, ortanca oğluna da öteki taşı vermiş. Büyük oğluna dediklerini ona da söylemiş, yola vurmuş. Yalan söylemeyince onun da taşını alıp kovmuşlar. Küçük oğlana anası taşı verip yollamış. Oğlan dükkana gelmiş. Kuyumcu buna da ağabeylerine dediklerini tekrarlamış.

Küçük oğlan:

‘Ben üç söz diyeceğim, dinleyin! Eğer yalan olmayıp da doğru olursa, o zaman beni bildiğiniz gibi yapın!’ Cemaat toplanmış. Oğlan başlamış söze:

‘Benim babam varlıklıydı!’

Halk:

‘Hee, varlıklıydı.’

Küçük oğlan:

‘şu kadar yılmısı, malı vardı! Bu kadar da arı kovanı vardı!’

‘ Hee, vardı.’

‘Babam arıları sayıyor kapatıyordu. Sayıyor salıveriyordu.’

Kuyumcu:

‘Bu ne diyor?’ diye şaşırmış.

Oğlan devam etmiş:

‘Yine bir gün babam arıları sayıp kapattığında, bakmış ki bir tane total arı yok! Bu nere gitti diye aramış. Hiçbir yerde bulamamış. Sonra iki tane arı arabaya koşmuş. Arabaya binip öbürünü aramaya gitmiş. Bakmış ki çatal dağın eteğine su gelmiş, orda total arı su içerken çamura saplanmış! Arı oradan çıkamıyor. Arıyı çamurdan çıkarıp arabaya koymuş. Total arıyı babam çıkıp eve gelmişler.

Bakmış ki, arabaya koştuğu arının birinin boynunu bonduruk yaralamış. Ne kadar uğramışsa da arının boynunu iyileştiremiyor. Sonra millet öğretiyor: ‘Taze cevizin kabuğunu ez, suyunu arının boynuna dök. Böylece arı iyileşir...’ demişler.

Bu da öyle yapmış. Cevizin suyunu arının boynuna dökmüş. Sabahtan kalkıp bakmış ki arının boynunda büyük bir ceviz ağacı bitmiş.

‘Yahu bu ne işidir!’ diye şaşırılmış.

Çoluk çocuk gelip geçen ceviz ağacına taş ve toprak keseği atmış. Cevizin üstünde büyük bir tarla meydana gelmiş.

Babam bir gün buraya çıkıp arıları koşarak tarla sürmüş ve ekin ekmiş. Ekinler büyümüş. Bir gün tırpanla ekinleri biçmek isterken bir tavşana rastlamış. Tırpanı tavşanın üzerine fırlatmış. Tırpan gidip tavşana saplanmış! Tavşan kaçmış, tırpan biçmiş! Yer tapan etmiş, gök tırmık çekmiş, büyük bir harman olmuş! İnip yine arıları dövene koşup harmanı dövüp bitirmiş. Arıları bonduruktan açacağı sırada bakmış ki arılar yok! Bir çift arıyla bonduruğu ve döveni harmanın içinde kaybetmiş. Öteye bakmış, beriye bakmış, bulamamış...

Harmanda dövülmüş tahılı çuvallara doldurmuş. Birazını getirip ambara koymuş. Bir kısmını da değirmene götürmüş. Öğütüp unu eve getirmiş.

Anama:

‘Çabuk bir un papası yap yiyelim!’ Anam da papa yapmış. Babam kaşığı almış, papayı yemeye başlamış. İkinci kaşıkta bir de bakmış ki, harmanda kaybettiği bir çift arıyla bonduruk, dövenle beraber kaşığın içinde!’

Oğlan bunları anlatırken orada bulunanlar demiş:

‘ Şimdi senin yalanın, kırk değil, yüz oldu!’

Kuyumcuya da:

‘ Şimdi sen çık git! Dükkan da bu oğlanındır!’

Dükkan sahip olan küçük oğlan, ağabeylerini çağırmış. Bunlar birlikte çalışarak alıp satmışlar. Babaları gibi varlıklı olmuşlar.

Onlar orada cefada, biz burada sefada.¹⁵⁰

12.5. Tilki ile Değirmenci

Bir varmış bir yokmuş, zamanın birinde bir değirmenci yaşarmış. Bu değirmencinin birçok tavuğu varmış. Bir tilki, bu tavuklara dadanmış. Birçoğunu taşımış, yemiş.

Değirmenci:

¹⁵⁰ Ülkü Önal, *Ahıska Masalları ve Hikayeleri*, Ankara, 2008, s. 17-20.

‘Ola bu tilkiye ne edeyim...’ diye düşünmüş durmuş. Değirmenci gece tilkiyi beklemeye karar vermiş.

Bir köşeye saklanmış. Bakmış ki tilki geliyor. İyice saklanmış ve tilki yaklaşınca hemen kuyruğundan yakaladığı gibi bir çuvala koymuş. Niyeti bu tilkiyi çuvalın içinde boğarak öldürmekmiş. Başına gelecekleri anlayan tilki, dile gelmiş, demiş ki:

‘ Değirmenci kardeş, sen gel beni öldürme! Sana istediğin kadar tavuk getireyim, seni zengin edeyim’.

Tilkinin sözüne inanan değirmenci onu salıvermiş.

Serbest kalmanın sevinciyle uçan tilki, gidip çevre köylerden o kadar tavuk taşımış ki, değirmenin etrafı tavuktan geçilmez olmuş.

Değirmencinin tavukları günde yüz tane yumurta koyuyormuş. Değirmenci bu yumurtaları pazara götürüp satıyormuş. Böylelikle bir çuval dolusu para kazanmış.

Aradan bir zaman geçince tilki gelmiş, değirmenciye demiş ki:

‘Değirmenci kardeş, kazandığın bu parayla şimdi sana bir ev yaptıralım! Sonra da seni evlendirelim’.

Değirmenci şaşırmış:

‘Ben şimdi ne edem, neyliyorum...’ demiş. Tilkinin teklifini kabul etmiş.

Tilki:

‘Sen git ustalar bul, pazarlık yap, al getir.’ Demiş.

Değirmenci şehre gitmiş, ustalar bulmuş, getirmiş.

Değirmenci onlara:

‘Bana padişahın sarayı gibi bir saray yapın.’

Ustalar:

‘Öyle bir saray yapmamız için çok malzeme lazım.’ demişler.

Değirmenci:

‘İşte para, gidin, ne ki lazım alın.’ demiş.

Ustalar şehre gitmiş, malzemeyi alıp getirmişler.

Değirmenciye şehir padişahı gibi güzel bir ev yapmışlar. Aradan yine bir zaman geçmiş.

Tilki gelmiş, demiş ki:

‘Değirmenci kardeş, sana padişahın kızını alacağım.’

Buna çok şaşırın değirmenci:

‘Vuy, padişahın kızı hiç bana köçer mi?’ demiş.

Tilki:

‘Ben gidip elçilik edeceğim!’

Tilki, kızı istemek üzere saraya gitmiş. Bakmış ki sarayın kapısında iki tane taş var. Bu taşların biri kıza elçiliğe gelene, diğeri dilenciye... Tilki gitmiş elçi taşına oturmuş. Padişaha haber vermişler ki:

‘Bir tane tilki gelmiş, elçi taşına oturuyor!’

Padişah:

‘O tilkiyi çağırın’ diye emretmiş.

Tilkiyi padişahın huzuruna çıkarmışlar.

Padişah sormuş:

‘Tilki kardeş ne haber?’

Tilki:

‘Allah’ın emriyle, Peygamberin kavliyle benim değirmenci kardeşliğime senin kızını almak istiyorum’

Padişah:

‘Sen biliyor musun, benim kızımı almak isteyen nice bin tanesinin boynu vurulmuştur! Benim kızımı almak için bir şartım var. Kim kırk tane yalan söylerse kızımı ona vereceğim. Söyleyemezse boynunu vuracağım!’

‘Ben söylerim padişahım!’

‘Söyle, ben de razıyım! Sabahtan gelirsin, cemaati meydana toplarsın. Herkesin huzurunda kırk yalan söylersen, kızımı değirmenciye veririm.’

Tilki, teklifi kabul ederek:

‘Allah üstümüze hayırlı sabahlar açsın.’ deyip oradan ayrılmış.

Sabah olmuş. Herkes bir meydana toplanmış. Tilki de oraya gelmiş. Başlamış yalanları sıralamaya:

‘Padişahım, biz anadan olanda bir taneydik. Öle öle üç tane olduk. Bizim eve çok misafirler geliyordu. Anamın ekmek, yemek pişirmekten vakti olmuyordu ki, çocuk doğursun! Bizi babam doğurdu!’

Tilki devam etmiş:

‘Gittik gittik, önümüze üç çay çıktı. Biri kuru, ikisinde su yok! O kuru çaydan kolayca geçtik, su olmayan çaydan öyle çetin geçtik ki... Sonra bir yere geldik ki üç tane tüfek var. İkisinin güllesi yok, birisi bozuk. Onları aldık, gittik gittik önümüze üç tavşan çıktı! İkisi ölü, birinin de canı yok! O bozuk tüfekte canı yok tavşanı vurduk, öldürdük! Bunu alıp gittik. Üç tane eve rastladık. İkisi yıkık birinin üstü yok! Açık evin tavanı yok. O açık eve girdik ki üç tane kazan var. İkisi kırık, birinin de dibi yok! Dibi olmayan kazanda tavşanı pişirdik. Üçümüz

yedik de, yedik... O kadar yedik ki, kapıdan sığamıyorduk ki dışarı çıkalım! Sonra ocağın bacasından çıktık. Kazandaki yağı ayakkabıma çaldım. Birine yetti birine yetmedi. Yetmeyen ayakkabım benden küstü gitti! Ola bu nere gitti, nere gitti? Ayakkabımı arıyor, arıyor bulamıyorum. Yüksek yüksek dağlara çıktım, göremedim. Yüksek yüksek ağaçların tepesine çıktım yine göremedim.

Sonra derin bir kuyu vardı, onun içinde bir iğnenin üstüne çıktım da baktım! Uuy anam! Ayakkabı gitmiş de Amuderya'nın o yakasında bostan ekmiş! Ola ne edem, bu çayı nasıl oyana geçeyim! Aradım bir köprü buldum. O yakaya geçip yanına gittim; dedim ki:

'Selamunaleyküm!'

'Aleykümüselam!'

'Nasılsın?'

'İyiyim!'

'Geçimin nasıl?'

'İyiyim, hiç kimseden alacağım, kimseye de vereceğim yoktur.'

'İyi! Öyleyse beraber çalışalım!'

'Olur, çalışalım'.

O yaz beraber çalıştık. Orda o kadar karpuz oldu ki, ucu bucağı yok! Satıp para kazandık. O parayla yağ aldım da öteki ayakkabım da yetti.

Ayakkabıya dedim:

'Haydi eve gidelim!'

'Hay hay gidelim! Bir tane büyük karpuz al ki yolda susadığımızda onu yeriz!'

Karpuzu alıp yola düzüldük.

Yarı yola gelince susadık. Karpuzla bıçağı vurdum. Bıçak karpuzun içine düştü. Ola bu ne iştir, derken karpuzun içine girdim ki bıçağı bulayım! Orada bir tane adam tarla sürüyor. Selamlaştık.

Adama sordum:

'Bıçağım düştü. Hoş onu görmedin?'

'Hıı, ben yedi yıldır Kuyukap'tan düşen alması arıyorum, bulamıyorum da sen bıçağı nereden bulacaksın?'

'Ne edelim şimdi...'

'Haydi düş ardıma gel. Sana öğle yemeğinde tutmaç çorbası yedireyim, sonra gidersin.' dedi.

Beni aldı eve götürdü. Allah razı olsun, sizden de ondan da. Güzel bir tutmaç çorbası yedim, cana geldim. Karpuzdan kafamı çıkardım ki, karşımda padişah' diyerek sözünü bitirmiş.

Oradaki ahali padişaha demiş ki:

‘Senin tilkinin kardeşliğine kızını vermen lazım! Yalanın her türlüünü söyledi!’

Padişah kabul etmiş. Kırk gün, kırk gece toy düğün yapmışlar. Kızının çeyizini develere, katırlara yüklemiş. Değirmenciye götürmek üzere tilkiye teslim etmiş.

Tilki, kızı çeyizini alıp götürmüş. Orada da toy düğün yapmışlar.

Tilki, kızı değirmenciye vermiş ve demiş:

‘Değirmenci kardeş, bu padişahın kızıdır, bir işte çalışmaz! Ne edelim ki çalışsın; evi süpürsün, çorba yapsın, ekmek pişirsin?’

Değirmenci de düşünmeye başlamış.

Tilki demiş ki:

‘Buna hiçbir şey yedirmeyelim!’

Kız sabahleyin kalkmış, oturmuş. Yatak, yastık yerinde duruyor! Buna hiç kimse bir şey vermemiş. Kız kalkıp tekrar yatmış. Yine sabah olmuş. Yine kimse bir şey getirmemiş.

Kız:

‘ Hiç olmazsa şu oturduğum yeri süpüreyim, temiz olsun!’ diye düşünmüş. Başlamış süpürmeye. Değirmenci de öteden bakıyormuş. Bir kırık ekmek getirip vermiş. Kız, durumu anlamış. Çıkıp diğer odaları da süpürmüş. Daha çok ekmek vermişler. Sonra kapı bacayı da süpürmüş. Bu defa daha çok ekmek vermişler. Sonra çamaşır yıkamış, ekmek pişirmiş. Her bir iş gördükten sonra bunu sofraya oturtmuş, güzel bir yemek yedirmişler.

Gel zaman git zaman, kızın babası bir gün:

‘Bir gideyim de bakayım, kızım ne yapıyor? Damadım nasıl bir insandır?’ demiş.

Padişah gelip kızına misafir olmuş. Kızı babasına hinkal yapmak için et doğuruyormuş.

Babasına:

‘Baba sen de soğanı soy ki, burada çalışmayana ekmek yedirmiyorlar!’ demiş.

Soğanı babasına vermiş. Babası da soğanı soymuş.

Akşam olmuş. Hinkalı yemişler. Padişah bakmış ki kızının orada rahatı yerinde.

Memleketine dönmüş. Onlar orada cefada, biz de burada sefada.¹⁵¹

12.6. Yüz Altın

Bir varmış bir yokmuş, zengin bir adam varmış. Bu adamın üç oğlu varmış.

Büyük oğluna yüz altın vermiş:

‘Oğlum git, bunları iki yüz yap da getir!’

¹⁵¹ Ülkü Önal, a.g.e., s. 21-26.

Oğlan şehre gitmiş. Bakmış ki padişahın kızının tırnağını görmek için yüz altın veriyorlar. Bu da götürüp yüz altın vermiş, padişahın kızının tırnağını görmüş.

Sonra pişman olmuş:

‘Ola, ben ne ettim?’ Yeniden yüz altın kazanacaktım! Elimdeki de gitti! Şimdi babamın yanına ben nasıl gideyim?’ demiş...

Babasının yanına dönememiş.

Sonra babası ikinci oğluna, yüz altın vermiş:

‘Git, bunları iki yüz altın et de getir!’

Bu da kardeşinin gittiği yere gitmiş. Bakmış ki, padişahın kızının tırnağını görmek için yüz altın veriyorlar.

Yüz altın vermiş ve padişahın kızının tırnağını görmüş. Saraydan çıkmış:

‘Eyvah ben ne ettim? Yüz altınım gitti de bir şey kazanamadım!’ demiş.

Bu da babasının yanına gidememiş, başka bir yöne gitmiş.

Zengin adam küçük oğlunu çağırması. Ona da yüz altın vermiş:

‘Git de bunları iki yüz altın yap getir!’ demiş.

Bu da gitmiş, bakmış ki, padişahın kızının tırnağını görmek için herkes yüz altın veriyor.

Küçük oğlan:

‘Ben elli altın verip, padişahın kızının tırnağını yarısını görsem olmaz mı?’

Saraydakiler kabul etmiş. Elli altın verip, padişahın kızının tırnağını yarısını görmüş.

Dışarı çıkınca bu da pişman olmuş:

‘Ben ne yaptım? Kazanacak yerde elli altını da kaybettim...’ diye hayıflanmış.

Düşünceli bir şekilde dururken bir adam yanına yaklaşmış demiş:

‘Ne kara kara düşünüyorsun?’

Küçük oğlan:

‘Babam yüz altın verdi ki, git bunları iki yüz altın yap da getir. Ben de ellisini harcadım.

Elimde ellisini kaldı. Şimdi ben ne yapacağım?’

Adam:

‘Elli altının var mı?’

Küçük oğlan:

‘He, var!’

Adam:

‘Haydi, gel benimle, o elli altını bana ver. Sana elli değil yüz altın kazandıracağım.’

Bunu alıp bir pazara götürmüş. Orada bir ip, bir keçi ve bir de çuvaldız almışlar. Güneşin battığı vakit, padişahın kızının kapısından geçiyorlarmış. Keçiye boynundan bağlayıp, ikisi de

ellerinde çuvaldız, keçiye batırıyorlarmış. Keçi, biri batıranda öbürünün yanına kaçıyor, diğeri batıranda öbürünün yanına kaçıyor! Bu şekilde keçiye dolandırıp bağırtıyorlarmış. Padişahın kızı keçinin acı dolu sesini duymuş. Cariyesini çağırması:

‘Git de bak, o iki adam keçiye ne yapıyorlar...’

Cariye gidip sormuş:

‘Ne ediyorsunuz?’

Küçük oğlan ve adam:

‘Keçiye kesiyoruz.’

Cariye dönüp saraya gelmiş. Padişahın kızına:

‘Keçiye kesiyorlarmış.’

Padişahın kızı:

‘Böyle keçi kesilir mi? İnsan gibi kesseler ya!’

Cariye gidip onlara çıkışmış:

‘Padişahın kızı diyor ki, keçiye öyle eziyet ederek kesmesinler. İnsan gibi kessinler.’

Küçük oğlan ve adam:

‘Nasıl kesilirmiş? Biz bilmiyoruz.’

Cariye, padişahın kızının yanına gelip konuşmaları nakletmiş. Kız sinirlenmiş:

‘Öyleyse keçi filan görmemişler! Bunlar, yaban adamı! Çağır da, bizim kapının önünde hizmetkarlar kesinlerde onlarda yesinler!’

Bunları içeri almışlar:

Hizmetkarlar, keçiye kesmişler. Bunlar etleri öylece derisiyle kılıyla birlikte kazana doldurmuşlar! Cariye, bu hali görmüş. Gördüklerini padişahın kızına anlatmış:

‘Bu adamlar keçiye soymadan pişiriyorlar.’ demiş.

Padişahın kızı yine sinirlenmiş:

‘Git, onlara da ki öyle yapmasınlar. İçindeki bağırsakları çıkarıp temizlesinler. Ondan sonra kazana koyup pişirsinler.’

Cariye gelip söylemiş. Adamlar, padişahın kızının dediği gibi yapıp, keçiye pişirip yemişler. Gece yarısı olmuş. Düşünmeye, konuşmaya başlamışlar:

Küçük oğlan ve adam:

‘Nere gidelim, nasıl edelim, diye...’ düşünmüşler.

Cariyeye demişler:

‘Bu gece sizin evde kalalım da sabahleyin gidelim.’ demişler.

İkisine de yorgan döşek sermişler. Bunlar, yastığa ayaklarını koyarak yatmışlar. Cariye gelip bakmış ki yastığa ayaklarını koyarak yatmışlar. Cariye durumu sultana anlatmış.

‘Sultanım, bu adamlar yatağa tersine yatmışlar. Ayaklarını yastığa koymuşlar. Başları da öte tarafta.’

Padişahın kızı demiş:

‘Bunlar hiçbir şey bilmiyorlar!’

Sabah olmuş. Adam kalkmış şunları demiş:

‘Ben ezan okuyacağım!’

Sultan:

‘Aman öyle bir şey yapma! Babam işitir, içeriye yabancı erkek alındığı anlar da bizi doğrar!’

Adam:

‘Olmaz! Senin yüzünden benim namazım geçsin mi? Böyle şey olur mu hiç? Ben yüksek bir yere çıkıp ezan okuyacağım!’

Sultan:

‘Gel ezan okuma, sana şu kadar altın, bu kadar para vereyim!’

Adam:

‘Hayır, olmaz!’ diye ısrar ederse de sonunda padişahın kızı, iki bin altın birine, iki bin altın diğerine verip ezan okumaktan vazgeçirmiş.

Sonra oradan ayrılmışlar. Gide gide bir yere gelmişler. Bakmışlar ki üstü örtülü bir mezarlık! Bunlar demişler ki artık akşam oldu, bu mezarlıkta kalalım. Yarın yola devam ederiz.

Girmişler tabuta, altında biri, üstünde biri yatmış.

Meğer, gecenin bir vaktinde hırsızlar, padişahın hazinesini çalmışlar, kırk deveye yükleyip mezarlıkta bölüşmeye gelmişler.

Hırsızlar altınları bölüşüyor bir çuval altını bölüşemiyorlarmış. Hırsız başı, kime vereceğini bilememiş. Bunun üzerine şöyle demiş:

‘Bu bıçağı götürüp tabutun üstüne kim sapsa bir çuval altını ona vereceğim.’ demiş.

Birisi ben giderim demiş. Bıçağı tabuta saplayacağı sırada tabut kımıldanmış! ‘Vay, burada cinler var!’ diyerek oradan kaçmış. Kokan kırk hırsız bütün mücevherleri bırakıp mezarlıktan uzaklaşmışlar.

Adamlar, bu seslerle uyanıp tabuttan kalkmışlar. Nedir ne değildir diye etrafa bakmışlar. Bıçağı tabuta saplayan adam, biraz uzaklaşınca demiş:

‘ Ben gidip tekrar bakacağım, orada ne var...’

Gidip mezarlığın kapısından bakarken bunun papağını almışlar.

Hırsız:

‘Vay, o kadar hazine az geldi de, benim papağımı da alıyorlar!’ diye geri kaçmış.
Haramilerin her biri bir tarafa dağılmış.

Bunlar da altını, mücevheri develere yükleyip gelmişler.

Yarısını zengin adamın oğlu getirip babasına vermiş.

Küçük oğlan, kardeşlerini de çağırmış:

‘İşte bu kadar altın, mücevher var. Size de yeter bana da...’ demiş.

Yol arkadaşı ayrılıp evine gideceği sırada demiş:

‘Benim sende kalan elli altınımı ver!’

‘Onlar bende kalsın. Birkaç sene sonra uğrar sana veririm.’

Böylece adam evine gitmiş.

Aradan birkaç sene geçmiş.

Küçük oğlan:

‘Gideyim de şu elli altınımı o adamdan alayım.’ demiş.

Yola çıkmış. Adamın evine yaklaşıncı adam bunu görmüş.

Karısına demiş:

‘Ben ölmüş numarası yapayım. O da alacağını alamadan döner gider.’

Adam yere yatmış. Üstünü örtmüşler. Karısı başında oturup ağlamaya başlamış. Konu komşu oraya yığılmış.

Oğlan gelip bakmış ki, adam ölmüş. Adamın karısına demiş:

‘Ne oluyor? Ne haber?’

Kadın:

‘Kocam öldü!’

‘Allah rahmet etsin. Yalnız o bana demişti: Ben ölürsem beni sen yıka!’

Kazanı koyup suyu kaynatmış. Arkadaşının kulağına demiş ki:

‘Eğer kalkmazsan seni yakacağım! Suyu kaydattım.’

Adam, hemen kalkmış!

‘Vay kardeşim sen hoş gelmişsin!’ demiş.

Elli altın borcunu da vermiş. Oğlan da elli altını alıp evine gelmiş.

Yemişler, içmişler; yeraltına geçmişler.¹⁵²

¹⁵² Ülkü Önal, a.g.e., s. 27-33.

12.7. Mahmut ile Mahpup

Kenar ülkesinde Mahmut ve Mahpup isimli iki genç yaşarlarmış. Bunlar birbirlerine aşıkmişlar. Yedi yıl sevda çekmişler. En sonunda kavuşmuşlar.

Halkın gözü kaldurmamış. Bunlara sihir yapmışlar. Birbirlerine vurmaya başlamışlar. Mahmut kadınımdır diye vurmamış. Deyiş demişler:

Ela bugün ki günlerde pazardır, pazar
Yorganı kaldırma yaralarım azar
Doğru de Mahmut'um kim yaraladı
Ela yıkılacak Arabistan dağında
Ela gül bitmiş, hozanın bağında
O yar yaraladı yaram var benim
O yar yaraladı yarım var benim
Ela camuşi götürün bagaya yığın
Kaldurun kirkali boynuna tağın
Yağına varmayın uzaktan tağın
O yar yaraladı yaram var benim.¹⁵³

12.8. Beçera Şavki

Eski zamanda bir köyde Şavki adında adam yaşarmış. Bu adamın elinden hiçbir iş gelmediği için 'beçare' demişler. Türkü söyler gezermiş. Günün birinde bir kıza aşık olmuş. Yedi sene istemiş, en sonunda almış. Bir zaman sonra Beçare Şavki'nin gözleri kör olmuş.

Kocasının gözleri görmediği için eşi bir adamı eve alıp sofrasına oturtmuş. Yemek tek tabağa konmuş.

Şavki, şüphelenmiş.

'Bu kaba bir benim kaşığım, bir karısının kaşığı değer üçüncü kaşık kimindir.' demiş.

Beçare Şavki, karısının misafirin kaşığını tutmuş. Şavki'yi dövüp elinden kaşığı almışlar. Karısından ayrılıp şehre doğru giden Şavki iki hane türkü söyler:

Gelin ağalar, gelin beyler
Ne derdimi size söyleyeyim
Ne derdim çohtur ama
Hangi birini söyleyeyim.
Ne kerkedan taşır

¹⁵³ Ülkü Önal, a.g.e., s. 67.

Yüklesem götürmez file
Otur, otur
Atar hicran okunu deler bağrımı.¹⁵⁴

12.9. Aşih Mahmudun Hikayesi

Günlerin bir günü aşih Mahmud tepeden enmede emedeni ne oliyurse ayağını ağırdiyer. Evine topalliya-topaliya gelir, qarısı diyer ki, ne oldi ayağına?

Mahmud diyer ki, ne oldise, emedeni dizim ağırdi. Mahmud çoh hekimlere gösteriyer, ama bir şifa olmiyer. Bu diyer ki, gedem eve qarımınan görüşem de, çıhib qürbete qedem, ayağımı eyledem de gelem.

Evine geliyer, qarısinen qorüşiyer de çıhib gediyer.

Güler keçiyer, aylar, yillar keçiyer, aradan iyirmi beş yıl ötüb keçiyer.

Mahmudun ayağı eyleniyer. Aşih Mahmud fikirleşiryer ki, indiben nesil ayniyem ki, benim qarım köçmişmidür, yohsa beklerdimi beni. Aşih fikirleşiryer ki, teze gelin beklemezdi.

Mahmud geyinyer derviş üstünü de geliyer.

Geliyer, bahiyer ki, bezekli düzekli bir qız balkonda turiyer.

Aşığın yoluni iyirmi beş yildur bekliyor, gece de, gündüz de.

Aşih diyer ki, eger beni içeri alsa, demah bu her yoldan keçeni içeri aliyer. Buni bir sınıiyem.

Binaya yahınlaşiyer de diyer:

Böyük qapının gelini,

Kemer incitmiş belini,

Qondur beni telli gelin.

Gelin:

Ev sahibim evde yohdur,

Dostumdan düşmenim çohdur,

Qonduramam, yolçi seni.

Aşih:

İstanbuldan çıkan tatar,

Qamçisini göke atar,

Qerib oğlan nerde yatar,

Qondur beni, telli gelin.

¹⁵⁴ Ülkü Önal, a.g.e., s. 68-69.

Gelin:

İstanbuldan çıxar tatar,
Qemçisini göge atar,
Qerib oğlan handa yatar,
Qonduramam, yolçi seni.

Aşix inanmıyer, gece çıhıyer bağaya, bağadan hepenqisi oliyer, oradan bahiyer. Bahsa ki, qarının yanında bir çavagir yatıyer.

Bu qürbet gedende qarısının karnında gümene çocuği oliyer.

Sabah erden aşih kapının önünü gösteriyer de diyer.

Aşix:

Sabağın tandur gelin,
Odların yandur gelin,

Gelin:

Sabaği tandurmuşım,
Odlari yandurmuşım.

Aşix:

İstanbulda çıxar farman,
Dizinde olayın derman,
Aşix Mahmud sene qurban,
Qondur beni, telli gelin.

Gelin:

İstanbulda çıxar farman,
Dizine olayın derman,
Qondururum, yolçi seni.

Sora 40 gün 40 gece toy-bayram ediyerler. Oğluni de everiyer. Heyati tezedən şenlediyer.¹⁵⁵

13. Maniler

Maniler halk edebiyatımızın en yaygın şeklidir. Manileri yazan belli bir kişi yoktur, halktır. Manilerin konuları çoğu zaman gurbette yaşayan, vatana hasret duyan, vefasızlık, ana baba sevgisi v s. Ahıska Türkleri bazı duygularını manilerle ifade eder, dile getirir. Ahıska manilerden bazıları:

¹⁵⁵ Asif Hacı - Aydın Poladoğlu, *Ahıska Türk Folkloru*, Ankara, 2001, s. 136-137.

13.1. Vatan Sevgisi Hakkındaki Mani

Dağları karlıdır,

Yolları bağılıdır,

Bu yeri halta kimi,

Boynuma bağladılar.¹⁵⁶

Vatan derdi, yurt derdi ve sürgün acısı manilerde şöyle açıklamakta:

Garibem bu vatanda,

Garip kuşlar ötende

Gönlüm gögercin oldi

Durmiyer yad vatanda.

Sürgün derdi anlatan birçok türkü de bulunmaktadır. Gariplik, hasret, yalnızlık, kimsesizlik bu manilerin/ türkülerin önemli motiflerindendir.

Gede gede getmez oldi dizlerim

Ağlamaktan görmez oldi gözlerim

Yabancıyım, geçmez oldi sözlerim

Beni şad et, şad et vatanım için.

Başka bir sürgün türküsünde vatana dönüş motifi derin hüznle açıklanmakta:

Nerde kaldı o Zediban deresi

Eşidilmez suların şerşeresi

Yeşil güzel Azğur'umun meşesi

Gel dönelim o yerlere arkadaş!¹⁵⁷

13.2. Hasretlik Hakkında Mani

Elimde sekkiz para,

Dördi ağ, dördi kara,

Açem yüregime bak,

Altı kan üsti yara.

Bu dağlar olmasaydı,

Çiçekler solmasaydı,

¹⁵⁶ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/Kazakistan, 2007, s.338.

¹⁵⁷ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/Kazakistan, 2007, s.314-315.

Bir ayrılık bir ölüm
Hiç ölüm olmasaydı
Bu dağlar ne dağlardır,
Kardan kemer bağlarsın,
Gül sende çiçek sende
Ne derdin var ağlarsın.
Sarı çit sarı yaka,
Yoruldum kalka - kalka,
Kaş kirpik ağardı,
Yollara baka - baka.
Dağlarda meşelerde,
Gül suyu şişelerde.
Herkes yerini aldı,
Biz kaldık köşelerde.¹⁵⁸

13.3. Aileye Olan Sevgi Hakkında Mani

Bu dağın ardı haş, haş,
Dili bülbulüli kardaş.
Bu dağın aradan kalksın,
Görüşeh bacı - kardaş.
Pencerede üzüm var,
Ana sene sözüüm var,
İki emi kızının
Küçüğünde gözüm var.
Kadife yastıh yüzü,
Kim bilir derdimizi,
Yeri göğü yaradan
Kavuştur hepimizi.¹⁵⁹

13.4. Yaralı Sevgi Hakkında Mani

Dağlar, dağlar sona dağlar,

¹⁵⁸ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/Kazakistan, 2007, s.340.

¹⁵⁹ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/Kazakistan, 2007, s.341.

Kar yağaydı sana dağlar.
Tutaydım yar elinden,
Çıkaydım sana dağlar.
Aya bah yıldıza bah,
Suya geden kıza bah,
Kız Allahın seversen,
Çevir yüzünü bize bah.
Dağ başında kestane,
Dökülür tane – tane
Dünya dolu kız olsa
Bana düşer bir tane.
Penceresi tek camdan,
Şarap içtim fincandan,
Ben yarimi severim
Hem yürekten hem candan.
Şu dağlar soldu gene,
Yaralar doldu gene,
Kaş bozuh çehre eğri
Sene ne oldi gene.
Yeminimin yeşili,
Bulamadım eşimi.
Yeminim sende kalsın,
Sil gözünün yaşını.
Dağlarında yüzüm var,
Mor şalvarda gözüm var,
Kaçma yarim uzağa,
Sene bir çift sözüm var.
Su içtim kana – kana
Sular akar ne yana.
Seni bir gün görmesem,
Bilmem gedem ne yana.
Gökler yere iner mi?
Yanan ateş söner mi?
Yüreğimi ateş sarmış,

Şerbet içsem söner mi?
Kara taşın kenarı,
Üstünde kestim narı.
Gören maşallah diyer,
Kimin var böyle yarı.¹⁶⁰

13.5. Vefasızlık ve Zulüm Hakkında Mani

Bu dağda maral gezer,
Zülfünü tara gezer,
Dağ bizim, maral bizim,
Yad avciler ne gezer.
Reyhan ekim bitti mi?
Yara haber getti mi?
Eşittim yar evlenmiş,
Muradına yetti mi?
Vatanımda bir kuş var,
Kanaadında gümüş var
Yarım getti gelmedi
Elbet bunda bir iş var.
Gemi gelir başa başa,
İçinde Halit Paşa
Paşaların paşası
Mustafa Kemal Paşa.
Kara kara kazanlar,
Kara yazı yazanlar.
Cennet yüzü görmesin,
Aramızı bozanlar.
Gedersen uğur olsun,
Deryalar yolun olsun.
Başka bir yar seversen,
İki gözün kör olsun.
Tam derenin düzündü,

¹⁶⁰ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/Kazakistan, 2007, s.341-344.

Yalan var mı sözünde.
Yarım kahtı gediye,
Aşkım kaldı gözümde.¹⁶¹

Ah çepeller çepeller,
Yıhılанда yapalar.
İçerimi ataş almiş,
Dişerden su sepeler.
Ah kardaşım kardaşım,
Kardaşa kurban başım.
Ölürse bacın ölsün,
Demesin vay kardaşım.
Alma almaya benzer,
Alma ağacı gözel.
Şu Ahıska'nın kızları,
Yorğun ceyrana benzer.
Alma attım nar geldi,
Köynek altım dar geldi.
O yandan kölge düştü,
Ele bildim yar geldi.
Su gelir taşa değer,
Kırpikleri kaşa değer.
Gün gelir devran döner,
Elvet baş başa değer.¹⁶²

13.6. Bir Mahmı

Ağlarım ağlar kimi,
Derdim var dağlar kimi,
Sürüldüm sürgün oldum,
Verana bağlar kimi.

¹⁶¹ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/Kazakistan, 2007, s.345-346.

¹⁶² İbrahi Türki – Sevil Piriyeve, *Ahıska Türklerinin Tarihi, İslam ve Aile Durumu Ansiklopedisi*, Çimkent, Kazakistan, 2009, s. 151.

Gögde gögerçin ağlar,
Havada laçın ağlar,
Vatan yadıma düşende
Başımda saçım ağlar.

13.7. Ahıska Yöresiyle Benzeşen Maniler

Yüksek dağın başında,
Ben, öldürdim davşani,
Çok sevdalılar gördüm,
Az gördüm kavuşani.
Bostana ekim biber,
Ne zaman kızaracak,
İtin, köpeğin kızı,
Ne zaman geberecek.
Bostan içi lahana,
Kestim, koydum sahana,
Söyle kimin yarisin,
Vurulacağum sana.
Meni bilmem neçaram,
Dilden cilve saçaram,
Meni kutusi benda,
Yeri, göği açeram.
Süt dolu küleklarım,
Al sarmış bileklarım,
Allah'ım yandırmasın,
Sevdalı yureklarım.
Şu dereye yuhari,
Çift boynizli koç gedar,
Seven, seveni alsa,
Allah'a hoş gedar.
Kaşların kara gözel,
Benzersin aya gözel,
Git suyun bizden getir,

Yorulma çaya gözel.¹⁶³

14. Bilmeceleler

Bilmeceleler, halk edebiyatının türlerinden biridir. Bilmeceyi, üstü kapalı bir soruyu, uzak - yakın ilişki ve çağrışımlarla düşünceye aksettirerek karşılığını bulmayı hedef tutan, biraz da bilgi gösterisi gibi görünen pek çoğu kalıplaşmış sözlerden ibarettir.

Ahıska Türklerinde bilmeceleler çeşitli konular üzerine şekillenir. Bunlar:

Tabiat ve tabiat olaylarıyla ilgili bilmeceleler

Bitkilerle ve bitkilerle ilgili bilmeceleler

İnsanla ilgili bilmeceleler

Din ve inançla ilgili bilmeceleler

Soyut kavramlarla ilgili bilmeceleler

Eşyalarla ilgili bilmeceleler

Yiyeceklerle ilgili bilmeceleler

Bu bilmecelelerden bazıları şunlardır:

*Axşam*¹⁶⁴ *baxtım*¹⁶⁵ *çok*¹⁶⁶,

*Savaxtan*¹⁶⁷ *kaxtım*¹⁶⁸ *yox*¹⁶⁹. (Yıldızlar)

O *nedur*¹⁷⁰ ki yer altında paslanmaz,

O *nedur* ki suya düşer islanmaz,

O *nedur* ki yük üstünde seslanmaz. (Altın, gölge, ölü)

İkisi birbirine *baxar*¹⁷¹,

İkisi birbirine *benzar*¹⁷²,

İkisi birbirinden gözel. (Yer - gök, uyku - ölüm, ay - güneş)

Tek qışli, *papax*¹⁷³ başli. (Lahana)

Hilidi milidi, küçük kapının kilidi,

¹⁶³ Şahver Kaya Karasüleymanoğlu, *Artvin Halkbiliminden Çizgiler*, Ankara, 2015, s. 271.

¹⁶⁴ *Axşam* - akşam

¹⁶⁵ *Baxtım* - baktım

¹⁶⁶ *Çox* - çok

¹⁶⁷ *Savaxtan* - sabah

¹⁶⁸ *Kaxtım* - kalktım

¹⁶⁹ *Yox* - yok

¹⁷⁰ *Nedur* - nedir

¹⁷¹ *Baxar* - bakar

¹⁷² *Benzar* - benzer

¹⁷³ *Papax* - şapka

Axşam size gelen kimidi? (Uyku)
Ben *gederem*¹⁷⁴ o da geder. (Gölge)
Biz biziduğ biziduğ,
Otuz iki kıziduğ,
Ezilduğ büzüldüğü,
Bir tahtaya düzüldüğü. (Yün tarağı)
Bir küçücük mil taşı,
Dolanur dağı taşı. (Göz)
Dünyayı kapladı, dereyi kaplamadı. (Kar)
O nasıl canlidur ki evini sırtında taşır? (Salyangoz)
Ağzıma giranda, quyuğu elimde qaldı. (Kiraz)
Alçah dağdan qar yağar. (Un – elek)
Düğünlerde olur çok
Kabuğu var içi yok
Ehli mahşeri şenlendirir
Sopayı yer suçu yok. (Davul)
Melül, melül,
Kilitli demir,
Vur başına,
Otur gemir. (Ceviz)¹⁷⁵

15. Aşık Edebiyatı

Âşıklık Ahıska Türklerinde XVII. Yüzyılın başlarından bu yana bilinen bir sanatçı tipidir. Kuzeydoğu Anadolu'daki aşıklık sanat ve geleneği, aynı derecede Ahıska'da da gelişmiştir. Bunlardan eserleri günümüze kadar gelen aşıklar bunlardır: Ahılkelekli Hasta Hasan, Koblıyanlı Çerkezoglu, Ahıskalı Çirkini, Ahıskalı Gülali Hoca, Ahılkelekli Taşdemir, Ahıskalı Emrah, Ahıskalı Korhan, Ahıskalı Pir Medhi, Hırtızlı Sevdayi, Nihani, Ahıskalı Sehri, Azgurlu Ismail ve Koblıyanlı Sefili.

Bu aşıklardan Sefili (1870-1937), güçlü bir halk şairidir. Stalin döneminde bilinmeyen bir yere götürülerek öldürülmüştür. Sefili, Köroğlu Destanları ustası olup bildiği boylar 1929'da Bakü'de derlenmiştir.

¹⁷⁴ *Gederem* - gidiyorum

¹⁷⁵ Ülkü Önal, "Ardanuç Bilmeceleri", *Bizim Ahıska Dergisi*, Ankara, 2016, S: 44, s. 51-52.

Dünyanın en karmaşık yerlerinden biri olan ve tarih boyunca defalarca işgal ve istilaya maruz kalan Ahıska, hiçbir zaman sazsız, sözsüz aşiksiz olmamıştır. Daima Kaçak Nebileri, Garip ile Şahsenemleri, Köroğluları, Latifşahları, Şehriyarnameleri, Yanık Keremleri kulakları, gönülleri doldurmuştur. Toylarda/düğünlerde, Terekeme, Beşaçılan, Temirağa çalınıp oynanmış; kederli günlerde Yanık Kerem çalınıp okunmuştur. Pek çok aşık meydan açmış, düğün dernek yola vurmuş, nice üstat aşık divanlar dolusu türkü okumuş, kitaplar dolusu hikaye tasnif etmiştir. Ne yazık ki defalarca işgal edilen, yakılan, yıkılan, yağmalanan bu muhitte aşık edebiyatı ile ilgili çok şey kalmamıştır. Nasıl kalsın ki, atalar dememiş mi ‘‘Dökülen çanak yerini doldurmaz’’. Defalarca dökülen, yakılan, yıkılan ülkede hal mi kalır. Günümüze ulaşan eserlerde Türk dilinin, edebiyatının, müziğinin, sazının, sözünün banisi aşıkların dilden dile, gönülden gönüle aktardıklarından ibarettir.¹⁷⁶

Türk milletinin en köklü değeri olan aşıklık geleneği, Türklerle birlikte olup dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. O, Türkleri aziz ve özellikli kılmış Türkler de onu. Bu durum günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Nerede Türk varsa orada aşık, nerede aşık varsa orada Türk var. Türklerin binlerce yıldır dünyanın hemen her köşesinde vatan tutup devlet kurmaları, çok geniş coğrafyalara yayılmaları, zaman zaman devlet veya topluluk halinde birbirlerinden uzak düşmeleri, iletişimin azalması veya çeşitli siyasi yönetimlerin altında kalmaları gibi sebeplerden Türk aşıklık geleneği de, az çok farklılıklar göstermeye başlamıştır. Türk aşıklık geleneğinin asıl çalgısı ve Dede Korkut yadigarı kopuzun çögür, dutar, setar, gıcak gibi çeşitleri meydana gelmiş, sözler, makamlar, hikayeler, anlatımlar, aşlık çalgılar gelişmiş, farklılaşmış, değişmiştir. Hal böyle olunca ilk başta Dede Korkut döneminde olduğu gibi bir muhit şeklinde olduğu halde sonradan muhtelif aşık muhitleri oluşmuştur.¹⁷⁷

15.1. Âşık İrfani

Asıl adı Süleyman, mahlası İrfani'dir. Çıldıra bağlı Kunduzhev köyündendir. 18.Y.Y.da yaşamıştır. Dönemin Ahıska valisi Süleyman Paşa tarafından hapse atılmıştır. Zamanında bir Alevi-Türkmen kızına aşık olmuştur. Kızı babasının veremeyeceği düşüncesiyle kaçırmış ve evlenmiştir. İrfaninin aşk macerası halk arasında dilden dile anlatılmıştır. İrfani hapisteyken valiye şiir yazar:

İrfani mahrumdur, bi-neva kuldur

Aşkın kadimidir, arız değildir

Ya lutuf kıl, ya چراغ et, ya öldür

¹⁷⁶ Ali Kafkasyalı, *Sürgündeki Aşıklık Geleneği*, Almatı, 2013. s. 20.

¹⁷⁷ Ali Kafkasyalı, a.g.e., s. 19.

Mihr sahibi Süleymana gelmişem.
Bunu okuyan Vali Süleyman Paşa, İrfaniyi serbest bırakır.
İrfaninin şiirleri bölgeye yayılır. Dilden dile dolaşır. Kendisinden sonra gelen aşıkları da etkilemiştir.¹⁷⁸

15.2. Âşık Gülalı

Ahıskalıdır. 18 Y.Y.'ın sonları ve 19 Y.Y.'ın başlarında yaşamıştır. Hoca şairlerdendir. Şiirleri, koşmaları ve destanları vardır. Ahıska 1828 yılında Rusların eline düşünce 25 hanelik destan yazmıştır. O destanından bölümünden:

Ey kardaşlar, size tarif eyliyem,
Kanlı yaş tökerek derdim söyliyem,
Dağıldı yuvamız yadı boyliyem,
Vay ki harap oldu güzel Ahıska
Özüne çare bul düzel Ahıska...

Bahtı karalıdır, bir gün gülemez,
Kâfir Moskof baskın etti, alamaz,
Erzurum uzak mı imdat gelemes,
Vay ki harap oldu güzel Ahıska.

Ahıska gül idi gitti
Bir ehli dil idi gitti
Söyleyin Sultan Mahmud'a
İstanbul'un kilidi gitti.¹⁷⁹

15.3. Âşık Hasta Hasan

Ahıska bölgesinin ünlü âşıklarındandır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX.yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır. Bir defterde Ahılkelek'in Dırgına köyünden olduğu belirtilmektedir. Ahılkelek'te bu adla bir köye rastlanmamaktadır. Belki bir mahalle adıdır. Diğer taraftan onun Havet köyünden olduğunu belirten haberlere de rastlanmaktadır.

¹⁷⁸ Fahrettin Kırzıoğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul, 1958, s. 84-102.

¹⁷⁹ Ali Kafkasyalı, a.g.e., s. 23-24.

Hasta Hasan, Ahıska bölgesinde bilinmekte, içten söylenmiş lirik deyişleri dilden dile dolaşmaktaydı. Hasta Hasan, Posoflu Fakiri ve Ardahanlı Karani değişmiştir. Onun çırağı olan Lebisli Âşık Nuri, Çıldırlı Şenlik'in ustasıdır. Torunlarının, 1944 Ahıska faciasıyla Kazakistan'a sürülenler arasında olduğu ve onlardan bazılarının Azerbaycan'da yaşadığına dair haberler var.

Ey ağalar yar yanından
Geldim yalvara yalvara
Ta bir gece sabaha dek,
Kaldım yalvara yalvara.
Kime gidem iltimasa,
Uyanmışam şirin sese,
Her yanaktan bir çift buse,
Aldım yalvara yalvara.¹⁸⁰

15.4. Âşık Zülali

Zülali, Büyük Osmanlı Devleti'nin en doğu ucunda, ücra bir yer olan Posof'un Suskap (şimdi Âşık Zülali) köyünde dünyaya gelmiştir. 1973'te dünyaya geldi. Zülali, okuduklarının da etkisinde kalarak 11-13 yaşlarında ilk aşk ve ilk Âşıklık rüyasıyla şiir denemeleri yaptı. Batum, Ahıska, Ardahan, Artvin, Atdanuç ve Yusufeli gibi yakın çevrelerde gezip dolaşarak birçok Âşıkla karşılaştı, Âşıklık kudretini gösterdi, büyük bir şöhret kazandı. Gurbette bir köye uğradı yolum,

Hicran kemendine atar Çiseli.
Biz gibi düşküne ederler zulüm,
Kimi aslan olmuş, tatar Çiseli.

Gönül der Zülali vatana yeriş,
Dostlar ahvalinden suval et soruş,
Ellere yaz gelmiş, bunda neden kış,
Yaylaları karlı duman göründü.

¹⁸⁰ Ali Kafkasyalı, a.g.e., s. 24-27.

Sürgünden sonra Kazakistan'da Âşıklık geleneği devam etmektedir. Âşıklar arasında Âşık Göggöz, Âşık Seyfet, Âşık Sedir, Âşık Piloş, Âşık Mamut, Âşık Oruç, Âşık Mevlüt, Kemal Karayev vb.¹⁸¹

15.6. Âşık Mürteze

1936'da Gürcistan Aspindza ilçesinde doğmuştur. Sürgünden sonra ailesiyle Almatı vileyetinin Talgar şehrinde yerleşmiştir.

Burnumun ucu sızlayır
Eşidende sözün vatan
Üregim seni özleyir,
Bire gezer gözüm vatan
Ataşında govruyardım,
Külün ola savruyardım,
Ölen günü ayrıldım
Mürteze der, düzün, vatan.

Âşık Aydınov Meyralı Aydınoğlu

Âşık Meyralı Aydınoğlu Gürcistan'da Aspindza ilçesi İdmala köyünde 1926'da doğmuştur. 2006'da Almatı vilayeti Karasay ilçesi Drujba köyünde vefat etmiştir.

Ziyaddine Deyilen Sözler
Sürgünleri yada salan,
Ziyaddin baş sağ olsun
Ölenlere heyret etti
Aferin yüzü ağolsun
Hem ekiket hem edelet
Hem ulu bir devren bulsun
Zal oğlu Rüstem misalli
Güçlü hem küetli olsun
Bağ bostanı güllü olsun
Hem yeşilli allı olsun
Sultan Süleyman misali
Devleti hem varlı olsun.¹⁸²

¹⁸¹ Ali Kafkasyalı, a.g.e., s. 79-82.

¹⁸² İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Âşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent/ Kazakistan, 2007, s. 348.

15.6. Âşık Gülali

1932’de Apindza ilçesinin Van köyünde doğdu. 1975’te Gürcistan’ın Aspindza ilçesine gidip “Veten Seni” şiirini yazmıştır.

Veten Seni
Ata-baba Ahıska’da
Doğma Veten düşdü yada
Ayıranlar gülmesin dünyada.
Melül gördüm, Veten seni.
Çıhdıg o dağlar başına
Tebiyeti geldi hoşuma
Gurbanam toprag, daşına.
Bozgun gördüm, Veten seni
Ne gözeldi yaylagların
Goşa-gışa bulagların
Sene geldi gonagarın.
Ağlar gördüm, Veten seni.
Yaddan çıhartmadıg Uvanı
Allahdan kesmedik gümanı
Desten ile aşig Gülalı
Geldi-gördü, Veten seni.

Aşıklık geleneği yüzyıllarca süren bir gelenektir. Akıl, gönül, bellek ilişkisinin eseri olan aşıklık geleneğini en çok miras bırakan güzelliğin adıdır. Bu gelenekte savaşlar, göçler yaşanmış aşıklara çekilen sevdalar, gurbetler var. Aşklar, sevdalıklar, gönül hikayeleri ses ve saz terennümleriyle güzelliklere güzellik katarak yaşatılmıştır. Yaşatılmayla da kalmamış devamlı nesilden nesile kulaklardan beyinlere ve gönüllere kadar ulaştırılmıştır.¹⁸³

16. Aspinza’m Şiiri

Tarihin bin dokuz yüz kırk dördünde.
Kara bahtlı oldum, güzel Aspinza’m.
Sürgün emri verdi gavur bizlere.
Etiler perişan elin Aspinza’m.
Şu süsen, sümbüllü dağların kaldı.

¹⁸³Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul, 1958, s. 84-102.

Cennete benzeyen bağların kaldı.
Yasemen güllerin saraldı soldu.
Kıyamam terk edem seni Aspinza'm.
Biz Türklere bugün pek zulüm oldu,
Mal – devlet, bağ – bahçe düşmana kaldı.
Şu dinsiz bizlerden vatani aldı,
Bulunmaz bu derde ilaç Aspinza'm.
Göçtü elin, viran kaldı haneler,
Yaş yerine kan ağlıyor analar.
Gitti elden çayır çimen yaylalar,
Hicran oku yaktı bizi Aspinza'm.
Paşa der, sığındım ben Yaradan'a,
Malümdür halimiz güzel Allah'a.
Döneriz inşallah bir gün vatana,
Şimdilik elveda, güzel Aspinza'm.¹⁸⁴

¹⁸⁴ İbrahim Türki, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Çimkent, Kazakistan, 2007, s. 294-295.

SONUÇ

Günümüzde Ahıska Türklerinin sürgünde yoğun olarak yaşadıkları ülkeler: Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'dır. Son yıllarda da Türkiye'de Ahıska Türklerinin nüfusunun arttığı bilinmektedir. Çünkü birçok aile Türkiye'ye göç etmiştir. Ahıska Türkleri, tarihlerinde yaşadıkları bunca zulüm, baskı ve işkenceye rağmen sürgünle gittiği bölgelerde yılmamış, vatana dönme ümidiyle yaşamıştır. Kültürünü, dilini, dinini, kısaca öz örf ve adetini yaşatmış ve kendilerini hem bulunduğu yerde hem de az da olsa dünyaya tanıtabilmişlerdir. Bu durum, ise Ahıska Türklerinin bütün olumsuzluklara rağmen umutlu ve başarılı olduklarını göstermektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde 1944'ten sonra Türk ve İslam kimlikleri yasaklanmıştı. Kimse "Türküm" diyemezdi. Ahıska Türklerini nüfus kayıtlarına Azeri olarak geçirmişlerdi. Günümüzde Kazakistan'da 180-200 bin arasında Ahıska Türkünün yaşadığı tahmin ediliyor. SSCB döneminde resmi dil Rusça olduğu için bu dili konuşmaya zorlandılar. Çimkent'te yaşayan 70 bin Ahıska Türkünün tamamının Türkçe konuştuğu söylenebilir. Diğer yandan Ahıska Türkleri Rusça, Kazakça ve Özbekçeyi de iyi düzeyde bilseler de, aile içinde kendi ana dilleri olan Türkçe konuşuyorlar. Bütün olumsuzluklara rağmen kendi dilini, dinini ve örf adetlerini aile sayesinde unutmuyor.

1991'e kadar SSCB kapalı bir ülke olduğu için Kazakistan'da oturan Ahıska Türklerinin ve başka milletlerin değişimleri yavaş ilerlemekteydi. SSCB dağıldıktan sonra Kazakistan Cumhuriyeti bağımsızlığa kavuşmuş, başka devletlerle sınırları açmış ve siyasî, ekonomik ilişkiler oluşturulmaya başlamıştır. Batılılaşma, modernleşme başlamıştır. Batıda üretilen teknolojik cihazlar, taşıyıcı araçlar, giyecek, içecekler Kazakistan'da piyasaya çıkıyor. Bununla birlikte bütün Kazakistan'daki milletler ile birlikte Ahıska Türkleri de bu yenilikleri doğal olarak kullanmaya başlamıştır.

Sürgünde 73 yıldır yaşayan Ahıska Türklerinin kültürünü oluşturan geçiş dönemleri doğum, evlenme, ölüm adetleri eski canlılığını korumaktadır. Anayurtları Ahıska'da yaşattıkları örf-adetleri, sürgün yerlerinde de devam ettirdiler. Sürgün şartlarında asimile olmamaları, anadillerine ve örf-adetlerine sınırsız bağlı oldukları sayesinde. Sürgünde Orta Asya'da yaşayan Ahıska Türkleri, çok kültürlü ortamda da kendi kimlikleri ve millî kültürleriyle tanınmış bir topluluktur. Muhafaza ettikleri birçok adetlerine zaman ve çevre icaplarının da etkisiyle yeni unsurlar eklemiştir.

Evlenme adetleri arasında görüclük usulü önemli yer almaktadır. Ahıska Türklerinde genel olarak iki genç birinin aracılığıyla evlendirilir. Ailelerin çoğunda anne-baba, evlatlarının kiminle evlenip evlenmeyeceğine karar verir. Evliliklerin çoğu “Adet Yoluyla” yapılır. Bununla beraber, kendi isteğiyle kaçma veya zorla kaçırılma yoluyla evliliklere günümüzde çok nadir olsa da rastlanabilir.

Belirtmek gerekir ki, Batı tarzı modern hayatın Ahıska Türklerinin hayatlarına girmesine rağmen Ahıska Türkleri başka milletlerle bir arada yaşayarak kendi kültürlerini unutmamışlar, Ahıska’da olduğu gibi sürgün yerlerinde de kendi kimliklerini kaybetmemişlerdir.

Sonuç olarak, Kazakistan’da Çimkent bölgesinde Ahıska Türkleri, kendi kültürünü yaşatmakla beraber Kazaklarla bir arada Kazakların adetlerinden de az çok etkilenmişlerdir. Bu etkileşim iki taraflı olmuştur.

Ahıska Türklerinin sosyal ve kültürel tarihine değinerek Ahıska Türklerinin Türk töresine Türk adet ve geleneklerine sahip olduğunu ve bunu günümüze kadar yitirmeden devam ettirdiği görülmektedir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir, Ahıska Türkleri söz konusu olunca, vatan, sürgün, vatana dönüş, vatan hasreti gibi meselelere de değinmek gerekir. Kültürlerinden bahsederken de sürgün, vatana dönüş gibi konular onlarla bağlantılıdır. Bunun için Ahıska Türklerinin sadece dünyaca tanınması yetmiyor. Onlar Nasıl ki, bülbulü kafese koymuşlar illa da vatanım demiş, Ahıska Türkleri de kendi doğma yurtlarına dönmeyi çok istemişler ve hala istemektedir. Ahıska Türkleri ancak bir arada yaşadığı sürece kültürlerini yaşatabilirler. Bir arada vatanda yaşamaları gerekir.

Ahıska Türkleri bu kadar zorluklara, sürgünlere, zor şartlar altında yeni yerlere yerleşmelere, yeni bir çevreye halkla bir arada yaşamaya, yeni bir dil, kültür, sosyal hayat alanına uyum sağlamışlardır. Yeni sosyal çevre ve yeni kültürle tanışarak kendi sosyal hayatlarını, kültürlerini, dillerini, atalarının mirasını unutmamışlar.

Ahıskalıların düğün merasimlerinde görülen yenilik, daha çok modern hayatın ve teknolojinin getirdiği yeniliklerden yararlanma olarak görülmektedir. Geleneksel düğün çalgılarının ve bestelerin yanı sıra modern çalgılarda çalınmakta, modern pop, yabancı ve s. müziği de kullanılmaktadır. Modern hayatın getirdiği bu yenilikler sadece Ahıska Türklerinin kültüründe değil Orta Asya halklarının tamamında görünen bir değişimdir.

Ahıska Türklerinin yok olma tehlikesi yaşayan kültürü örf – adetleri derlenmeli; bu konuda çalışmalar arttırılmalı. Bu kültürel değerler ancak araştırılıp yaşatılarak koruma altına

alınabilir. Ahıska Türklerinin Türklük kimliğine sımsıkı sarılı oldukları için birçok zorluğu yenmiştir. Onların ata miras kültürel değerlerini yaşatmaları doğal hakkıdır. Bir arada yaşadıkları sürece bu kültürü sonraki nesillere aktarabilirler.

Metinde Geçen Ahıska Ağız Kelimelerin Lügatçesi

A

Adam – Kadının kocasına hitap ettiği şekli

Açacah / kilit – anahtar

Açarsız – açarsınız

Alma - elma

Ana – anne

Ancarısan - nasılsın

Apşırdı - hapşırdı

Ata - baba

Axşam - akşam

B

Bacı - abla

Baravar - beraber

Baştıadı – başladı

Bayah – az önce, şimdi

Baxmah – bakmak

Benzar - benzer

Bed - çirkin

Bezek, bezetmek – süs, süslemek

Bişirmex – pişirmek

Bögün – bugün

Böyüktü - büyüktür

Buluz – gömlek

C

Cehel – genç

Cici – yeni, güzel

Canavar – kurt

Ç

Çetin – zor

Çox – çok

Çit - başörtü

Çığırışf - bağırarak

D

Dögmek – dövmek

Düşüftü - düşmüş

E

El – yabancı

Eppek – ekmek

Ebele – böyle

Ele - öyle

Elli ikisi – ölen kişinin elli ikinci günü

Erstendi – kızdı, sinirlendi

Eşik - dışarı

F

Fuxara – fakir

G

Gayğanah – yumurta kırılarak yağda kızartması

Gede – genç erkek

Gederem - gidiyorum

Gene – yine

Gizdendi – gizlendi, saklandı

Gün – güneş

H

Harda - nerede

Has bahçanın – has bahçenin

Havaraldı – sordu

Hazırreneller - hazırlanıyorlar

Heç - hiç

Hemişe – her zaman

Hıngel – Ahıska Türklerinin yemek çeşidi

İ

İreli – ileri, önce, eskiden

İçün – için

İtekledi - itti

K

Kaxmah – kalkmak, uyanmak

Kajıyır – donmuş

Kapuska – lahana yemeği

Karannuh – karanlık

Karğış – beddua

Kathaleçek – düğünde gelinin başına giydirilen altınla süslenmiş papak ve yüzünü örten beyaz tül

Kayner – kaynıyor

Kayrılıvıydı - yapılmış

Kırhlıh – kırklık

Kimi – gibi

Kirve – sünnet babası

Koy - bırak

Köçmek – evlenmek (kız için)

Koşulma - karışma

Kulax vermek – dinlemek, söz dinlemek

Kuyaladı - kovdu

L

Leğen/ sini – tepsi

M

Mal – büyük baş hayvan

Men – ben

Menem - benim

N

Nöker – hizmetkar

Nemer – nişanda verilen hediyelere denir

O

Ohudoram - okutturmak

Onar – onlar

Onda – o zaman

Onandı – o yüzden

Oppanmax - zıplamak

O vede – o zaman, o vakit

Oxşıyan - benzeyen

Ohudoram - okutturuyorum

Ö

Öy – ev

Özderi – kendileri

Özünü bilmezdiğe vermek – haberi yokmuş gibi davranmak

P

Papax – şapka

Pec – soba

Pekledi – temizledi, ayıkladı

Peşkir – havlu

Peşkun – sofraya, hamur açılan masa

Peştamal - önlük

Pişik – kedi

Pütün – bütün, hepsini

R

Rızih – rızık

S

Sahapsız - sahipsiz

Sahla – saklamak, korumak

Sari yağ – tereyağ

Savaxtan – sabah

Savax - yarın

Sora – sonra

Soyux – soğuk

Sini – büyük tabak (hıngel sinisi)

Ş

Şennik – toplanmış olan ahali, kutlama

T

Tağara – tas

Talan – çalmak

Tembeklemex – ikaz emek

Temennah – Ahıska Türklerinde taze/ yeni gelinin selamlaşma şeklidir. Yeni gelin yarım oturmuş halde ilk önce sağ elini sonra sol elini başına kaldırarak kaynata, kaynana ve aile büyükleri için selamlaşır. Ahıska Türklerine has bir gelenektir.

Teze - yeni

Toy – düğün

Tomarı – toplam, toplu halde

Tökerek - akıtarak

Töküştürünüv - dağınık

Tullamax – atmak

U

Urba – elbise, giyisi

Y

Yadına – aklına

Yedisi – ölen kişinin yedinci günü

Yox - yok

Yili – yılı, ölen kişinin bir yılı günü

Yuxa - ince

Yügürmek - koşmak

Yüz görümlüğü – elçilik yapıp şerbet içildikten sonra yeni evlenen gelini ilk kez gören kaynata. Yeni geline yüzünü gösterdiği için hediye (para, altın) verir.

Z

Zati - zaten

KAYNAKLAR

- AHISKALI, Mircevat, *Ahıska Masalları ve Hikayeler*, Bursa, 2010.
- AHISKALI, Mircevat- Minara ALİYEVA, *Bursa'dan Ahıska Esintileri*, Emin Yay. 97, Bursa, 2011.
- ALİYEVA, Minara, “Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Ahıska Oyunlar”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Bursa, 2008.
- ARTUN, Erman, *Türk Halkbilimi*, Adana, 2012.
- ASANOV, Latifşah, *Turki Ahıska na Yuge Kazahstana (Kazakistanın Güneyinde Ahıska Türkleri, Çimkent/ Kazakistan)*, 2010.
- ASLAN, Ahmet Ali, “Ahıskalı Türklerin Amerika’ya Göçü: Amerika’nın Uyguladığı Bir Sosyal Mühendislik Projesi”, Giresun Üniversitesi *Uluslararası Ahıska Türklerinin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu*, Basılmış Bildiri Kitabı, s. 59-76, Astana Yay., 2015.
- ASLAN, Ahmet Ali, *Kızılderili ve Türk Şamanizmi*, 2011, Ankara, Berikan Yayınevi.
- AZİZOVA, Nargiz, “Etnik Kültür”, *Ahıska Dergisi*, Sayı: 1, s. 14-16.
- BAYRAKTAR, Rasim, *Türk Kimliği*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.
- BUNTÜRK, Seyfeddin, *Rus- Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Ankara, 2007.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, 2003, Ankara.
- DEDE, Behçet, “Ahıska Türkleri”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı: 11-12, s. 6, Ankara, 2008.
- GALENKİN, V. , “Olaylar ve Kaderler”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı: 42, s. 20-22, 2016.
- GÜZELOĞLU, Hanzade, “Kazakistan’da Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Sosyal Problemleri”, Giresun Üniversitesi *Uluslararası Ahıska Türklerinin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu*, Astana Yay., 2015.
- HACILI, Asif – POLADOĞLU, Aydın, *Ahıska Türk Folkloru*, Ankara, 2001.
- HACILI, Asif – HÜSEYİNOĞLU, Habib, “Ahıska Türklerinin Örf ve Adetleri”, Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, s. 28-47, 1994.
- KAFKASYALI, Ali, *Sürgündeki Aşıklık Geleneği*, Almatı/ Kazakistan, 2013.
- KALAYCI, Ünal, “Sürgün Destanı”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı 22, s. 45-46, Ankara, 2011.
- KARASÜLEYMANOĞLU, Şahver, *Artvin Halkbiliminden Çizgiler*, 2015, Ankara.

KARAYEV, Kamal, *Keçmişten Rehmet! Sağlara Nesiyet!*, Kitap Yay., Çimkent/ Kazakistan, 2008.

KARAYEV, Kamal, *Men Güllürem, İsterdim ki Sen de Gül*, KitapYay., Çimkent/ Kazakistan, 2009.

KASANOV, Z. – S. HASANOV, H. Kurbanov, *Ahıska Türkleri: Terekemelerinin Tarihi ve Örf Adetleri*, Çimkent/ Kazakistan, 2007.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Kars Tarihi*, İstanbul, 1958.

KÜTÜKÇÜ, M. Akif, “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, s. 271-284, Konya, 2005.

NİYAZOV, Ahmet, “Aile Yapısı”, *Ahıska Dergisi*, Sayı: 2, s. 13, İstanbul, 2013.

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, 2001.

ÖNAL, Ülkü, *Ahıska Masalları ve Hikayeleri*, Ankara, 2008.

ÖNAL, Ülkü, “Ardanuç Bilmeceleri”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı: 44, s. 51-52, Ankara, 2016.

ROUX, Jean – Paul, *Altay Türklerinde Ölüm* (Çev.: Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

SASİYEYEV, Nureddin, *Mehebbet Dastanı*, Bakü, 2000.

SÜMER, Faruk, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, İstanbul, 1999.

TACİBAYEV, Casulan, Dini İster Komitet (Dini İşler hakkındaki Komitet), Kemal Polat – B. Koç “Orta Asya’da Yaşayan Müslümanların Diğer Dinlere Bakışı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 214, Almatı, 2013.

TURAN, Şerafettin, *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe - Dördüncü Basım)*, 2002, Ankara, s. 15-30.

TÜRKİ, İbrahim, *Kısmet*, Kitap Yay., Çimkent, Kazakistan, 2014.

TÜRKİ, İbrahim, *Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Aşıklarının Kısa Antolojisi*, Kitap Yay., Çimkent/ Kazakistan, 2007.

TÜRKİ, İbrahim - Sevil PİRİYEVA, *Ahıska Türklerinin Tarihi, İslam ve Aile Durumu Ansiklopedisi*, Kitap Yay., Çimkent/ Kazakistan, 2009.

YEKTAYI, Zeynül, “Ahıska Destanı”, *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı 15, Ankara, 2011

YILDIZ, İlhan, “Vatan Sevgisi: Ahıska Türkleri”, *Vatan Ahıska Dergisi*, Sayı: 1, s. 38-39, 2013.

YILMAZ, Ayfer, “Türk Romanında Ahıska Türklerinin Dramı: Aşka Son Bakış”, *Milli Folklor*, Sayı: 69, 2006.

ŞEN Ülkü Sevim – DELİCE, Ferit, “Ahıska Türklerinin Müzik Kültürlerine Yönelik Bir Araştırma”, *Turkish Studies*, Sayı: 1851, 2014.
<http://www.ahiska.org.tr/> 17.12.2016, 15:54.
<http://www.datub.eu/> 17.12.2016, 17:00.

KAYNAK KİŞİLER

1. Anna Güzelova Botaş, 38 yaşında, kadın, ev hanımı, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
2. Asiye Güzelova, 56 yaşında, kadın, ev hanımı, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
3. Bazar Alagudcayeva, 64 yaşında, kadın, emekli, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
4. Besti Güzelova, 28 yaşında, kadın, turizmci, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
5. Deme Alagudcayev, 89 yaşında, erkek, emekli, doğum yeri: Daşlıkışla köyü, Ahıska, Gürcistan.
6. Dosmahan İbragimov, 64 yaşında, erkek, iş adamı, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan.
7. Hurda Aliyeva, 1951 doğumlu, kadın, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
8. İbrahim Türki, 64 yaşında, erkek, yazar, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan.
9. İbrahim Güzelov, 50 yaşında, erkek, emekli, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
10. Kazım Aliyev, 80 yaşında, erkek, emekli, doğum yeri: Koyundere köyü, Ahıska, Gürcistan.
11. Kandef İsayeva, 1914 doğumlu, kadın, doğum yeri: Daşlıkışla köyü, Ahıska/Gürcistan.
12. Kuşali Güzelov, 65 yaşında, erkek, emekli, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
13. Latifşah Asanov, 58 yaşında, erkek, Güney Kazakistan Vilayeti Ahıska Türkleri Merkezinin Başkanı, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan.
14. Makbule Güzelova, 68 yaşında, kadın, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
15. Mizam Ahmedov, 62 yaşında, erkek, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
16. Nari Aliyeva, 37 yaşında, kadın, ev hanımı, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan.
17. Nargül Aliyeva, 20 yaşında, öğrenci, doğum yeri: Çimkent, Güney Kazakistan.
18. Roza Yüksekaya, 36 yaşında, kadın, ev hanımı, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
19. Saida Aliyeva, 28 yaşında, kadın, ev hanımı, doğum yeri: Kentav, Güney Kazakistan.
20. Seylan Güzelova, 84 yaşında, kadın, emekli, doğum yeri: Daşlıkışla köyü, Ahıska, Gürcistan.

Ekler:

Harita ve Fotoğraflar

Ahıska Haritası 1

Ahıska Haritası 2

Kazakistan Haritası

Kazakistan Vilayetleri

Sürgün, 14 Kasım 1944

Sürgün, 1944

Sürgünün Canlı Tanığı – Seylan Güzelova. Kentav/ Güney Kazakistan, 10.10.2015

Sürgünün Canlı Tanığı – Deme Alagudjajev.

Kentav/ Güney Kazakistan, 15.10.2015

Fatma Zehra Yüksekaya (soldan ilk), Sürgünün Canlı Tanığı – Deme Alagudjayev, Cemile Güzelova, Kuşalı Güzelov. Kentav/ Güney Kazakistan, 15.10.2015

Sürgünün Canlı Tanığı - Seylan Güzelova, Kentav/ Güney Kazakistan, 10.10.2015

Çimkent'te Ahıska Türkleri. Güney Kazakistan. 17.10.2015

Çimkent'te Ahıska Mahallesi. Fotoğraftaki Çocuklar: Fatma Zehra Yüksekaya, Kamran Aliyev, Milana Aliyeva. 16.10.2015

Ahıska Türklerinin Düğününde Ahıskalılar ve Yerli Halk Bir Arada. Kentav,
Güney Kazakistan, 24.04.2014

Ahıska Düğünü. Düğün Salonunda Gelinle Damat ve Nikah Şahitleri. Kentav,
Güney Kazakistan, 24.04.2014.

Damat ve Gelinin Dansı

Damat ile Gelinin Dansları İçin Geline Para Verirken

Tamada ve Toya Gelen Misafirler Yeni Çifti Tebrik Ediyorlar. Kentav
Güney Kazakistan, 24.04.2014

Toyda Çalgıcılar/ Muzıkantı

Düğünde Ahıskalı Çocuklar

Gelin Temennah Alıyor

Düğünde Gençlerden Halay ve Lezginka

Ahıskalıların Toy Sofrası

Eğdek ve Hvorost

Ahıska Mantısı

Manti Tenceresi/ Mantavarka

Ahıska Mantısı

Beşparmak

Evin Bahçesinde Büyük Kazanda Pişen Özbek Pilavı

Özbek Pilavi

Haçapuri

Hingel

Ahıska Gevesi (Kilim/ Halı)

Elvenni Çorap (Renkli İpliklerle Örölmüş Ahıska Türklerinin Kendine Has Milli Motifleri İçeren Çorap)

Ahıska Türklerinin Kendine Has Milli Motifleri İçeren Ahıska Gevesi

Ahıska Türkleri ve Kazaklar Cuma Namazında. Çimkent,
Güney Kazakistan, 30.09.2012.

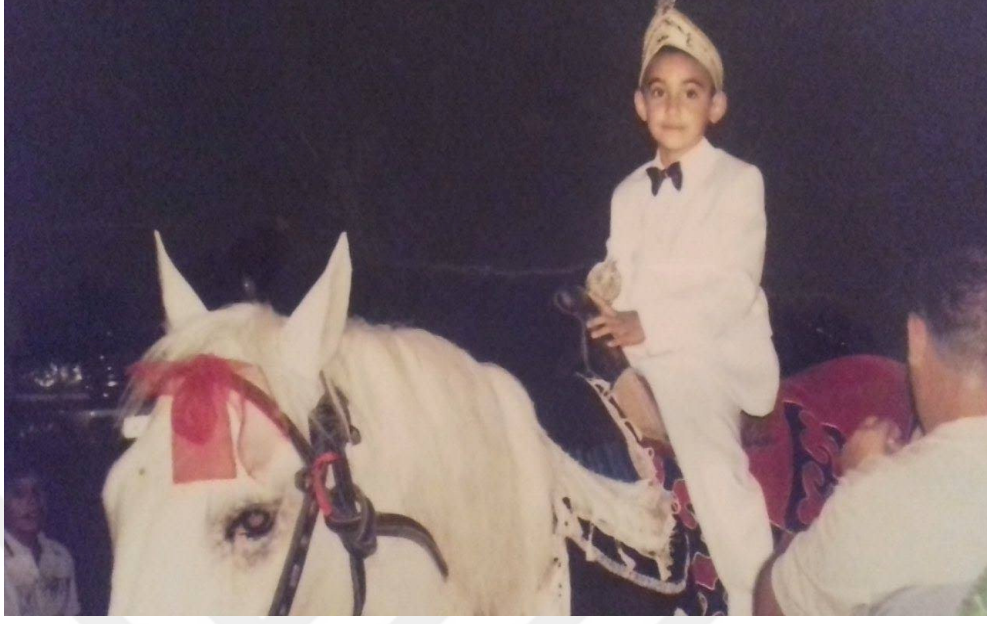
Nari Aliyeva (soldan ilk), Kuşalı Güzelov, Roza Yüksekaya, Hoca Ahmet Yesevi
Türbesi, Türkistan/ Güney Kazakistan, 18.10.2015.

Kundaklama. Aziz Bebek, Çimkent/ Güney Kazakistan, 01.02.2017

Sünnet Toyu, Kamran Kirvesiyle, Çimkent/ Güney Kazakistan, 2011

Sünnet Toyu. Kamran Aliyev, Çimkent/ Güney Kazakistan, 2011

Güney Kazakistan Vilayeti Ahıska Türkleri Merkezinin Başkanı Latifşah Asanov,
Güney Kazakistan/ Çimkent. Ahıska Derneği, 18.10.2015

Kazım Aliyev (soldan ilk), Cemile Güzelova ve Latifşah Asanov, Güney Kazakistan Vilayeti Ahıska Türklerinin Merkezi, Çimkent/ Güney Kazakistan, 18.10.2017

İbrahim Türki (Yazar) ve Cemile Güzelova, Çimkent/ Güney Kazakistan, 19.10.2017

Ahıska Gazetesi

Ahıska Kalesi, Ahıska/ Gürcistan, 2015

Uvan Köyü/ Ahıska/ Gürcistan, 2015

Daşlıkışla Köyü/ Ahıska/ Gürcistan, 2015

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Cemile GÜZELOVA

Doğum Yeri ve Tarihi: Güney Kazakistan, Çimkent eyaleti, Kentav şehri, 25.12.1985

Eğitim Durumu

Güney Kazakistan Çimkent eyaleti, Kentav şehri, Abay Kunanbayev Adına No5 okulu

Lisans Öğrenimi: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk – Kazak Üniversitesi (İngilizce ve Türkçe Öğretmenlik Bölümü)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ardahan Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Bildiği Yabancı Diller: Rusça (Çok iyi), İngilizce (İyi), Kazakça (İyi)

İş Deneyimi

Stajlar: Lisans yıllarında üniversitenin her sene okullara gönderdiği İngiliz dilinden yılda üç aylık aktif ve pasif stajlar: Güney Kazakistan Çimkent eyaleti, Kentav şehri, Abay Kunanbayev Adına No5 okulu (2006), Güney Kazakistan, Türkistan şehri, N. Nekrasov Adına No9 okulu (2005)

İletişim

E-Posta Adresi: cemile@bk.ru

Tarih: 19.02.2017.